

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ՁԲՕՍԱԼԻ

ՏԵՏՐԱԿՆԵՐ

ԼԷ

ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ՍՈՒՆԻԷՐՆ

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ՔԱՂՈՒԱԾՔ

— ❦ —

ՎԻԷՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆՑ ՏՊԱՐԱՆԸ

1857. ՌՅԶ.

ՍՇՐԵԿՐ 3ԱԱ

22

Յ

15
—
15

2 0 0 0

37010-4.հ.

Սերկոբյակ

225

ԱՐ ՓՐԱՆԿԻՍԿՈՍ ՍՈՒՆԻԷԻՆ

ԲԱՐՈՅԱԳԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Վերսալ 1857.

ԱՌԱՋԻՆ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Հիմանդ այրի:

ԻՎԵՔ ընելը միշտ անուշ է, բայց երբոր յանկարծ ու չյուսացուած բան մ'ալ հետը կ'ունենայ աւելի եւս անուշ կ'ըլլայ:

Աստու մը կանուխ, երբոր երեւելի մարդ մը վիեննայի արուարձաններուն մեջէն առանձին ու անծանօթ կ'անցնէր, տեսաւ որ շուրջ տասուերկու տարւան տղայ մը արտասուալից աշուրները վար կախած գողգոջուն ու անորոշ ձայնով մտտեցաւ ու օգնութիւն մը խնդրեց: Տղուն ազնուական կերպարանքը, պարկեշտ կեցուածքը, երեսին կարմրիլը, այտէն վար թափած արցունքը, շփոթ ու կտրուկ ձայնը աս մարդուն սրափն մեծ ազդեցութիւն ըրին: «Գուն ըսաւ, չես տեսնուիր, որ ողորմութիւն խնդրելու համար ծնած ըլլաս, ըսէ ուրեմն, ինչ է ասոր պատճառը»: Տղան արտասուախառն հառաչանքէ մը ետքը «Իրաւ է որ, ըսաւ, աս խեղճ վիճակի մէջ չեմ ծնած, բայց Տօրս գեղբախտութիւնները ու մօրս հիմակուան գտնուած թշուառ վիճակը զիս ողորմութիւն խնդրելու պարտաւորեցին . . . »:

Ո՞վ է հայրդ:

Հայրս վաճառական մըն էր, ու աղէկ ալ պա-

578

4049
41

20423-60

1822

22-2001

տիւ ստացած ըլլալով բաները շիտկելու վրայ էր. բայց ընկերներէն մէկուն սնանկանալովը մէկէն մխրի վրայ նստեցաւ ու մեր դժբախտութեամբը ցաւին չկրնալով դիմանալ, ամիս մը ետքը սրտի մաշուկէն մեռաւ: Մայրս, պղտիկ եղբայրս ու ես վերջին թշուառութեան մէջ կնկանք. ես հօրս բարեկամներուն մէկուն քովը տեղ մը գտայ, մայրս ալ մինչուկ հիմա իր առանձին աշխատութեամբը ջանաց զենքը ու պղտիկ եղբայրս պահպանել, բայց աս գիշերտոտկայի հիւանդութիւն մը եկաւ վրան, ու կը վախնամ որ չըլլայ թէ ան ալ մեռնի: Ես բան մը չունիմ, ու չեմ գիտեր ալ ինչպէս իրեն օգնութեան հասնիմ, մուրալու չեմ վարժած ու զիս ճանչցողին քովն երթալ չեմ համարձակիր. բայց որովհետեւ դուք, Պարոն, ինձի օտարական մը երեւցաք, ձեր առջեւը համարձակեցայ աս առջի անգամ ամօթս յաղթել ու առջեւնիդ ելլել. Աստուծոյ սիրոյն համար ըլլայ, խեղճ մօրս վրայ գթացէք, ու զենքը մխիթարեցէք:

Աս ըսաւ ու սկսաւ սաստիկ լալ, այնպէս որ զիմացի օտարականն ալ ինքը զենքը չկրցաւ բռնել ու հարցուց: Մայրդ ասից շատ հեռու է:

Չէ, աս ճամբուն ծայրն է ձախ կողմը վերջի տունն երրորդ դասիկոնը կը նստի:

Օ ինքը տեսնելու համար բժիշկ մը եկա՛ւ:

Ես ալ հիմա անոր համար կ'երթայի, բայց չեմ գիտեր թէ ինչպէս իրեն վարձքը պիտ'որ տամ, ու ինչպէս ապսպրած ղեղերը պիտ'որ առնում: Անձանօթ պարոնը քսակէն քանի մի ֆիտրին հանեց ու անոր տալէն ետքը, ըսաւ, Ըուտով գնա, շուտով, նայիս որ բժիշկ մը գտնես ու բերես, որ իրեն օգնէ: Տղան պարզ եղանակաւ, բայց ազդու օրինակաւ շնորհակալ ըլլալէն ետքը թուաւ գնաց:

Անձանօթ մարդը միտքը դրաւ որ միւս կող-

Handwritten notes in Armenian:
 Գրուած է
 02-25-1900

մանէ տունն երթայ ու աս ողորմելի այրի կնիկը տեսնէ: Աստիճաններէն վեր ելաւ ու պղտիկ խցիկ մը մէջ մտաւ. չորս դին նայեցաւ որ բոլոր եղածն էր քանի մի յարդէ ամթոններ, քանի մի խոհանոցի ամաններ, անշահ ու խորդուբորդ սեղան մը, հին դարան մը, աղքատին անկողին մը, որուն մէջը հիւանդը կը պառկէր, քովն ալ ուրիշ պղտիկ անկողին մը: Անկան վիճակը շատ խեղճ էր, պղտի տղան ալ անկողինն վարի կողմը ինկած լալէն կը խղզուէր: Թէպէտեւ մայրը կը ջանար որ իր որդեակը մխիթարէ, բայց ինքը իր մէ աւելի մխիթարութեան կարօտ էր: Աս խեղճութեան վրայ մարդուն սիրտը շարժեցաւ, ու քովը մօտիկնալով անոր սիրտ տուաւ ու բժշկի պէս սկսաւ հիւանդութիւններուն վրայ հարցմունքներ ընել: Աինք համառօտ եղանակաւ, ցաւերը յայտնելէն ետքը հառաչեց ու լալով ըսաւ. «Ո՛հ, Պարոն, հիւանդութեանս պատճառն ես գիտեմ, շատ մեծ է, ու բժշկական արուեստ կարող չէ օգնելու: Մայր եմ, բայց դժբախտ մայր, ու զաւակներս ինձմէ աւելի դժբախտ եղան. գըլտուս եկած ձախողանքը սիրտս շատ սաստիկ վերաւորեց, մահուրնէ զատ ուրիշ բան չեկրնար զիս ազատել. բայց ասոր յիշատակն ալ կը դողացունէ զիս երբոր կը յիշեմ, որ մահուանէս ետքը խեղճ զաւակներս ինչ վիճակի մէջ պիտ'որ խնանն:», Աս վերջի խօսքին հետ լացքը աւելի շատեցաւ, ու սկսաւ գլխէն անցածները պատմել, որոնք սուտ բժշկին սիրտը նորէն խոռոկեցին ու լացքը դժուարաւ բռնելով ըսաւ, «Տիկին, մի յուսահատիր, Աստուած մեծ է, ու զքեզ չմոռնար, դժբախտութեանցդ վրայ կը ցաւիմ, բայց չեմ տարակուսիր, որ Աստուած զքեզ ձեռքէ թող չիտար. միայն փոյթ տար որ կեանքդ պահես, որն որ զաւկրներուդ համար շատ հարկաւոր է: Թղթի կտոր մը ունիս:», Աինք՝ պղտիկ ետթը

տարուան տղուն վարժութեանը համար առած գրքայէն թերթ մը փրցուց ու տուաւ: Անձա- նօթ մարդը վրան քանի մի բան գրելէն ետքը, ըսաւ. Աս դեղը ստուգիւ քեզի օգուտ կ'ընէ, ետքը տեսնենք, թէ որ ուրիշ բան ալ հարկաւոր կ'ըլլայ նէ, ան ալ կը հոգանք, քիչ ատենուան մէջ կը յուսամ որ ամէն բան կ'անցնի: Աս խօս- քէն ետքը գրածը սեղանին վրայ դրաւ ու գնաց:

Քանի մը լոպէ վերջը մեծ տղան առն գար- ձաւ ու ըսաւ. Միրելի մայր. սիրտ առէք, հոգ մ'ընէք, Աստուած մեր վրայ շատ մեծ գուժ ունի ու զմեզ շատ կը սիրէ. նայեցէք սա ստակը, զորն որ աս առտու պարոն մը ինձի տուաւ, ասիկայ մեզի համար շատ օր հերիք է: Բժշկին գացի, ան ալ շատ չ'երթար, հոս կ'ըլլայ, մոռցէք ցաւեր- նիդ ու դձեղ ուրախ ու մխիթարեալ բռնեցէք: Ո՛հ, որդեակ իմ, ըսաւ մայրը, ո՛հ, սիրելի որ- դեակ, քովս եկուր, որ զքեզ պագնեմ, Աս- տուած քու անմեղութեանդ պաշտպան է, երանի թէ միշտ պաշտպանէր: Ասկէ քիչ մը յառաջ չձանչցած մէկ բժիշկս եկաւ, նայեցաւ ու գնաց, գրածը սեղանին վրայ է, ան նայէ ու ապսպրածը գնաւ բեր:

Տղան թուղթն առաւ ու կարդալէն ետքը ապ- շած մնաց, նորէն ձեռքն առաւ ու նորէն կար- դաց, մէյ մ'ալ ձայնը բարձրացուցած, Ո՛հ, մայր, աս ի՛նչ բան է ըսելով սկսաւ պոռայ: Մայրը պլլպլլեցաւ ու զարմացաւ ու անհամբերութեամբ թուղթը ձեռքն առած կարդաց, մէյ մ'ալ, վայ ինձ, կայսրն է եղեր ըսելու չմնաց թուղթը ձեռ- քէն ինկաւ ու զինքը կորսնցուցած անձայն ու անշունչ մնաց: Թուղթը գորոզը Յովսէփ երկրորդ կայսրն էր, որն որ իր առանձնական գանձէն ա- ռատ օգնութիւն կու տար: Բժիշկը ժամանակին հասաւ, ու մարած խեղճ կնկան դեղ տուաւ խել- քը վրան բերելու համար. տրուած գեղերը շու-

տով աղբեցութիւննին ըրին, ու կենը հիւանդու- թենէն առողջացաւ, որուն զխաւոր պատճառը սրտի ցաւն էր: Բարեգուժ կայսրը, աս կերպով կորսուած կեանք մը գտնելէն զատ, բախտէն չա- րաչար հալածուած ասն մը երջանկութիւնը նո- րէն հաստատեց:

ԵՐԿՐՈՐԴ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ռիքարտոս Մաքվիլ:

ՈՒՔԱՐՏՈՍ Մաքվիլ Տուպլենցի հարուստ վա- ճառականի մը տղայ էր, մարմնոյ գեղեցկութեան ու մտաց իմաստութեան հետ գիւրաշարժ ու գլխած սիրտ մ'ալ ունէր, որով բնութեան ու- ըրիշ ձիքերէն աւելի երեւելի ու պատուական կ'ըլլար: Առուարի համար Ալճէրի գտնուած ա- տենք, օր մը տեսաւ որ նաւահանգիստը նաւ մը կը մտնէ, որուն մէջ երկու օրիորդ կեցած կու- լան: Միրաը ելաւ ու նաւուն մտնելով պատ- ճառը հարցուց. երբոր իմացաւ որ երկուքն ալ նոր գերի բռնուած ու ծախուելու համար հոն բերուած են աւելի եւս սիրտը ճնխեցաւ ու գնաց որ զերենք գնէ. անգուժ ու անյագ ելուզակնե- լուն ուղածը տուաւ, եւ օրիորդներն անուշ ու աղնուական խօսքերով մխիթարելէն ետքը, ա- ռաւ, իր նաւը տարաւ ու ըսաւ որ երկուքնիդ ալ աղատ էք ու ամէն ուղածնիդ ընելու պա- տրաստ եմ: Երկու օրիորդներն ալ չյուսացած մեծ շնորհքը լսելուն շատ ուրախացան ու ապ- շուժենէն ըրածնին չգիտնալով իրենց բարերա- ըրն ոտքն ինկան, ու իրենց սրամութեան հառա- չանքը անմիջապէս ցնծութեան ու երախտագի- տութեան ձայնի փոխուեցաւ:

Երկուքին կերպարանքն ալ ազնիւ էր ու շնոր- հալի, բայց մէկունն աւելի եւս: Ռիքարտոս ասոր

զարնուեցաւ. իր սրտին այն անուշ զգածմունքը, որն որ հասարակօրէն բարիք ընողը՝ գանտողին նկատմամբ կ'ունենայ, օրիորդին երախտագիտութեան նշանները, զորոնք ամէն առթի մէջ կը ցուցնէր, բայց ամէն բանէ աւելի այն ձիւքերը, զորոնք իրեն վրան կը տեսնէր, աչքի բացութիւնը, խեղքը, խոհեմութիւնը, բնութեան անուշութիւնը, վարմանը վայելչութիւնը, վերջապէս աղնուական ու իմաստուն կրթութիւնը, այնպէս ըրին, որ կամաց կամաց Ռիքարտոսին սէրը սաստկացաւ: Օրիորդն ալ իր կողմանէ երախտագիտութեան անուշ կապով արդէն հետը կապուած ըլլալէն զատ, տեսնելով որ օր քան զօր աւելի խնամք կ'ընդունի, ու միանգամայն իր բարեկամին դրսի երեսացն անգիւտ շնորհացը հետ, աղնուական սրտի նշաններն ալ չեն պակսիր, չեկրցաւ ինքն ալ անոր վրայ այսպիսի սէր չունենալ:

Ռիքարտոս շատ անգամ աղաչեց օրիորդին, որ իր անունը, տունն ու տեղը իրեն յայտնէ. բայց ասիկայ համառօտ եղանակաւ ըսաւ. Իմ անունս Կոստանցա է, ու աս ընկերիս անունը Եղիսաբեթ. կ'աղաչեմ ասկից աւելի բան մի հարցնէք: Բաւական է գիտնալնիդ որ երկինքը ձեր ըրած աղնիւ ու մարդասէր խնամցը զիս անարժան չստեղծեց, ու օր մը ասոնց փոխարէնը Աստուծմէ պիտ'որ առնուք:

Երբոր Տուպլին հասան, Ռիքարտոս երկու օրիորդն ալ հօրը ներկայացուց, ու ինչպէս զասոնք առած ըլլալը պատմեց. Կոստանցային վրայ ունեցած սէրն ալ հօրմէն չպահեց: Հայրը տղուն աս առաքինի գործքը գովեց, բայց չիճանչցած ու օտարազգի աղջկան մը հետ կարգուելու բաղձանքը չհանեցաւ ու իսկզբան այնչափ վայելչ ըլլալէն ան մ'ալ չէր տեսներ: Բայց վրայէն շատ շանցաւ, ինքն ալ տեսնելով օրիորդին աղնիւ առաքիտութիւններն ու հաճոյական քաղաքավարու-

թիւնը համոզուեցաւ, ու անկէ ետեւ տղուն աղաչանացը դէմ չիդրաւ: Ռիքարտոս՝ երբոր Կոստանցային յայտնեց իր սէրը, որուն թէպէտեւ շատ անգամ ցջցը առած էր, բայց յայտնի եղանակաւ բան մը չէր ըսած, օրիորդը որչափ որ ինքն ալ զանիկա կը սիրէր ու վրան մեծ համարում ունէր նէ ալ, երկայն ատեն առանց բան մը զրուցելու լռիկ մնաց: Վերջապէս սէրը յաղթեց ու Ռիքարտոս բաղձանքին հասաւ, ու տարի մը շանցած Աստուած իրենց գեղեցիկ ու սիրուն աղայ մը տուաւ:

Վանի մը տարի աս ամուսինները մէջերնին խաղաղութեամբ ու սիրով ասանկ երջանկութիւն վայելելէն ետքը, հարկ եղաւ որ Ռիքարտոս իր գործքերուն պատճառաւ նորէն երկայն ճամբորդութիւն մ'ընէ: Իր սիրելի հարսէն զատուելու ատեն երկուքն ալ շատ լացին, ու որպէս զի Ռիքարտոս զանիկա միշտ աչքին առջեւն ունենայ՝ մատանոյն վրայ պատկերը շինել տուաւ ու այնպէս գնաց: Շատ տեղեր պարտելէն ետքը Բալերմոյ քաղաքը հասաւ. օր մը փողոցի մէջ աչքը անկած իր սիրելի պատկերին վրայ կը նայէր. նոյն միջոցին պալատականներէն մէկն ալ մատնին տեսնելով՝ վրայի պատկերը ճանչցաւ ու անմիջապէս բանը թագաւորին ականջը հասցուց: Թագաւորը հրամայեց, որ շուտով մը ան մարդը իրեն բերեն. երբոր եկաւ, թագաւորը մասնաւոր ասդիէն անդիէն բաներ հարցնելով մեկալ կողմանէ մատանին կը զննէր: Ճանչցաւ ու այլալիցցաւ, բայց ինք զինքը բռնելով հանդարտութեամբ հարցուց, Աս որուն պատկերն է: Ռիքարտոս պատասխանեց թէ Կնկանս է:

Կնկանդ է: Ինքը ո՞ր է:

Տուպլին հօրս քովն է:

Ի՞նչուն Ի՞նչ է:

Կոստանցա:

Տուպկնցի՛ է, չէ՛ նէ գրսեցի:

Գրսեցի, բայց ինչ տեղացի բլալը ես ալ չեմ գիտեր:

Ետքը սկսաւ մէկիկ մէկիկ պատմել, թէ ինչ պէս զանիկա ելուզակներուն ձեռքէն ազատելով Տուպկն տարաւ ու իրեն չարս ըրաւ: Թագաւորն աս ամէն բաները մտադուլթեամբ լսելէն ետքը Տրամայեց որ զինքը բռնեն ու բանտ դնեն եւ շուտով նաւ մը պատրաստեց որ Տուպկն երթայ ու Կոստանցան իր զաւկին ու Եղիսաբեթին չեա մէկտեղ առնու իրեն բերէ: Ո՞վ կրնայ ստորագրել խեղճ փեսային դառն վիճակն ու սրտին ցաւը, որուն մէջ իր անխոհեմ պատմութիւնը զինքը ձգեց. դարձեալ խեղճ Կոստանցային վախն ու սոսկումը իր էրկանը՝ Տօրը Տրամանաւն յանկարծ բռնուելուն համար. նոյնպէս Ռիքարտոսին խեղճ ծեր Տօրը անմխիթար վիշալը, որ վայրկեանի մը մէջ իր սան հարսէն թոռէն ու զաւկէն կը զբրկուէր:

Կոստանցան՝ երբոր Բալերմոյ հասաւ ու թազաւորին առջին ելաւ, զանիկա տեսածին պէս վախէն մարեցաւ, բայց յետոյ վրայ գալով սիրտ առաւ ու ոտքը ինկած ըսաւ. տէր իմ, գիտեմ որ շատ կողմանէ քեզի յանցաւոր պիտի երեւնամ. ուստի խոնարհութեամբ կը սպասեմ ընդունելու ինչ որ բարկութիւնդ կը Տրամայէ. բայց աս մատաղ տղան ու իրեն խեղճ հայրը անմեղ են. ինձի համար չէ, անոնց համար կ'աղաչեմ, որ ազատ բլլան: Բայց թէ որ քիչ մը բարկութիւնդ մեկ գի՛ ձգես ու սովորական գթութեամբդ եղածին միտ գնես, կը յուսամ որ զիս ալ այնչափ յանցաւոր չես գտներ, որչափ հիմա կ'երեւնամ: Ան անիծեալ օրը, որ քեզմէ զատուեցայ, Եղիսաբեթին չեա մէկտեղ թագաւորական պարտիզին մէջ ծովեզերքը զբօսանք կ'ընէինք: Հոն դարան մտած մարդիկ կան եղեր, որոնք իրենց

տեղէն դուրս ելան ու մէկէն վրանիս յարձակեցան ու երկուքնիս ալ առին տարին: Վախերնէս, ցաւերնէս եւ յուսահատութիւններնէս երկուքնիս ալ շատ պրոպանք, բայց պարապ, օգնութեան հասնող չեղաւ: Պարիին դուքսը, որն որ մատնութիւններնուս պատճառն էր, զմեզ մօտ տեղ պատրաստած նաւուն մէջ դրաւ. անմիջապէս ճամբայ ելանք: Կը խոստովանիմ քու առջիդ տէր իմ, որ յառաջագոյն իմ սիրտս աս դքսին չեա էր, բայց նոյնպէս կը խոստովանիմ ու երդմամբ կը հաստատեմ, որ աս անօրէն փախստեան չէի հաւանած, ուստի ան րոպէէն սկսայ իրմէ պաղղիլ ու աշխարհքիս մէջ անկէ աւելի գէշ մարդ մը ինձի չէր երեւար: Երբոր մեծ ծովի մէջ մտանք՝ ծովահէններու նաւ մը եկաւ վրանիս, երկու կողմանէ ալ երկայն ատեն իրարու չեա զարնուեցան, դուքսը կատաղաբար պատերազմեցաւ, բայց վերջապէս մահուամբ իր յանցանքին պատիժը գտաւ: Մենք գերի ինկանք, առին զմեզ Ալճերի տարին, որ ծախեն. հոն Տրաշքով մը անձանթ երիտասարդ մը գիմացնիս ելաւ, զորն որ Աստուած զմեզ փրկելու համար խաւրած էր: Ասիկայ մեր վրայ դուլթ ունեցաւ, ու ինչ որ հէները ուղեցին վճարեց առաւ ու զմեզ բոլորովին ազատ թող տալէն զատ, ամէն տեսակ մարդասիրութիւն ալ ցուցուց: Շատ անգամ մեր ծնած տեղը հարցուց եւ ուղեց որ զմեզ հոն տանի, բայց վախնալով՝ որ վրաս կասկած մը ունենաս, թէ ես ալ փախուտեան կամակից բլլամ, վախնալով որ վրաս բարկանաս, չիկրցայ համարձակիլ որ հայրենիքս իրեն յայտնեմ: Երիտասարդը զիս հեան առաւ ու Տօրը տարաւ. այնչափ երկայն ատեն ամէն տեսակ սիրոյ ու յարգութեան նշաններ ցուցնելէն ետքը, թէպէտ եւ իրեն օտարական ու անձանթ էի, թէպէտ եւ իր կամացը հակառակ

ինչ տեղացի ըլլալս յամառութեամբ իրմէ կը պահէի, ի վերայ այսր ամենայնի մեծանձնութեամբ զես իրեն կենացը ընկեր առնուլ ուզեց: Գիտեմ տէր իմ որ զքեզ վշտացուցի, արժանի ալ չեմ, որ քու գուարդ կոչուիմ, բայց կարծելով, որ բոլոր աշխարհք ինձմէ երես դարձուցեր է, վախնալով որ վրաս շատ պիտ'որ բարկանաս, իրեն ունեցած երախտագիտութեան պարտքիս դէմ չիկրնալով կենալ՝ վերջապէս յաղթուելով իրեն շնորհալի վարմանցը եղանակէն, յանձն առի ու իրեն հարսը եղայ: Թէ որ ասոր համար պատժոց արժանի կը համարիս զիս, պատժէ տէր իմ. ամենեւին չեմ արտնջեր: Բայց չըլլայ որ, կ'աղաչեմ, իմ աղատիչս, իմ բարերարս ու աս անմեղ մանկիկս իմ յանցանքիս պատիժը քաշեն:

Թագաւորը՝ որն որ իսկզբան անողբելի կ'երեւար, երբոր աս իմաստուն խօսքերը լսեց, որոնք վառվռուն աչքին պայծառութիւնն, երեսին ու ձայնին պարզութիւնն աւելի ազդու ու զօրաւոր կ'ընէին, սկսաւ կամաց կամաց կակղնալ ու վրան գութ ունենալ: Կոստանցային խոնարհ ու ցածուն կեցուածքը, հեծեծանքը, թափած արցունքը ու սողուն լացքն ալ՝ որն որ մօրը լացքը աւելի կը սաստկացընէր, թագաւորին սիրտը շարժելու շատ օգնեցին, որն որ ալ չիկրնալով զիմանալ, ռոտըններն ինկած աղջկանը սիրով ձեռքն երկընցուց ու վեր վերցընելով ըսաւ. Իրաւ է որ զիս վշտացուցիր այդպիսի վիճակիդ անհաւասար ամուսնութիւն ընելուդ համար. բայց աւելի եւս վշտացուցիր գթութեանս վրայ տարակոյս ունենալով, թէ որ փախուստդ անմեղ էր: Բայց որովհետեւ կը տեսնեմ որ եղած նախատիւքը տկարութեան եւ ոչ թէ յանցաւորութեան գործք է, անոր համար կը յիշեմ որ քու հայրդ եմ, ու քեզի կը ներեմ: Աս ըսելով աղջկանը փաթ-

թուեցաւ, ու հրամայեց որ Ռեքարտոսն ալ հոն բերեն. ասոր վրայ Կոստանցային սիրտն աւելի եւս ելաւ ու սկսաւ սիրոյ, ուրախութեան ու շնորհակալութեան արտասուքը աղբիւրի պէս աչքէն վազել, որն որ թագաւորն ալ շատ լացուց:

Ռեքարտոս՝ որն որ երկար ատեն ինչ ըլլալէքը չգիտնալով բանտը կեցած էր, աս լուրն առնելուն այլայլեցաւ ու երեսին գոյնը մոխիր դարձած զողողողով ելաւ գնաց: Երբոր հոն Կոստանցան տեսաւ, վրան յանկարծ պաղ մը եկաւ, ու կարծես թէ երակներուն մէջ արիւնք ստոխ սկսաւ. բայց շատ չանցաւ ասոր ետեւէն սաստիկ տաքութիւն մը կոխեց, ու արտաքոյ կարգի հոգւոյ այլայլութիւն, որ առանց հոն ըլլողներուն նայելու՝ ամէն բան մոռցած թեւերը բացաւ ամուսնոյն ու զաւկին վրայ վազեց, եւ փաթթուեցաւ: Երկայն ատեն այսպէս մնաց լացքէն ու հառաչանքէն բան մը չկրնալով զրուցել ու ետքը բռնի անոնցմէ բաժնուելով գնաց թագաւորին ոտքը ինկաւ ու ըսաւ. Այսօրունէ ետքը, ո՞վ տէր, սիրով կ'ընդունիմ ինչ վճիռ որ ինձի կու տաս, որովհետեւ աս երկու անգին գանձերս մէյ մ'ալ տեսնելու արժանի եղայ, աշխարհքիս մէջ ուրիշ բաղձանքս չմնաց, ամէն բան Աստուած կատարեց, ալ ուրիշ բան չեմ խնդրեր, բայց միայն որ աս երկուքը ու հայրս...:

Խօսքը լմրնցընելու չմնաց, թագաւորը խօսքը կտրելով ըսաւ. Չէ որդեակ իմ, չէ, մի խոտովիր, մի վախնար, քու եւ աղջկանս պատմութեանէն կը տեսնեմ քու անմեղութիւնդ ու հոգւոյդ աղնուութեանը վրայ կը զարմանամ. ասոնց փոխարէնը Աստուած ուզեց քեզի տալ ու ինձի ուրիշ բան ըսելու չիմնար, բայց միայն որ իր սուրբ կամքը օրհնեալ ըլլայ: Երկուքնիդ

այ սիրով ու երջանկութեամբ իրարու հետ ապրեցէք, ու որդիքնիդ իմ ծերութեանս մխիթարութիւն ըլլան: Աս խօսքերէն ետքը ամէն կողմանէ սկսան լայու ձայներ բարձրանալ, իրարու հետ պագնուիլ ու լայ: Թագաւորը անմիջապէս հուպիլն ալ նաւ մը խաւրեց Ռիքարտոսին հայրը թագաւորական պալատը հրաւիրելու համար: Ծերունին հոգի առաւ ու խնդութեամբ ելաւ հոն անապարեց: Այսպէս ամէն ալ մէկտեղ Աստուծմէ օրհնուած ուրախութեամբ ու մխիթարութեամբ օրերնին անցուցին ու Ռիքարտոս հոս աւելի առիթ ունեցաւ առատութեամբ բարեք ընելու, որն որ իր երջանկութեանն ու մեծնալուն պատճառ եղած էր:

ԵՐՐՈՐԻ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Պատկեր:

ՂԵՌ շատ ժամանակ չէ, որ Ենէաս Սիլուիոս Փիքքոյովինի Հոռմայի բարի ու առաքինի քաղաքացեան իր հասակին ու հիւանդութեան պատճառաւն ալ չկրնայով նոյն պաշտօնին պատաղել, որով մինչուկ ան ատեն զինքն ու իր պառաւցած կնիկը պահած էր, պէտք եղաւ, որ ապրելու համար՝ ունեցած կահ կարասիքը կամաց կամաց ծախէ: Ասոնց մէջը մէկ հատ ալ իր հաւերէն մնացած Ռափայելին պղտիկ պատկերը կար, որուն յարգը ու գինը ինքը չէր ծանչնար: Ածուխի կեղտը ու վրան նստած փոշին ալ մարդը շատ կը խաբէր ու ստակ ընող բան մը չէր ցուցնէր: Քանի մը դրամ ձեռք ձգելու համար պատկերահանի մը յանձնեց որ ասի ծախէ: Ասիկայ որ իրեններէն աւելի ուրիշներուն նկարած պատկերներէն շահելու եւ ապրելու վարժած էր, ընդ անսնելը՝ որ վարպետին գործքը ըլլալն ինչ

գին ունենալը աղէկ ծանչցաւ: Բայց միամիտ ծերուն տգիտութիւնն ու կարօտութիւնը իր չար կամացը գործիք առնելով ու բան մը չարժեք բտելով վրան խնդաց, ու ողորմութեան անունով քանի մի Բավիլե ձեռքը տալէն ետքը՝ սրտին մէջէն գտած գանձին վրայ ուրախանալով ու խեղճ ծերը ծաղը ընելով պատկերը առաւ գնաց:

Մէկ քանի օր ետքը հին բարեկամներէն մէկը տունը եկաւ ու պատի վրայ պատկերը չտեսնելով՝ հարցուց թէ ինչ եղաւ: Երբոր լսեց որ մարդուն ու քանիով ծախուիլը՝ աս ճշմարիտ բարեկամը եղած խաբէութեան վրայ բարկութենէն գողալ սկսաւ. ուստի նոյն պատկերը որ ճարտարին գործքը ու ինչ մեծաղին բան ըլլալը անոր հասկըցնելէն ետքը՝ խորհուրդ ու սիրտ տուաւ որ ելայ քաղքին մեծին բողոքէ, եւ ինքն ալ իրեն օգնելու համար մէկտեղ երթալու խօսք տուաւ:

Իմաստունն ու խոհեմ քաղաքացեալը ամէն բան մտադրութեամբ լսեց ու պատկերին չափն՝ եւ ինչ պատկեր ըլլալը հասկընալէն ետքը երկուքին ալ ճամբայ տուաւ:

Իստ պատահման իր սրահին մէջ նոյն մեծութեամբ երկու հատ պատկեր ունէր. ասոնց մէկուն շրջանակին մէջէն պատկերը հանել տուաւ. ետքը պատկերահանը իրեն կանչեց ու բաւ. Արդեօք կարելի է որ աս շրջանակին մէջ գնելու եւ միւս պատկերը զոյգ ընելու համար յարմար պատկեր մը գտնես: Պատկերահանը մէյ մը նայելէն ետքը պատասխանեց. Մէկ հատ մը բաւ ամենայնի պայտէս ունիմ. արուօր ու անուանի Ռափայելին նկարածն է, եւ կարծես թէ մասնաւոր աս շրջանակին մէջը գնելու համար նկարած է: Քաղաքացեան բաւ. Շատ աղէկ. մէյ մը բեր որ տեսնեմ: Ուստի պատկերահանը ասուն վազեց որ բերէ: Պատկերը սուրբ Աստուածածնայ, Քրիստոսի ու սուրբ Յովհաննու (սուրբ ընտա-

նեաց) պատկեր էր եւ շատ վարպետութեամբ նկարուած էր, վրայէն ածուխին ու փողջոյն աղան ալ մաքրուելով ամէն գոյնները կենդանի ու կատարեալ կ'երեւային, ամէն մէկ գծին ճշգուծիւնը, երանգներուն մարմնոյ նման փափկութիւնը, նկարներուն աղուորութիւնը, դէմքերուն աղուութիւնը, բոլորին մէկտեղ բուն կենդանւոյ նման ըլլալը յայտնի կը ցուցնէր որ Ռափայելին գործքն է: Երբոր շրջանակին մէջ դրաւ՝ ալ աղէկ ու աղուոր երեւնալ սկսաւ: Քաղաքապետը զարմացած խել մը նայելէն ետքը՝ գինը հարցուց: Պատկերահանը բտաւ. Արդէն երկու հարիւր ոսկի տուող ունիմ. երէկ բարեկամ մը Անգղիացւոյ մը համար ուզեց, որն որ շատ ետեւէն ինկած է: Քայց ես երկու հարիւր յիսուէն վար չուզեցի տալ. ու գործքն ալ կ'արժէ. իսկ թէ որ հրամանքնիդ հաւնած էք ու առնուլ կ'ուզէք՝ ինչ որ իրմէ աւելի կու տաք՝ չէ՛ չեմ՝ ըսեր:

Քաղաքապետը ապիրատ մարդուն նենգութեանը վրայ սոսկացաւ. բայց ինք զինքը բռնելով՝ հանդարտութեամբ ըսաւ. Ես ալ չեմ ըսեր որ պատկերը գէշ ըլլայ ու շատ գին չունենայ. բայց գժուարին բան կ'երեւայ որ աս գինը գտած ըլլաս ու տուած չըլլաս: Պատկերահանը սկսաւ սուտ խօսքերը նորէն կրկնել ու հաստատել, ըսելով միանգամայն, որ եթէ հրաման կու տաք՝ երթամ բարեկամն առջեւնիդ բերեմ, որ անկէ ըսածներուս ճշմարտութիւնը լսէք:

Քաղաքապետը նորէն հարցուց. Ռ-րեմն ստոյգ է որ երկու հարիւր ոսկի տուող կայ. պատկերահանն ըսաւ. հրամանէք. բայց ես ալ աւելի կը յուսամ: Քաղաքապետը երեսը զարձուց ու ըսաւ. ասչափ հերիք է. բացէք ալ սա պղտիկ դուռը: Գուռը բացուելուն պէս՝ պատկերը ծախող բարի ծերը, զորն որ քաղաքապետը նոյն ատեն հոն բերել տուած ու պահած էր, դուռը

ելաւ: Ամէն մարդ կրնայ երեւակայել, թէ ծերուն աս յանկարծ երեւնալը ինչ սոսկալի վախ մէջ ձգած պիտ'որ ըլլայ պատկերահանը: Երեսին գոյնը նետեց, ըսածը, ըրածը չէր գիտեր, ու բոլոր անդամներովը դողալ սկսաւ: Քաղաքապետը քիչ մը զինքը աս վիճակի մէջ ձգելէն ետքը՝ աչուրները դարձուց ու բարկութեամբ ըսաւ. Ո՛վ անգգամ, ու Ստուծմէ չվախցող մարդ. ինչպէս խաբեցիր աս խեղճ ու միամիտ ծերը. չսոսկացա՛ր ամենեւին աս նենգութեան վրայ. ինկած ծերու ու պառաւցած կնկան մը համար խիղճդ ամենեւին չցարկաւ. Ստուծոյ դատաստանէն չվախցա՛ր: Նենգութեան համար արժանի եղած պատիժդ դուն ալ աղէկ գիտես. շատ գթութիւն ըրած կ'ըլլամ՝ թէ որ բերնովդ վճռած պատիժը քեզի չտամ. բայց չըլլայ որ մէջ մ'ալ պայպէս բան ընես, ապա թէ ոչ երկուքին պատիժն ալ մէկտեղ կ'առնուս: Հիմա ան երկու հարիւր ոսկին, որն որ բերնովդ ըսիր թէ պատկերը կ'արժէ, ու միշտ պատրաստ ձեռքդ ունիս, անմիջապէս աս մարդուն կու տաս. թէ որ ուրիշ անգամ ասոր պէս յանցանք մ'ալ ընելդ ահանջս հասնելու ըլլայ, գիտնաս որ ասիկայ քու կորստեանդ պատճառը կ'ըլլայ:

Պատկերահանը վախէն ու ամօթէն ինչ ըսելքը չգիտնալով ելաւ գնաց. ծերը հաղար անգամ իր խելացի բարերարին շնորհակալ եղաւ եւ անիկայ ալ տառապեալ ծեր մը անիրաւ մարդուն բռնաւորութենէն ազատելուն համար սրտին մէջ շատ ուրախութիւն զգաց:

ՉՈՐՐՈՐԳ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Գրանձ ու Փիղիս:

ԸՏԵՆ մը Սիրակուսա քաղաքը Գիոնիսոսին բռնաւորութեան տակը ճնշուած իր թշուառութեանը վրայ կու լար: Աս անգութ մարդը նենգութեամբ ու բռնութեամբ օրինաւոր իշխանին գահը յափշտակելով՝ անգթութեամբ ու ամենուն վրայ աճ ձգելով կ'ուզէր նոյն գահը պահել: Խեղճ հպատակները թէպէտ եւ կը շարշարուէին, բայց ի վերայ այսր ամենայնի պէտք էր որ լռէին. եւ սրտերնէն անցած փոքրիկ տրտունջ մը մահուան արժանի յանցանք համարուած էր:

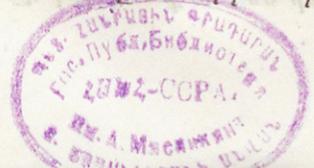
Աս ընդհանուր աճ ու դողու մէջ միայն Փիղիան, կրակոտ ու սրտոտ երիտասարդ մը իր բարկութիւնը չհիքցաւ զսպել: Անգամ մը բռնաւորին մէկ անոգորով գործքը տեսնելով՝ բերանը բացաւ ու հայրենացը ցաւալի վիճակին վրայ խօսեցաւ. բայց աս անխոհեմ գործքը իրեն շատի նրստեցաւ, որովհետեւ Գիոնիսոսին կողմանէ դրուած լրտեսները շուտով մը աս բանս անոր ականջը հասցուցին, որն որ կրակ դարձած վրէժխնդիր կ'ուզէր ըլլալ. ուստի խեղճ երիտասարդը անոր սպասաւորներուն ձեռքը կնյալով բանտ գրուեցաւ:

Այն ատենը Գամնն անունով առաքինի ու խելացի երիտասարդ մը՝ որն որ զՓիղիա իր անձին պէս շատ կը սիրէր, վրայ կու գայ, ու աս վիճակի մէջ իր բարեկամը տեսնելով՝ ցաւով ու տրտմութեամբ մօտը կ'երթայ ու կ'ըսէ. Քվ սիրելին իմ Փիղիա, ատ ինչ բան է. ինչ ըրիր, մի՞թէ անգոռուութիւնդ, մի՞թէ անչափ եռանդդ...: Փիղիան պատասխան տուաւ. այո՛, սիրելի Գամնն, որն որ դուն շատ անգամ ինձի յառաջ կ'ըսէիր վերջապէս գլուխս եկաւ. քեզի նմանիլ չիկրցայ, խորհուրդներդ չիկրցայ գունել. շատ ատեն է ի

վեր բռնաւորին անգութ գործքերը սրտիս մէջ գաղանի ստած էի՝ աշխատելով քեզի նման ըլլալու. բայց ճար չեղաւ, վերջապէս բարկութեանէս յաղթուեցայ ու մատնուեցայ. կը տեսնեմ որ պիտ'որ մեռնիմ, բայց հոգս չէ. լաւ է մահը քան թէ աս դառն գերութիւնը: Միայն ծեր հօրս, սիրելի հարսիս ու մատաղ զաւկներուս վրայ կը ցաւիմ. ասոնք ալ, ո՞վ սիրելի բարեկամ, քեզի կը յանձնեմ, դուն կը հոգաս, ու իմ տեղս զիրենք կը մսիթարես. ալ աչքս ետեւը մնալու բան չկայ ու առանց ցաւոց կը մեռնիմ: Երկու ցաւալի բարեկամները դեռ կ'ուզէին խօսիլ, բայց թագաւորին անօրէն սպասաւորները թող չխտուին ու բռնի մէկը մէկալէն բաժնելով՝ Փիղիան բանտ տարին ու Գամնին թող չխտուին որ գոնէ հետը երթայ:

Խեղճը խոր տրտմութեան անգունդին մէջ ընկղմած մտքին մէջ հազարումէկ բան մտածելով կ'երթար, ու կը նայէր որ ճար մը գտնէ իր բարեկամը ազատելու համար, բայց ամէն մտածմունքները պարապ կ'ըլլէր: Այսպէս շատ ատեն մտածելէն ետքը վերջապէս միտքը դրաւ՝ որ անձամբ երթայ Գիոնիսոսին ոտքն կնյայ: Բռնաւորին չորս զին պահապան զինուորներ առած էին, ինչու որ վախէն եւ ոչ ընդէ մը առանց պահապանի կրնար կենալ. եւ երբոր ելաւ առջեւը գնաց՝ անմիջապէս ոտքը ինկաւ ու ըսաւ. Տէր իմ, շատ չէ որ քու հրամանովդ երիտասարդ մը բանտի մէջ շլթայի զարնուեցաւ: Չեմ եկած որ անոր համար բարեխօս ըլլամ եւ կամ թողութիւն խնդրեմ, թէպէտ եւ ըրած յանցանքը անփորձ երիտասարդութեան գործք է, բայց քու աչքիդ առջեւ յանցաւոր համարուած է՝ ատ հերիք է: Խնդրած շնորհքս միայն աս է՝ որ անոր տալի պատիժդ քանի մը օր երկնայ: Ասկից հետո՛ւ ծեր հայր մը, հարս մը ու երկու պղտիկ զա-

22-200
875
4049
(40493-60)

ւակներ ունի, որոնք զինքը տեսնելու շատ կարօտ են. հրաման տուր որ ես անոր տեղ հօս պատանդ կենամ ու անոր շղթաները ես առնում մինչև որ ինքն ազատի, երթայ ու վերջի անգամ մէջ մ'ալ իր ընտանիքը տեսնէ ու վերջի համոզոյր տայ: Որոշեալ ժամանակին ստուգիւ ետ կը դառնայ, բայց թէ որ խօսքին վրայ չիմնալու ալ ըլլայ, երբոր կ'ուզես, ես անոր տեղ պատրաստ եմ մեռնելու:

Գիտնիստս աս նոր տեսակ առաջարկութիւնը լսելով զարմացաւ ու հետաքրքրութեամբ վախճանը տեսնելու համար՝ ըսաւ. Աղէկ է, երկու օրուան համար հրաման կու տամ, որ երթայ, ու դուն անոր տեղը հօս բանտը կը մնաս. բայց աղէկ մտածէ որ եթէ երրորդ օրը առտուանց հօս չըլլար նէ՛ դուն անոր տեղը ու անկէ յառաջ կը մեռնիս:

Գամոն աս պատասխանին վրայ ուրախանալով՝ անմիջապէս բանտը բարեկամին վազեց, ու ձեռքերովը շղթաները քակելէն ետքը, իր վրան առաւ ու խնդում երեսով ըսաւ. Շուտով գնա, շուտով, որ ընտանիքդ մխիթարես. Գիտնիստս ամբողջ երկու օր շնորհք ըրաւ. առանց վախի աս ատենուան մէջ ինչ որ կ'ուզես կրնաս ընել. նա մը գտիր ու քեզ ազատէ. բայց ամենէն յառաջ շուտութիւն պէտք է. ուստի գնա ու ատեն մի կորսունցընէր:

Փիղիան աս բաներուս վրայ ապշեցաւ մնաց, ու ետքը ըսաւ. Ե՞ս պիտ'որ փախչիմ. ես իմ տեղս զքեզ անգութ բռնաւորին կատաղութեանը պիտ'որ մատնեմ. քաւ լիցի, Աստուած չընէ: Բայց դուն ո՞վ Գամոն, պսպէս իմ վրաս համարում ունիս եղեր. շուտով սա շղթաներս թող տուր, թէ որ վատի անուն վրաս չես ուզեր ձգել նէ: Ոչ երբեք, ըսաւ Գամոն, ոչ երբեք պսպէս կարծիք ունեցեր եմ, ու քու հոգիդ վատի ու նեն-

դամտի հոգի չէ. թէ որ վրագ պսպէս կարծիք ունենալու ըլլայի եւ ոչ զքեզ ինձի բարեկամ կ'առնուի. բայց ստոյգ եղի որ ըսածս ընելովդ ոչ վատ եւ ոչ նենգամիտ կ'ըլլաս. դուն հայր, կին ու երկու զաւակ ունիս, ասոնք ամէնն ալ քեզն կարօտ են ու առանց քեզն չեն կրնար ապրիլ: Ես մարդ մը չունիմ՝ որ անոր համար ապրիմ, բարեկամիս համար մեռնիլս ինձի կեանքէս աւելի մեծ շնորհք է. Փիղիան դառնացաւ ու ըսաւ. Չէ, աս դառն շնորհքը դուն պիտ'որ չընդունիս. որովհետեւ կ'ուզես՝ անոր համար անձամբ կ'երթամ՝ որ բնութեան վերջի ծառայութիւնն ալ ընեմ, հօրս, հարսիս ու զաւակներուս վերջի մնաք բարովը զրուցեմ. բայց վաղը առտուանց կանուխ ես դարձեալ հօս իմ տեղս զքեզ անոնց կը ձգեմ, ու ասկից աւելի մեծ պարգեւ մը իրենց չէի կրնար թողուլ, ու կը յուսամ որ իրենք ալ շատ կը մխիթարուին: Աս ըսելով սիրելի բարեկամին փաթթուեցաւ, որոնք փոխտխալի մէկ մէկալը պագնելէն ու սիրոյ արցունքով իրարու երեսը թանալէն ետքը՝ Փիղիան բաժնուեցաւ ու դէպ իր տունը վազեց:

Արկորդ օրը անցաւ, երրորդն ալ եկաւ, բայց Փիղիան դեռ չերեւցաւ, ուստի Գամոն կ'ուրախանար որ վերջապէս բարեկամը խեղճ ընտանեացը լաց ու ողբին չկրնալով դիմանալ տեղ մը փախած ըլլայ: Աոր հակառակ Գիտնիստս կարծելով որ զինքը խաբեցին աստիկ բարկացաւ ու հրամայեց որ Փիղիային համար սահմանած ամնջանքը քաշելու համար Գամոնը բերուի:

Գիչ ատենուան մէջ աս դառն լուրը քաղաքը տարածուեցաւ, ու շատ ամբոխ աս տխուր տեսարանը տեսնելու համար մեծ հրապարակը ժողովեցաւ: Մէկը Գամոնին նայելով, խեղճ բարեկամը մատնուեր է ըսելով կու լար, մէկալը Փիղիան վար զարնելով մատնիչ կ'անուանէր, բայց

Handwritten notes in purple ink, including the word "Գամոն" and other illegible characters.

ամէնը մէկտեղ սիրտերնուն մէջը բռնաւորին անգլժուծիւնը կը դատապարտէին: Իսկ ան անուղորմը բարձր տեղ մը իր գահին վրայ նստած բարկացայտ աշուրները շորս դին կը պտըտցնէր, ու վրէժխնդրութիւն կ'աղաղակէր: Գամնը շղթայով բանտէն հանեցին ու քովը դահիճով հրապարակը բերին: Ամէն տեսնողները ցաւէն սկսան ետ քաշուիլ, ժողովրդեան մէջ շշուէ մը փրթաւ, ու ամենուն սիրտը սարսուռ մը պատեց, աշուրնին լեցուն ու լեզուին մունջ կեցած կը նայէին: Աս ընդհանուր լուծեան ու հասարակաց տըրտմութեան մէջ մի միայն Գամնը ուրախ ու զուարթ կը կենար, ու սրտին մէջ իր բաղձանքին հասնելուն ու բարեկամը աղատելուն համար աստուածները օրհնելով մահուան կը սպասէր:

Երբոր տանջանաց տեղը եկաւ, աշուրները կապեցին, պարանոցը բացին ու սուրը օդի վրայ սկըսաւ շողալ, մէյ մ'ալ յանկարծ հեռուանց ձայն մը լսուեցաւ, որ կեցիք կեցիք ո՞վ անգութ աղաղակելով երիտասարդ մը արեան քրտինքի մէջ մտած, հեւայէն շունչը կտրած, ու վրան գլուխը փոշոյ մէջ լծալժողուած կը վազէր ու դէպ ի հոն կու գար. ամէնքն ալ մէկդի քաշուեցան, ու երիտասարդին ծամբայ բացին, որ արձակ ու համարձակ հրապարակի մէջ մտած, ըսաւ, փառք Աստուծոյ որ որդիական պարտքս կատարելու համար, բարեկամի պարտքն ալ կատարելէն չհրճուեցայ. աս ըսելով Գամնին քովը գնաց ու փաթթուեցաւ: Ժողովուրդն աս տեսնելով սկըսաւ ցաւիլ, զարմանալ, ու իրարու հարցընել թէ աս եկողը Փիդիան է, ու էին կրնար հաւտալ որ ստոյգ ըլլայ:

Փիդիան քիչ մը ատեն այսպէս բարեկամին փաթթուած կենայէն ետքը բաժնուեցաւ ու աներկիւղ Գիոնիսոսին առջեւը ելաւ, որն որ եղածին վրայ զարմացած կը նայէր ու տեսածին հաւ-

տալը չէր գար, ու ըսաւ, ահաւասիկ վերջապէս զճիշտ առջեւը եկած կը կենամ, ինչ որ կ'ուզես ըրէ, միայն թէ ան անմեղը թող տուր: Շատ ցաւեցայ որ այսչափ ատեն ալ ուշանալ պէտք եղաւ, հայրս (խեղճ հայրս) գլուխս եկածը լաւ ծին պէս յանկարծ կայծակէ զարնուածի պէս եղաւ ու դետինն ինկաւ, զինքը վրայ բերելու համար ինչ որ ըրի նէ օգուտ չըրաւ ու աս գիշեր աչքիս առջեւ մեռաւ: Աս վերջի խօսքը բնելու ատեն ինքզինքը չհկրցաւ բռնել ու լացաւ: Ետքը նորէն սկսելով ըսաւ, դժուարաւ ու շատ աշխատութեամբ հարսիս ու զաւակներուս ձեռքէն կըրցայ ազատիլ ու ետ դառնալ. բայց կարճ ծամբայ փնտտելով շիտակը կորսընցուցի ու գիշերը մութին անտառի մէջ ծամածուռ ծամբաներ երթալով մինչուէլ առտուանց պտըտեցայ, բայց վերջապէս շիտակը գտնելով սկսայ սաստիկ վազել, ու հիմա շատ ուրախ եմ որ ատենին հոս հասայ: Աստի կ'աղաչեմ իմ շղթաներս նորէն ինծի տուր եւ բարեկամս աղատէ, ու ասկից աւելի բան մը չեմ խնդրեր: Աս որ լսեցին, ամէն ներկայ գտնուողները սկսան լալ, ու նոյն իսկ բռնաւորին սիրտը ձմլեցաւ ու չհկրնալով գաղտնի պահել հրամայեց որ Գամնը արձակուի. բայց ուրիշ նոր տեսարան մը ամէնն ալ աւելի զարմացուց ու լացուց: Գամնը չէր ուզեր որ իր շղթաները նորէն Փիդիային տրուին, մէջերնիս դրած ժամանակը անցած է, կըսէր, ու հիմայ ինծի կ'իյնայ որ մեռնիմ, դուն հարսիդ զնա ու զաւակներդ հոգաւ: Փիդիան լալով կը պատասխանէր, որ ցորչափ կենդանի ես, զքեզ ազատելու ժամանակը ոչ երբեք կրնայ անցնիլ, ուստի ամենայն իրաւամբ պէտք է որ դուն աղատ ըլլաս: Գամնը ըսածները չէր ուզեր մտիկ ընել ու այսպէս սիրոյ աղնուական կոխն ալ աւելի կը սաստկանար, ու երկուքն ալ փոփոխակի Գիոնիսոսին կ'աղաչէին որ բարեկամը աղատի ու ինքը մեռնի:

Աս առաքինի ու դարմանայի կոխը տեսնելով, ալ բռնաւորին քարեղէն սիրտը չհկրցաւ դիմանալ, որն որ բնական գաղանուծիւնը յաղթեց ու մարդկօրէն քաղցրութեամբ ըսաւ, «Նրկուքնիդ ալ ազատ էք ու երկուքներնուդ կեանքն ալ ձեզի կը պարգեւեմ. բայց աս տեսակ չիլտուած բարեկամութիւնը պէտք է որ իր վարձքն ալ ընդունի. ան արժանի է թագաւորի բարեկամութեան, ուստի շատ կ'ուրախանամ որ դձեզ ինծի բարեկամ ունեցայ»: Այսպէս խօսելով գահէն վար ինչաւ ու դնաց անոնց պարանոցը փաթթուեցաւ: Ժողովուրդը որ մինչուկ ան աստն տրտում ու տխուր կեցած կը նայէր՝ աս տեսնելով շատ ուրախացաւ. ամէն մարդ խնդութեամբ մօտ կ'երթար որ մօտէն աս ազնիւ բարեկամները տեսնէ. ամէն մարդ կեցցէ պոռայէն օդը կը թնդացնէր, ու ամէն զիաց ցնծութեան ձայնէն ուրիշ բան չէր լսուեր. եւ այսպէս երկուքն ալ մէջերնին առած երգելով թագաւորին պալատը տարին:

Հ Ի Ն Գ Ե Ր Ո Ր Ի Պ Ա Տ Մ Ո Ւ Թ Ի Ն

Թերեզիս Պաշտոնչի:

ԳԻՈՐԵՆՅԱՆ քաղաքը Թերեզիս Պաշտոնչի անուանով ազնուական տիկին մը երկու տարիէն ի վեր երկու զաւկովն պրի մնացած էր: Ասոնք չափահաս ըլլալով իրենց հայրերնէն մնացած հարուստ ժառանգութեան տէր եղած էին. մեծ մը չկար որ զիրենք կարգի կանոնի մէջ բռնէր, չար ընկերներու ալ յարմարելով ամէն տեսակ անկարգութեանց ու անփորձ երիտասարդական պակասութեանց ձեռք զարկած էին: Մայրերնին խօսքով, աղաչանքով ու լացքով կ'աշխատէր որ զիրենք բռնէ ու չար ճամբաներնէն ետ դարձընէ, բայց օգուտ մը չէր ընէր, խօսքին մտիկ ը-

նող չկար: Մեծը Գիորէնցա իր քաղաքը կը նստէր, իսկ պղտիկը Խօսիւս պարտելու համար ճամբորդութեան ելած էր:

Իրիկուն մը երբոր խեղճ մայրը զաւկներուն անկարգութեանցը վրայ առանձին նստած կու լար, տեսաւ որ օտարական երիտասարդ մը, երեսին գոյնը նետած, հեւալէն շունչը կտրած, աչուրները վախէն դուրս ինկած, ձեռքը արիւնոտ սուր մը հապճեպով դռները բացած ներս կը մտնէ: Աս տեսնելով սոսկացաւ ու սկսաւ ետ քաշուիլ. բայց օտարականը ժամանակ թող չտալով անմիջապէս գնաց անոր ոտքն ինկաւ ու ըսաւ. «Կ'աղաչեմ ո՞վ տիկին ողորմէ ինձի, դժբախտ եմ, աղաչանքս մի մերժեր: Ես Հռովմայեցի եմ, շատ օր չէ որ հոս եկած եմ. գործքերս ըմբռնելէն ետքը երբոր պանդոկ կը դառնայի որ ճամբայ ելելու պատրաստուիմ, աս մօտիկներս անձանօթ երիտասարդ մը դիմացս ելաւ. քովէն անցնելու աստեն կոպտութեամբ մը զիս հրեց. երբոր ըրածին վրայ տրտնջացի, թողութիւն ինդրելու տեղ սկսաւ զիս նախատել ու չարչարել. ասոր վրայ սիրտս շատ ելաւ, մանաւանդ երբոր տեսայ որ գործքով ալ կը սպառնայ, սուրս քաշեցի, ինքն ալ քաշեց ու յանդգնութեամբ դիմացս ելաւ, ալ զիս չհկրցայ բռնել, մէկէն զարկի ու գետինը ձգեցի: Աստուած գիտէ որ աս աղամայ ըրածիս վրայ շատ ցաւած եմ, անոր համար կ'աղաչեմ ո՞վ տիկին որ ողորմելոցս վրայ դուժ ունենաս: Աս գործքէս ետքը շիտթեցայ, ու սկսայ փախչիլ. բայց ուր երթալս չգիտնալով՝ համարձակեցայ աս տունը մտայ, որուն դուռը բարեբախտութեամբ բաց գտայ. ուստի կը ինդրեմ որ քանի մի ժամ հոս պահուած մնամ, մինչև որ զիս փնտրողները անցնին երթան, ու ետքը գիշերը միջին կարող ըլլամ ապահովութեամբ փախչիլ: Աս պատմութիւնը ըսելով խեղճ կնիկը պաղե-

ցաւ մնաց. մտքին մէջ չար գուշակութիւններով սկսաւ սիրտը չարաչար ներդուիլ. բայց ան ատեն ուրիշ բանի չինայելով, ոտքը ինկողը անմիջապէս կանգնեց, վրան գթացաւ ու զինքն ապահովընելու համար իր ներքին սենեկին մէջ պահեց:

Իսեղճ մօր գուշակութիւնը փուճ չելաւ. քանի մը վայրկեան ետքը նորէն աղմուկ մը լսեց, ու երեսին գոյնը նետած դէպ ի սրահը երթալու ատեն տեսաւ որ իր որդին կուրծքը լայն վէրք մը բացուած ու արեան հեղեղէ մէջ թափալուած առջին կը բերէին. աս ողորմուկ տեսարանին չզիմանալով սոսկալի ձայն մը հանաք իսկ որդին, որն որ թալկացած ու կիսամեռ մահուան կը սպասէր, վերջի անգամ բոլոր ուժը ժողվեց ու մօրը դառնալով ըսաւ. «Մայր, կը տեսնես որ ինչպէս Աստուած արժանի եղած արդար պատիժս ինձի տուաւ. երանի թէ իմ մահս եղբօրս խրատ ըլլար: Թէ որ զիս զարնողը ձեռք ինայ, կ'աղաչեմ քեզի, ո՛վ մայր, որ զինքը պաշտպանես, ինքը յանցանք մը չունի, ես զինքը գրգռեցի:

Նազիւ թէ աս խօսքերը լմնցուց, հոգին ալ աւանդեց. մայրը մարեցաւ, վրան ինկաւ ու անոր փաթթուած անդգայ մնաց, թէպէտ ներկայ գտնուողները որդւոյն արիւնազանգ մարմնոյն վրայ յէն զինքը մեծ աշխատութեամբ մէկ զի բաշեցին, բայց իր կեանքը երկայն ատեն տարակուսի մէջ էր. վերջապէս շատ դժուարութեամբ աչքը բացաւ, մէյ մ'ալ սկսաւ սաստիկ լալ: Որդեակ իմ, որդեակ իմ կ'աղաղակէր, ու բերնէն ուրիշ բան չէր ելլեր, կ'ուզէր նորէն վրան ինայ, կ'ուզէր նորէն զինքը տեսնել, բայց բարեկամները թող չհառնին, ու առին ուրիշ տեղ տարին:

Ներսը պահուած երիտասարդը աս ամէն խոսովութիւնը ու խեղճ մօրը աղիողորմ աղաղակը լսելով, որոնց պատճառն ինքը եղած էր,

ցաւէն ու վախէն կը հալէր կը մաշէր: Մէկ կողմանէ այնպիսի բարի մայր մը ապերջանիկ ընելուն համար կը մորմաբէր ու կ'ուզէր որ ինքն իր թշնամոյն տեղ մեռած ըլլար, մեկալ կողմանէ ալ կը վախնար որ չըլլայ թէ բռնուի. ամէն մէկ շարժում ու փոքր շշուկ մ'ըլլալուն, սիրտը կը թնդար, ու արիւնը երակը կը սառեցընէր:

Աս դառն տառապանաց մէջ մինչեւ կէս գիշեր այսպէս մնալէն ետքը երբոր ամէն բան հանգարտեցաւ ու մօրը ցաւը կտորիկ մը ինջաւ, մէյ մ'ալ ասի դուռը բացաւ ու ներս մտաւ: Երիտասարդը աս ցաւած մայրը տեսնելուն պէս օտքը ինկաւ ու ըսաւ. Տիկին, Աստուած վկայ ըլլայ, որ աւելի կ'ուզէի իմ արիւնս թափել, քան թէ...: Ազնուասիրտ տիկինը հառաչելով մը պատասխանեց, «Ոտք ել. այժմ դուն զիս դժբախտ ընկր ու իմ թշուառութեանս պատճառ եղար, բայց գիտեմ որ յանցանք չունիս ու անեղ ես. որդիս ալ չմեռած յանձնեց որ դքեզ պաշտպանեմ. պատրաստ եղիր, հիմա դքեզ տանելու համար կառք մը կու գայ, սպասաւորներէս մէկն ալ մինչեւ սահմանը հեռօք կու գայ. աս ստակն ալ ճամբուդ համար է. բարով երթաս, ու վայելես ան մխիթարութիւնը, որն որ ինձի կորսընցընել տուիր:

Նուովայեցի երիտասարդը ցաւէն ու գթէն սկըսաւ կտոր կտոր ըլլալ, ու լալով ըսաւ. Տիկին, բոլոր կենացս մէջ պիտ'որ չմոռնամ, որ այսպէս բարի ու ազնիւ մօր մը ցաւոցը պատճառ եղայ. շատ անգամ շնորհակալ ըլլալէն, Աստուծոյ օրհնութիւնը ինդրելէն ու ձեռքը պագնելէն ետքը դնաց խոստանալով, որ ամէն առթի մէջ իր երախտագիտութիւնը ցուցնելու համար ձեռքէն եկածը պիտ'որ ընէ: Բաղձանացը համաձայն առիթն ալ շատ չուշացաւ. ճամբայ ելաւ գնաց, ու Ախթերպոյ քաղաքը հասնելէն ետքը տեսաւ որ երի-

տասարդ մը, որուն վրայ երկու աւաղակներ յար-
ձակած էին, ու ժը կտրած առանձին ինքը զինքը
անոնց դէմ կը պաշտպանէր: Անմիջապէս կառ-
քէն վար ցատկեց ու անոր օգնելու վազեց. աւա-
ղակներն աս տեսնելով թող տուին ու փախան,
բայց խեղճ երիտասարդը վերաւորուած էր: Հէ-
տը առաւ ու սիրով Ախթերպոյ տարաւ, հոն
վէրքն ալ աղէկ հոգալէն ետքը, որն որ շատ
ծանր չըլլալով շուտով բունոցած էր, ամէն տե-
սակ բարիքներով զինքը լեցուց: Երիտասար-
դը չէր գիտեր որ ինչպէս իր ազատչին շնորհա-
կալ ըլլայ, իսկ մեկային ուրախութեանն ու մխի-
թարութեանը չափ չկար, երբոր պատմութենէն
իմացաւ, որ ասիկայ իր մեռցուցածին եղբայրն է.
վիզը փաթթութեցաւ, պագաւ ու շատ սիրոյ նշան-
ները ցըրցնելէն ետքը ըսաւ, Ո՛րչափ Աստուծոյ
շնորհակալ պէտք եմ ըլլալ, որ ինձի պայտիսի
առիթ մը տուաւ, որ կարող եղայ քու աղին ու
առաքինի մօրմէդ ընդունած երախտեացս փոխա-
րէնը ընել. անոր ինձի ըրածը մտքիս մէջ անջինջ
տպաւորեալ է, ու ինչ որ ընելու ըլլամ քիչ է:
Հիմա դուն նայէ, որ շուտով անոր երթաս, քե-
զի շատ կարօտ է ու միշտ քու վրադ կը մտածէ:
Իրեն ըսէ, թէ անի՛ որուն որ դուն կեանքը պ-
զատած էիր, հիմա ինքն ալ իր կեանքը վաանդի
մէջ դրաւ զիս ազատելու համար, եւ ասկից ետքն
ալ միշտ պատրաստ է մեր երկուքին համար մեռ-
նելու:

Երիտասարդը երբոր ֆիորինցա հասաւ ու մօր-
մէն ամէն անցածը լսեց, սոսկացաւ մնաց. մտա-
ծելով, որ մի եւ նոյն անձը եղբայրը սպաններ ու
զինքը ազատեր է, մտքին մէջ իրարու հակառակ
կիրքեր կը ծնանէին: Բայց մօրը պատմութենէն
իմանալով, որ անիկայ անմեղ է, մէկէն իրեն վրայ
ունեցած ոխը մէկ դի հանեց ու անոր տեղ զին-
քը ազատելուն համար երախտագիտութեան ցոյ-

ցեր սկսաւ տալ. եղբօրը մահը լալու ատենն սպան-
նողին անմեղութիւնն ալ հրապարակաւ կը քա-
րողէր: Աս երկու արտաքոյ կարգի դիպուածները
աչքը բացին ու մտքին մեծ աղբեղութիւն ըրին.
տեսաւ որ երիտասարդութիւնը ինչ մեծ փառանգ-
տեցութեամբ կը ձգէ մարդը. ուստի բոլորովին ին-
քը զինքը փոխեց, ու բարի կենցաղավարութեամբ
խեղճ մօրը մխիթարութիւն եղաւ:

ՎԵՑԵՐՈՐԳ ՊԵՏՄԱՌԹԻՆ

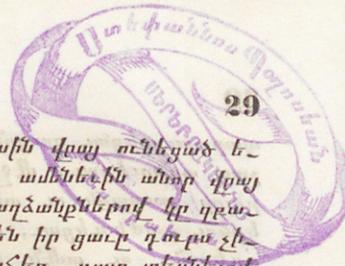
Եղեկնաւ:

ՆԳԵՆԵՐԵՏՈՍ դեռ պղտիկ հասակին մէջ ինքն
իրեն տէր եղած եւ Մեծն Բրիտանիայի գահն
եղած ըլլալով, շատ անխոհեմ գործքերու ձեռք
զարկաւ ու շատ անվայել պահուածութեններու մէջ
ինկաւ, ինչպէս որ հասարակօրէն գիւրութեամբ
կ'իցնայ երիտասարդ մը, որն որ առջին բերան իր
կլքէն զատ ուրիշ բանի մտիկ չընէր: Օր մը որսի
եղած ատենը գեղացի օրիորդ մը տեսաւ, որն որ
ղուարթութեամբ երգելով իր պղտիկ հօտին պահ-
պանութիւն կ'ընէր. Եգեղեկտոս ասոր գեղեցկու-
թեանն ու շնորհացը վրայ զմայլեցաւ ու սէր կա-
պեց: Միտքը գնելով որ թագաւորի մը չէ չիկը-
նար ըսուիլ, կարծեց որ առջին յարձակմամբ պըզ-
տիկ հովիւ աղջկան, որուն անունը Էթելվիկէ էր,
կը յաղթէ, բայց տեսաւ որ անոր առաքինու-
թիւնն իր կարծածէն շատ մեծ էր: Իր չար կա-
մացն օրիորդը որսալու համար բան թող չտուաւ
որ չընէ, կեղծաւորութեամբ շողբորթեց, պար-
գեններ տուաւ, խոստմունքներ ըրաւ, բայց ամէն
ալ պարապի ելաւ, Էթելվիկէ ամուր կեցաւ: Աս
մով թագաւորը իր կիրքը զսպելու տեղ, գտած
ընդդիմութեանը համար, ալ աւելի բորբոքեցաւ:
Էթելվիկէին պատկերը մտքէն չէր հեռանար, քնոյ

ու արժնութեան ատեն միշտ անոր վրայ կը մտածէր ու ուր որ ըլլար միշտ զինքն իր աչքին առջեւ ներկայ ունէր. կամաց կամաց ան աստիճանի հասաւ, որ առանց անոր ապրիկն իրեն անկարելի բան կ'երեւար: Բայց Էթերլիկէին անդրդուելի հաստատութիւնը յաղթելու համար զինքն իրեն հարս ընելէն ուրիշ հնարք չեկար. ասոր ալ ինչպէս խոնարհի, ինչպէս ողորմելի գեղացի աղջիկ մը դահի վրայ նստեցընէ: Աս դժուարին խորհրդոց մէջ երկայն ատեն ծփալէն եպրը, վերջպէս կիրքը իրեն յաղթեց ու առաջարկութիւնն եղաւ: Էթերլիկէն, որն որ ամէն տեսակ ողորական հրապուրանաց արիական սրտիւ դէմ գրած էր, աս յանկարծական նոր մեծ բախտի փոփոխութեան դէմ չկրցաւ դնել:

Հատ քիչ կը պատահի որ մարդու մը յանկարծ ու արտաքայ կարգի բարձրանալը միշտ իրեն ճշմարիտ երջանկութիւն բերէ: Էթերլիկէն ալ շատ չանցաւ իր նոր վիճակին վրայ սկսաւ զգալ, սկսաւ իր գեղեցիկ դաշտերը բաղձալ ու պարզ հովուական գեղացի կեանքը փնտռել, որուն մէջ ծնած գոհութեամբ եւ ուրախութեամբ ապրած էր: Բոլոր թագաւորութեան մէջ Եգեղբետոսին աս ամուսնութիւնը վար զարկին, ամէն զիաց տրտունջ ու նախատական խօսքեր կը լսուէր, խեղճ թագուհւոյն երեսը նայող չեղաւ, ու դատապարտեալի պէս պալատին մէջ առանձին լքեալ թողեալ մնաց:

Թեպէտեւ ինքն իր խոհեմութեամբն ու ազնիւ քաղաքավարութեամբը կամաց կամաց մեծերուն ինքը զինքը սիրցուց, ու հրապարակաւ ամէնքն ալ զինքն իրերեւ թագուհի ճանչցան ու պատուեցին, բայց աս ալ երկայն չտեսեց եւ որիշ բանի չիճառայեց, բայց եթէ ապագայ դժբախտութիւններն աւելի եւս զգալի ու դառն ընելու: Եգեղբետոս իր փոփոխամիտ բնութեամբը

քիչ ատենուան մէջ հարսին վրայ ունեցած եւսանդուն սէրը մոռցաւ, ու ամենեւին անոր վրայ չիմտածելով ուրիշ նոր բաղձանքներով կը դբաղէր: Էթերլիկէն շատ ատեն իր ցաւը դուրս չեհանեց, ու սրտին մէջ պահեց, բայց տեսնելով որ թագաւորն օրէ օր աւելի եւս իրմէ կը պաղկ, զինքը շահելու համար ամէն տեսակ փորձն ընելէն ետքն աս ալ ուղեց փորձել թէ արդեօք արցունքովը կրնայ մի զինքն ուղղել: Երանի թէ ասոնց մէկն ալ ըրած չըլլար. ինչու որ ասոնցմով Եգեղբետոսին սիրտն աւելի եւս գրգռեցաւ, ու բարկութեամբ հրամայեց, որ թագուհին պալատէն դուրս հանեն ու շուտով բերդ մը տանին զնեն, եւ հոն գոցուած մնայ: Խեղճ թագուհին աս բերդին մէջ իր արցունքէն ու ցաւէն դատ ուրիշ ընկեր մը չուներցաւ, ու աս ողորմելի վիճակին մէջ հոն այնպէս երեսէ ինկած կենալէն ետքը շատ չանցաւ, իր մահն ալ մերձեցաւ: Թագաւորին վրայ ամենեւին տրտունջ մը չըրաւ եւ ոչ նախատական խօսք մը խօսեցաւ: Երբոր տեսաւ որ իր օրերուն վախճանը հասեր է, անոր անուշ ու լի սիրով նամակ մ'ալ գրեց, ու այսպէս վերջի ողջոյնը տայէն ետքը գեռ քսան տարուան, առոյգ հասակին մէջ վախճանեցաւ:

Թագաւորը անմեղ աղջկան մահուանը վրայ ցաւելու տեղ անչափ ուրախացաւ, որ նամակը չբացած մէկդի նետեց ու սկսաւ ետեւէն խնայ որ ուրիշ մը գտնէ, ու հորմանտիայի դքսին քոյրը, Էմմա իշխանուհին, որուն միայն պատկերը տեսնելով սէր կապած էր, իրեն հարս ըրաւ:

Բայց վրայէն շատ չանցաւ, ու իր անցած անհաւատարմութեան ու անգթութեան պատիժը ցաւալի եղանակաւ աս նոր թագուհիէն սկսաւ քաշել: Ասոր հպարտ ու յանդուգն բնութիւնը, առջի անմեղ ու հեղ թագուհւոյն բնութեանէն շատ տարբեր էր. ուստի իր սրտին տհաճութիւնը

պարտաւորեցաւ ցուցնել. որուն վրայ թագուհին շատ առնուեցաւ, մէջերնին եղած գծտուածիւնը բոլոր քաղաքն ու տէրութիւնն իմացաւ, աղբը երկու բաժնուեցաւ, ամէն տեղ հոգիները գըրգըրեցան, ու ամէն կողմանէ ապստամբութեան ձայները շատցան: Եղբրեւոտս յանցանքը ճանչցաւ ու անմեղ Էթելվիկէին անունը շատ անգամ կանչեց, շատ անգամ անոր դէմ բրած անգթութեանցը վրայ լացաւ, բայց պարապ տեղ:

Օր մը երբոր տրտում առանձին սենեկին մէջ կեցած թղթերը ձեռքէն կ'անցընէր, Էթելվիկէին վերջի գրած նամակը գտաւ, զորն որ եւ ոչ բան չուր արժանի համարելով մէկգի նետած էր. ասի տեսնելուն պէս գրէն ճանչցաւ, ու սիրտը դող մը բռնեց. վախնալով ձեռքն երկրնցուց թուղթն առաւ. նամակը բանալով՝ աս խօսքերը կարդաց. «Ո՛վ տէր իմ, հոգեվար Էթելվիկէին վերջի ողջոյնը բնդունէ, գէթ մեռնելէն ետքը անոր յիշատակը մի ատեր: Անոր սիրածին պէս աշխարհքիս մէջ ո՛վ կրնայ գքեզ սիրած ըլլալ. Աստուած գիտէ որ իր կեանքն ու շունչն ալ քեզի համար էր, հոգն ու մտածութիւնը քու վրայ էր, բայց դուն զինքը այսպէս երեսէ ձգեցիր... այսպէս զինքը մատնեցիր, ո՛վ անգթութեանս...»:

Ըս թղթէն Եղբրեւոտս շանթաճարի պէս եղաւ, կարծես թէ մատնած հարսին վերջի հոգեվարքն աչքին առջեւ կու գար. կարծես թէ հոգւոյն աւանդման ներկայ կեցած կը նայէր. այսպէս տարտամեալ տատամնեալ մնալէն ետքը, սուկալի ձայնիւ պոռաց, ո՛վ անբուր անգթութեանս, ես զինքը սպաննեցի, ես անմեղին մահուանը պատճառ եղայ, աս բաւ ու աղբիւրի պէս սկսաւ աչուրներէն արցունք թափել:

Ըն վայրկենէն ետքը սրտի խաղաղութիւնն ու մխիթարութիւնը բոլորովին կորսնցուց, սրտում,

տեւամաղձոտ աս դին ան դին, առանց ուր ըլլալը գիտնալու կը պարտէր, ո՛ւր որ ըլլար, կը կարծէր թէ Էթելվիկէին գունատ ստուերը զինքը կը հայածէ: Անմխիթար տրտմութեան ծոգու մէջ ընկղմած առանց հին զբօսանացը միտ դնելու, թագաւորութեան կարեւոր գործքերը կը թողուր, նոյն իսկ իր կեանքն ալ իրեն ծանր ու անտանելի կու գար: Աս վիճակիս մէջ շիտթութիւններն ու անկարգութիւնները շատցան, ամէն տեղ խռովութիւն սկսաւ. ամենուն սրտին մէջ ապստամբութեան հոգին տիրեց, իր բովանդակ տէրութեան կործանումը շուտցընելու համար ներքին թշնամութեանց հետ արտաքինն ալ միացաւ: Տանիմարդայի թագաւորը շատ զօրքով վրան եկաւ, Եղբրեւոտս դէմը ելաւ, զարնուեցաւ, ու սոսկալի արիւնահեղութենէ ետքը պարտաւորուեցաւ ամէն բան թող տալ ու փախչիլ. բայց ասով ալ չազատեցաւ, սաստիկ տենդէ մը բռնուեցաւ, մէկ կողմանէ խղճի անհանգստութիւն, մէկալ կողմանէ արժանի եղած դժբախտութեանցը ծանրութիւնը զինքն ան վիճակի բերին, որ ողորմելիաբար վախճանեցաւ ու իրեն պէս գէշ ու անողորմ հոգիներուն օրինակ եղաւ:

ԵՕԹՆԵՐՈՐԿ ՊԸՏՄՈՒԹԻՐՆ

Այլմէք կա՛մ Եղջնակոյթիւն:

Արեւոյն պարտաւոր:

ԸՆԴՆԱՐՀՔԻՍ մէջ չկայ մարդ, որ երջանիկ ըլլալ չուզէ, ու ըլլալու համար ձեռքէն եկածին չափ չաշխատի. նոյնպէս մարդ չիկայ, որ չտրտորնոցայ թէ այնչափ աշխատելէն ետքը բաղձացած երջանկութեանը չիկրնար հասնիլ: Բայց ո՛ւստի կ'ըլլայ, որ ասի գտնելու համար գիշեր ցորեկ աշխատող հազարաւոր անձինքներէն եւ ոչ մէկը կրնայ նոյնը գտնել. գուցէ անոր համար, որ շատ

մարդիկ նոյնին հասցընող շխտակ ձամբան թող
 սալով, սուտ առաջնորդներու ետեւէն կ'երթան,
 եւ գտնելու համար հոն կը փնտռեն, ուր որ է-
 նէ: Ասոր ճշմարտութեան վրայ ես ամենեւին տա-
 րակցոյ չունիմ, ու հետեւեալ արաբացի պատ-
 մութիւնը, որն որ թէպէտ շինծու է, բայց ու-
 րովհետեւ, ինչպէս որ սովորաբար կ'ըլլայ, նաեւ
 շինծու առասպելներու մէջ շատ մեծամեծ ճը-
 մարտութիւններ կը գտնուին, աւելի եւս զիս աս
 կարծեացս մէջ կը հաստատէ:

Այլմէք անունով Արաբացի հովիւ մը որ մը
 երբոր հօտը կ'արածէր ու ընդարձակ դաշտի վրայ
 մէկ կողմանէ մէկալ կողմը կը պտտէր, լերան մը
 ստորտը չորս դին տնկերով ու թփերով գո-
 ցուած պր մը տեսաւ, ու հետաքրքրութեամբ
 ներս մտաւ: Մուտըր իսկզբան սոսկալի մութ էր,
 բայց մէջի կողմերը վերէն եկած լոյս մը կ'ե-
 րեւար: Գէպ ի լուսոյն կողմը գնաց, ու տեսաւ
 որ անկիւն մը քսակ մը, մատնի մը ու թղթի
 կտոր մը կեցած էր: Հուսով մը ձեռքն երկրն-
 ցուց ու քսակը առաւ, բայց երբոր տեսաւ որ
 մէջը բան մը չկայ, բարկացաւ ու նետեց ըսելով,
 «Աորսուէ, գնա, որ զիս խաբեցիր, գոնէ մէջը
 բան մը գտնուէր»: Բայց քսակը քարի մը վրայ
 դալով ձայն մը հանեց, որն որ ոսկւոյ ձայնին կը
 նմանէր: Այլմէք նորէն քսակին ետեւէն վաղեց,
 ձեռքն առաւ ու բոլոր քսակը ոսկւով լեցուն
 գտաւ, զարմացաւ ու ըրածը չբիտնալով, սկսաւ
 յանուն Մագնիս երգում ընել, որ ասոր մէջը
 կախարդութիւն մը կայ: Բայց ինչ որ ըլլայ նէ
 ըլլայ, ըսաւ, ես աս ստակը կ'առնում, ու կ'ու-
 ղեմ վայելել: Մատնին ու թուղթն ալ մէկտեղ
 առնելէն ետքը դուրս ելաւ, ու ամէն բան հոն
 թող տալով, անտառներուն ու դաշտերուն «Մնաք
 բարով, ըսաւ, քանի որ աս ստակն ունիմ կ'ու-
 ղեմ պարտիլ ու վայելել: Ա՛հ, ինչչափ աղէկ

կ'ըլլար, թէ որ հիմա Մէքքա ըլլայի: . . . աս
 ըսելու ջննաց մէյ մ'ալ ինքը զինքը Մէքքա գը-
 տաւ: Այլեցաւ մնաց ու շիտիժած թուղթը բա-
 ցաւ ու մէջի գրուածը կարդաց, որն որ պսպլէս
 կ'ըսէր. Ազած ատենդ քսակդ ոսկւով լեցուն
 կ'ըլլայ. մատնիով ալ, ուր որ կ'ուզես երթալ
 անփոքպէս հոն կ'ըլլաս:

Աս լուրին վրայ Այլմէք շատ ուրախացաւ, ու
 առջի բաղձանքը քաղաքներ տեսնել եղաւ, ձեռքն
 ալ աս մեծ դիւրութիւնն ըլլալով քիչ տանուաւ
 մէջ աշխարհքին շատ կողմերը պտտեցաւ: Առջի
 բերան զանազան գաւառներու պէտպիսութիւնը,
 կլիմաներուն փոփոխութիւնը, երկիրներուն զա-
 նազան բերքերը, արհեստներուն սքանչելիքը, եւ
 ամէն ազգաց տեսակ տեսակ բարքն ու սովորու-
 թիւնները գնելով շատ կը զուարճանար: Բայց
 քիչ ժամանակ ետքը, աս բաղձանքը սկսաւ կա-
 մաց կամաց մարիլ. քանի կ'երթար, առջի զինքը
 զմայլեցընող նորանոր առարկաները կը քիչնային.
 արհեստը ու բնութիւնը գրեթէ աչքին առջեւ
 նոյն կ'երեւային, մարդիկներու սովորութիւնը,
 որոնք ամէն ալ ապականեալ մտաց պտուղ էին,
 իրարմէ գրեթէ չէին զանազաներ: Բաղձանքը դա-
 դրելով, հետաքրքրութիւնն ալ դադրեցաւ, ու
 պտտեղէն ձանձրանալով մտածեց որ ալ հաստա-
 տուն տեղ մը նստի:

Տեսած տեղերուն մէջէն Աստանդնուպոլիս քա-
 ղաքն ընտրեց, ուր հարստութեամբ ամէն ուզա-
 ծը դիւրաւ կրնար ձեռք ձգել, ու միանգամայն
 աշխարհքին ամէն դիէն հոն մարդիկներ գալով
 իր ձամբորդութեան մէջ տեսած բաներուն յի-
 շատակները մաքին մէջ կը նորոգուէին: Աստի
 աս մեծ քաղքին մէջ սկսաւ ինքը զինքը զըօսա-
 նաց տալ. ինչ որ խելքը կը փէր կ'ընէր, ախտ
 ու մոլութիւն ջննաց որ ետեւէն չիյնայ ու չկա-
 տարէ: Բայց շատ չանցաւ, ասոնցմէ ալ ձան-

ճրացաւ, մի եւ նոյն բաները շատ անգամ ընելով այնպէս եղաւ, որ ամէն բան իրեն անհամբեր կու գար, որչափ կ'աշխատէր որ զանազան ու նոր բաներ ըլլան, այնչափ առարկաները իրեն հին կու գային, սրտի ստաղկուածնէն ինչ ընելիքը չէր գիտեր, ուր որ երեւար միշտ սրտի նեղութիւնն ալ հետը կը տանէր: Հիւանդութիւն մը, որ իր անկարգութեանցը պատճառաւ վրան եկաւ, վերջապէս զինքը համոզեց որ երջանկութիւնը թուրամորթ ու անկարգ կենաց մէջ չի գտնուիր, ուստի միտքը զրաւ որ աս գտնելու համար ասկէ ետքը դործքի ու աշխատութեան պարապի:

Իր անչափ հարստութեամբը գիւրաւ բարեկամներ ու պաշտպաններ ստացաւ. ճամբորդութեան մէջ ստացած գիտութեամբն ալ կրնար միանգամայն համարուիլ որ մեծ պաշտօններու յարմարութիւն ու յաջողակութիւն ունենայ: Ուստի աս ճամբով քիչ ատենուան մէջ երեւելի պաշտօններ ընդունեցաւ, մինչեւ վեգիրի պատուոյն հասաւ: Սկսած ամէն կողմանէ գործքերը վրան վազել, երբեմն թագաւորին հրամաններուն պատճառաւ, երբեմն ժողովողեան դատերուն միտ գնելու պատճառաւ այնպէս կ'ըլլար որ բոպէ մը հանգիստ ու խաղաղութիւն չէր ունենար: Մեղկ թագաւորին անխելք գործքերը, պալատի կիներուն անհանդարտութիւնը, նախանձաւորաց դաւը զինքը միշտ ահ ու դողն մէջ կը բռնէին: Ետնք ականներով սկսաւ փորձով ձանձնալ որ պաշտօնն ու պատիւը մարդը երջանիկ չեն ընեն, հապա պատուաւոր գերի մը: Աս պատճառներով երբոր բոլորովին գործքէն քաշուի կ'ուղէր, մէյ մ'ալ լուր հասաւ որ Պարսիկք պատերազմի կը պատրաստուին: Թագաւորին հրամանաւր Ալիմէք բոլոր բանակին գլուխ եղաւ, ու շատ զօրքով թըշնամին խոնարհեցնելու գնաց, զորն որ շատ կը բաղձար ու իրեն մեծ փառք կը համարէր:

Առջի երկու կռիւն աղէկ յաջողեցաւ, թշնամին չարաչար զարկաւ, ու թուրքաստանէն, զորն որ Պարսիկներն արդէն կոխած էին, բոլորովին դուրս վնտեց: Աս յաղթութեան վրայ Ալիմէքին անունը շատ փառաւորուեցաւ, բովանդակ ընդարձակ տէրութեան մէջ մէկ ծայրէն մինչեւ մէկալ ծայրն իրեն քաջութիւնը կը պատմուէր, եւ երբոր նոյն իսկ թագաւորը զինքը փառաւոր յաղթանակաւ ընդունելու համար կը պատարասուէր, մէյ մ'ալ ձայն ելաւ որ շատ չափազանց եռանդեամբ թշնամոյն երկրին մէջ յառաջ երթալու ատենը անխոհեմութեամբ դարանի մը մէջ ինկեր ու շատ անհամար զօրք կորսնցնելով հազիւ կրցեր է աղատիլ: Աս դժբախտ լրին վրայ անմիջապէս ամէն բան փոխուեցաւ, օրհնութեանց ձայները անէծքի դարձան, փառաւոր յաղթանակի տեղ ոսկի շղթայով անարգ մահ մը իրեն պատրաստուեցաւ. բայց մատանին զինքը աս վտանգէն ազատեց, ու անկէ անմիջապէս աներեւոյթ եղաւ. խել մը ատեն Հնդկաստանի կողմերը տրամութեամբ ու սրտի նեղութեամբ շրջելէն ետքը եկաւ Վոլքոնդա քաղաքը նստեցաւ:

Աս քաղքիս վրայ իշխողը Մէլիմա անունով թագուհի մըն էր, որն որ իր գեղեցկութեանը համար Ասիայի սքանչելիքը կոչուած էր: Ալիմէք առջի տեսութեան ասոր զարնուեցաւ ու վրան սաստիկ սէր կապեց, ետեւէն ինկաւ որ մէյ մը պալատը երթայ ու բաղձանքին հասաւ: Թագուհւոյն առջեւը ելելու ատենը շատ զարդարուած էր, երեսին շնորհքը, ազնուական վարմունքը, իմաստուն աւսրաշարժ խօսքերը, պարտած քաղաքներուն ու տեսած բաներուն վրայ տուած ծանօթութիւնը թագուհին զարմացուցին, ու անոր սիրտը իրեն քաշեցին: Ուստի հրաւիրեց, որ քիչ մը ատեն Վոլքոնդա մնայ. ասոր պատճառաւ հանդէսներ կատարեց, ուրախութիւններ

ապստրեց, ու որսի տարաւ. իսկ Ալիմէք աս աւիթներուն մէջ ամէն անգամ աղէկ հագուած, պատուական քարերով զարդարուած ու ետեւէն եկած սպասաւորներու բազմութեամբ միշտ իր հարստութիւնը ու զստնը պատշաճաւոր եղանակաւ կարգաւորելով իր խելքը կը ցուցընէր: Սէլիման ալ կամաց կամաց սկսաւ վրան աւելի վրստահութիւն, սէր ու ընտանութիւն ունենալ, ու նշաններէն այնպէս ալ կը հասկցընէր, որ կ'ուզէ զինքը իրեն փեսայ առնուլ, որուն համար Ալիմէքն ալ շատ կ'ուրախանար ու փնտռած երջանկութիւնս հիմա գտայ ըսելով աստուածները կ'օրհնէր: Ինքը աս խորհուրդներով ուրախանալու ատենը, չէր գիտեր որ պալատականներն իրեն դարան կը լարէին. ասոնք նախանձելով եւ չկարենալով տանիլ որ օտարական մարդու մը ծառայ ըլլան, վրան զրպարտութիւններ ըրին, ու այնպէս ալ ճշմարիտ ձեւացուցին որ թագուհին առանց կասկածելու հրաման տուաւ, որ անմիջապէս զինքը բռնեն ու մեղցնեն. բայց Ալիմէք դարձեալ իր մատանոյն զօրութեամբը փախաւ ու աղատեցաւ:

Այսպէս մէկ վայրկեանի մէջ խեղճին յոյսը պարապի ելաւ ու գտած երջանկութիւնը օդը ցնդեցաւ. ուստի արտում տխուր ելաւ Ասիայի ուրիշ կողմերն ալ պտրտելու գնաց, բայց տեղ մը հանգիստ չիկրնալով գտնել ու միթարուել, միտքը դրաւ որ մէյ մ'ալ ելլէ ճենաստան երթայ, եւ ուղածն անմիջապէս կատարուեցաւ: Հոն երբոր օր մը առանձին անապատ տեղերը կը պտրտէր, ականջը անուշ նուազարաններու, գեղեցիկ երգերու ուրախութեան ձայներ եկան. գիտեց ու տեսաւ որ որդրմելի խրճիթի մը քով գեղացիներ ժողովուած, արք եւ կանայք մէկտեղ նուագելով, երգելով ու պարելով զօսանք կ'ընէին: Ալիմէք ասոնց ուրախութեանը վրայ զար-

մանալով, որուն սրտանց ըլլալը իրենց երեսէն ալ կ'երեւար, ծերու մը քով գնաց, որն որ դեռ ան հասակին մէջ, արի, սրտոտ ու զուարթերես կեցած անոնց անմեղ ուրախութիւնը կը դիտէր, ու հարցուց որ աս արտաքոյ կարգի ուրախութեան պատճառը ի՞նչ է: Ծերը պատասխանեց, թէ աս ուրախութիւնը մեզի համար նոր բան մը չէ. սոնի օրերը աստուածներուն նկատմամբ կրօնի պարտքերնիս ընելէն ետքը, սովորաբար մնացած ժամանակը այսպիսի ուրախութիւններով կ'անցնենք: Ալիմէք ալ իրեն ըսաւ, թէ դուք քաջած նեղութիւններուդ ու աշխատութիւններնուդ վարձքը շատ աղէկ կ'առնուք, ու արժանի էք որ պարգնանիկ կեանքերնուդ տառապանքը քաշելէն ետքը կտորիկ մ'ալ վայելէք: Ծերունին ժպտելով մը պատասխան տուաւ. եթէ թանասուն տարի է որ այսպէս կ'ապրիմ, ու աստուածներուն շատ շնորհակալ եմ որ ամենեւին առիթ մը չունեցայ կեանքս պարգնանիկ կռելու: Բայց դիտեմ որ քեզի պէս մեծերը կը կարծէք որ, ուր որ ոսկի, արծաթ ու փայլուն ակունք չիկան, հոն երջանկութիւն չիկրնար ըլլալ, բայց մէք գեղացիքս, երբոր ձեր քաղաքը ու պալատները կը մանենք ու հոն եղած աղմուկն ու շիտթը կը տեսնենք, ձեր մեծութեանցը վրայ նախանձելու տեղ շատ անգամ կը ցաւիք: Հանգստութիւնը ձեզի համար չէ, ստակի ու պատուոյ սէրը, ուրիշէն մեծ ըլլալու բաղձանքը, ու կարծեաց տարբերութիւնները զձեզ խաղաղ եւ հանգիստ չեն թողուր. ուր որ ալ խաղաղութիւն ու հանգստութիւն չկայ, հոն ոչ երբէք կրնայ երջանկութիւն ալ ըլլալ: Մեր հարստութիւնն ալ ձերինէն վար չէ, ստոյգ է որ շատերնիս ոսկոյ ու արծաթի երես չենք տեսած, բայց դուք ինչ որ ասոնցմով կը ստանաք, նոյնը մեզի առատութեամբ կու տան մեր հօտն ու մեր

երկիրները, եւ գոհ ենք: Այլմէք զարմանալով որ ասոնք ան աշխատութեան մէջ կը գտնեն ան երջանկութիւնը զորն որ ինքը այնչափ դիւրութեանց ու մեծութեանց մէջ չիկրնար գտնել, ուզեց որ աս նիւթիս վրայ ծերուն հետ քիչ մը երկնկեկ խօսի, ու միանգամայն աս առթով անոնց անմեղ խաղը տեսնէ ու զուարճանայ: Շատ կը զարմանամ, բայց, որ դուք այսչափ խիստ աշխատութիւններու մէջ կարող կ'ըլլաք զձեզ երջանիկ համարիլ: Ծերը պատասխան տուաւ, թէ ով որ պարապ կենալու վարժած է, անոր աշխատութիւնը ծանր կու գայ, բայց մեղն համար գործելը զբօսանք մըն է. կեանքիս մէջ այնպէս տրտում օրեր չեմ ունեցեր, ինչպէս հիւանդութեանս ժամանակը, որ չէի կրնար գործել ու աշխատիլ: Ժամանակը չէր անցներ, ու ամէն մէկ վայրկեան հազարաւոր տարիներ կերեւային: Անոր հակառակ երբոր գործքի վրայ կ'ըլլամ, յանկարծ մէջ մ'ալ կը տեսնեմ, որ առանց միտ դնելու իրիկուն եղեր է, ձանձրութիւն ինչ բնել է եւ ոչ գիտեմ, ու ամենեւին նեղութիւն մը զգացած չեմ, որն որ զիս պարապ կեցած ատենս չարչարած չըլլայ, ու մի եւ նոյն տաղտկութեան դառն պտուղը ամէն անգամ որ քաղաք կ'երթամ, դատարկ կեցած մարդիկներուն երեսին վրայ նկարուած կը տեսնեմ: Բայց, բայց Այլմէք, աս քաջած աշխատութիւններնուդ տառապանքն ալ քիչ բան չէ, շատ ծանր է: Ծերը պատասխանեց, թէ աշխատութիւնը ծանր է գերիի մը համար, որն որ իրեն կամացը դէմ պարտաւորեալ է բռնութեամբ գործել ու հարկաւոր եղած ատենն ալ չիկրնար հանգչիլ: Բայց մերկը այնպէս չէ. երբ որ կը յոգնիմ՝ որչափ որ հարկաւոր է նէ կը հանգչիմ, որպէս զի ետքէն աւելի հոգով կարող ըլլամ գործել. ու ոչ թող կու տամ որ ուրիշն ալ իր պարտքէն

ու կարողութենէն աւելի աշխատի: Երբոր աս եղանակաւ կը գործուի, աշխատութիւնը ծանր չիգար, հապա զբօսանք մը կ'ըլլայ, մարմինը առողջութիւն եւ ուժ կը ստանայ, հիւանդութեան ենթակայ չըլլար, ուր որ անոր հակառակ սովորաւոր պարապ կեցողները տկար ու հիւանդոտ կ'ըլլան: Աշխատութենէ ետքը կերակուրն ու քունը անոյշ կու գայ, նոյն իսկ աշխատութեան ժամանակը մշտամնայ սրտի ուրախութիւն մը կը զգանք, երբոր կը մտածենք, որ ետքէն ասոր պտուղը պիտ'որ քաղենք, որն որ դուք հարուստները չէք կրնար իմանալ: Արտիս մէջ բացած ամէն մէկ աղօսն ինծի ան ուրախալի հնձեղուօրը կը յիշեցընէ, եւ աս մտածութիւնը միայն նոյնը ինծի հաճելի կ'ընէ, փոխանակ զիս տառապելու: Բայց այսչափ աշխատութենէ ետքը, բայց Այլմէք, առած պտուղնիդ գրեթէ ոչինչ է, թէ որ համեմատելու ըլլանք, որ հարուստները առանց աշխատելու աւելի կ'առնուն: Ծերը պատասխան տուաւ թէ երբոր ջուր ուզած առտենս, աս վազուն պղտիկ առուն ծարաւս կը մարէ ինչուս պէտք է որ ուրիշ մը բոլոր Հօանկ գետը կը խմէ: Արտս ու հօսս ուղածիս չափ ինծի կու տան, ալ աւելի ինչ պէտք է: Մարդուն երջանկութիւնը շատ ունենայուն վրայ չէ, հապա արհեստին ու բախտին տուածը հանդրտութեամբ ու գոհութեամբ վայելելու վրայ է: Ահաւասիկ դուք հարստութեան մէջ կը խղզուիք, բայց իրօք ինձմէ շատ աղքատ էք. ինչու որ գոհ չէք ու ունեցածներնեդ աւելի կ'ուզէք ունենալ: Բնութիւնը մարդը շատ բանի կարօտ չէ ըրած, ան պէտք եղած քիչն ալ դիւրաւ կը գտնուի: Շատ բաներ կան, որ ես ոչ կը ձանձնամ ու ոչ ալ կը հոգամ, որոնց դուք գիշեր ցորեկ ետեւէն կ'իկնաք, ու երբոր չէք կրնար ձեռք ձգել, կը նեղուիք, կը շարչարուիք: Կրնաս հաւտալ ծերու

մը խօսքին, որուն գլխէն շատ բաներ անցած է ու կը ճանչնայ աշխարհքին մէջ եղած արմուկն ու գեղի մէջ գտնուած հանդարտութիւնը: Երջանիկ բլլալու համար երեք բան միայն պէտք է, որոնցմէ թէ որ մէկը պակաս բլլայ, կըրջանիկ չըլլուիր. այսինքն՝ հանդարտութիւն, աշխատութիւն ու գոհութիւն: Մարգս որպէս զի իր սիրտը հանդարտ պահէ՝ պէտք է որ թշնամութենէ ու կռիւններէ հեռու կենայ, անմեռ կիրքերը զսպէ, վրան եկած փորձութիւններուն յաղթէ կամ արիութեամբ տանի. որպէս զի աշխատի, պէտք է որ դատարկութենէ փախչի, ժամանակը պարագ չիկորսնցընէ. որպէս զի գոհ սիրտ ունենայ, Աստուծոյ տուածը թէ շատ բլլայ թէ քիչ, խելօք վայելէ, անով գոհ բլլայ, եւ ան ատեն երջանիկ կ'ըլլայ:

Վիսէք աս ամէն խելացի խօսքերը գեղացի մարդէ մը լսելով ապշեցաւ մնաց: Ծերուն վերջի խօսքերը աւելի մտքին մէջ տպաւորուեցան: Անկէ բաժնուելէն ետքը միշտ լսածներուն վրայ կը մտածէր, ու որչափ կը մտածէր, այնչափ աւելի ըսածներուն ճշմարտութիւնը յայտնի կը տեսներ, ու ինք իրեն կ'ըսէր, փնտռած երջանկութիւնս գեղերուն մէջն է եղեր, ուր որ ես ալ ծնած ու մեծցած եմ, գեղերէն հեռանալով երջանկութենէ ալ հեռացիր եմ ու չեմ իմացեր ուրեմն ան այրին մէջ գտած գաղտնիքս, որուն համար ինք զինքս երջանիկ կը համարէի, ինձի ապերջանկութեան պատճառ եղած է իրաւցնէ. թէ որ աղէկ մտածելու բլլամ, կրնամ արդեօք ուրիշ բան մ'ընել: Մինչեւ հիմակ անկից ինձի ինչ օգուտ քաղեցի. յոգնեցայ, ձանձրացայ, այնչափ երկիրներ պտտեցայ, որոնցմէ ուրիշ բան չիտորվեցայ, բայց միայն որ մարդիկներուն չարութիւնը ամէն տեղ նոյն է, իրարմէ այլազգ չեն տարբերիր բայց եթէ իրենց խենթական նոր տ-

վորութեամբը (ծորանէրովը): Զգուեցայ անհամ ու անշահ հեշտութիւններէ ալ, որոնք բոպէ մը զիս գոհ չընելէն զատ մահուան դուռն ալ հասցուցին. փառասիրութեամբ մաշեցայ ան խոտվայից աղմկէն ու մտատանջ հոգերէն, որոնց փոխարէն զիս խեղդելու չուան մը պատրաստեցին. անիրաւութեամբ մատնուեցայ կնկանէ մը, որն որ կը կեղծաւորէր թէ զիս կը սիրէ, եւ ի վախճանի յոյսս պարագի հանեց, հիմա ամէն բանէ զսկուած, առանց ուր բլլալս գիտնալու կը շօջիմ. ես ինձի ատելի ու անտանելի եղայ: Ինչչափ աղէկ կ'ըլլար, թէ որ ծնած տեղս կենայի, ու վարժած անմեղ կենացս մէջ ապրէի: Ստոյգ է, որ կերած կերակուրս հիմակուան պէս փափուկ ու ճարտարութեամբ պատրաստուած չէր, բայց ախորժակս ամենեւին չէր պակսեր, կերածս համով կու գար: Հագուստս խոշոր էր, բայց հիմակուաններէն աւելի, որոնք նորասիրութեան պտուղ են, զիս տաք կը պահէր: Բնակութիւնս աղքատին ծակ մըն էր, բայց նեղացուցիչ խորհուրդներէն սիրտս ազատ, որչափ երկայն ու անուշ կը քնանայի: Հօտիս պահպանութիւնը ընելով ու երկրիս մէջ գործելով օրս շուտով իրիկուն կ'ըլլար, ո՛հ թէ հիմա որչափ կը չարչարուիմ մինչու որ իրիկուն բլլայ: Աւտի ծերը իրաւունք ունի, ամէն ըսածը ստոյգ է, Աստուած մը զինքը խաւրած է որ աչքս բանայ ու ծուռ ճամբէս զիս դարձընէ. անոր համար պէտք է որ ըսածն ընեմ ու անոր հետեւիմ:

Նոյրը գիշերը այսպիսի խորհուրդներով անցընելէն ետքը, առտուանց կանուխ ելաւ ծերուն գնաց ու աղաչեց, որ զինքը քովն առնու, որպէս զի ինքն ալ սկսի վայելել ան երջանկութիւնը, զորն որ ուրիշ տեղ վայրապար փնտռած էր: Ծերը անուշ եղանակաւ մը ժպտելէն ետքը ըսաւ. շատ ուրախ եմ որ մեր կենաց պարզու-

Թիւնն ու անմեղութիւնը ձեզի հաճոյական ու երջանիկ երեւցեր է, որ գուցէ երէկ տարբեր կու գար. բայց աս տեսակ կեանքն ալ ձեզի համար չէ, ու երջանկութիւնը մինակ գեղերու մէջ չէ, նաեւ քաղաքներուն ու ձեր մեծութիւններուն մէջն ալ կ'ուզէք նէ կրնաք գտնել: Բաւական է որ կարող ըլլաք սիրտերնիդ միշտ հանդարտ պահել, ունեցածովնիդ գոհ ըլլալ, անյագ բաղձանքնիդ տանձահարել. դատարկութենէ փախչելով աղէկ բանի մը պատաղել. ասոնցմէ զատ բան պէտք չէ:

Այլմէք պատասխանեց, թէ կը տեսնեմ որ ամէն բաժնեւոր ալ կրնայ ըլլալ, բայց շատ աշխատութիւն պէտք է հասնելու ան երջանկութեան, զորն որ դուն արդէն պատրաստ քեզի հետ ունիս: Գարձեալ գիւղական կեանքը ինձի համար նոր բան մը չէ, որ չկարենամ գիւրաւ վարժիլ: Աս ըսելով սկսաւ պատմել, թէ ինքը ուստի է, ինչպէս պրին մէջ ան անիծեալ քսակը ու մատնին գտած է ու ինչեր պատահած են: Աս պատմութենէն ետքը քսակն ալ մատնին ալ ծերուն տարով ըսաւ. Երկուքն ալ քեզի կը պարզեւեմ այսու պայմանաւ, որ ասիկէ ետքը ամենեւին քովէդ չիզատուիմ: Իմաստուն ծերը երբոր աս լսեց, ըսաւ. Որովհետեւ կ'ուզես, անոր համար ընծագ կ'ընդունիմ, բայց ամենեւին չեմ դորձածեր, Աստուած չընէ, միայն թէ քոյս կենայ, որ եթէ օր մը աս մեր հոգեւական կեանքէն ձանձրանալով ուզես երթալ նորէն քեզի սամ: Խորհուրդդ որչափ խելացի ալ է նէ, ինձի շատ շտապով եղած կ'երեւայ, օր մը կրնայ ըլլալ որ բրածիդ վրայ զղջաս. Ի վերայ այս ամենայնի չեմ ընդգիմանար, ուղածիդ չափ կեցիք փորձէ, թէ որ հաճելու ըլլաս կը կենաս, իսկ եթէ չես հաճիր տուածդ կ'առնուս ու կ'երթաս:

Այլմէք ծերուն սիրոյն ու իմաստուն խորհրոյն

վրայ շատ ուրախացաւ, ուստի ամէն փուճ մտածութիւնները մեկդի ձգելով, որոնք զինքը մինչեւ նոյն ատեն չարչարած էին, սկսաւ հանգարտութեան, խնայութեան ու աշխատութեան մէջ գտնել ան մարուր ու զուա երջանկութիւնը, որն որ յառաջ չէր ձանձնար: Ատեն մը այսպէս առանց ամենեւին նոր կենացը վրայ տրտնջալու, մանաւանդ թէ օրէ օր աւելի գոհ ըլլալով ապրելէն ետքը, մտածեց որ գտած երջանկութիւնը կատարելագործէ, ու այնպէս ընէ որ մէյ մ'ալ ձեռքէն չելլէ: Բարի ծերը աղջիկ մը ունէր, որուն գեղեցկութիւնն ու բարուցն անբժուութիւնը մէկ մէկաբէն վեր ըլլալով աւելի ալ զինքը սիրելի ու վայելուչ կ'ընէին: Այլմէք իր իրական փոփոխութեանը վրայ բաւական նշաններ տուած ըլլալով կարծեց որ հայրը գանի իրեն հարս տալու ընդգիմութիւն չունենար, ուստի շատ թախանձանօք ետեւէն ինկաւ, ու աղաչեց ծերուն որ խնդիրքը չմերժէ: Բայց ծերը երկայն փորձով ձանչցած ըլլալով մարդկային բնութեան փոփոխութիւնը, ու գեւ չվատահեղով Այլմէքին սրտին հաստատութեանը վրայ, ուզեց որ քիչ մը ատեն ալ աս փորձը շարունակէ: Ա երջանկեւ երբոր տեսաւ, որ առաջագրութեանցը մէջ հաստատուն ու անփոփոխ կեցած աս նոր կենացը վրայ օրէ օր աւելի գոհութեան նշաններ կու տայ եւ իրմէ զտուելու ամենեւին միտք չունի, ալ բաղձանքը կատարել չուշացուց. ուստի Այլմէք ցանկացած երջանկութեան հասնելով, զորն որ հարստութեան, հեշտութեան ու պատիւներու մէջ չէր գտած, ուզեց որ ան նոյնիալ քսակն ու մատանին գաղտնի տեղ մը հոգի տակ թաղուի, որ չըլլայ թէ մէյ մ'ալ ուրիշի ձեռք անցնելով, ան ալ իրեն պէս չեղած տեղ երջանկութիւն փնտռելով պարզանիկ ըլլայ:

ՈՒԹԵՐՈՐԻ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Միտնի ու Բեթթի:

ՄԻՏՆԻ Պիտայֆ, որն որ Անգղիայի երեւելի եւ հարուստ ընտանեաց դուստր էր, իր մօրը հնազանդելու համար շատ հարուստ ֆալգլէնտ Լորտին հարսնախօսութիւնը մերժեց, որմէ շատ մեծարանք գտած էր եւ զորն որ ինքն ալ կը սիրէր, եւ անոր տեղ Առնոլտին հետ ամուսնացաւ, որն որ իրեն հետ շատ բարբարոսական եղանակաւ վարուելէն եւ իր բոլոր ինչքը կէս մը անառակութեամբ եւ կէս մը դժբախտ դատաստանաւ մը կորսնցընելէն ետեւ խեղճութեամբ մեռնելով զինքը երկու տղոցմով պրիթող տուաւ: Ետքէն մեծ ցաւով իր մայրն ալ կորսնցուց, որն որ իր միակ նեցուկն էր. եւ որովհետեւ իր մէկ հարուստ եղբօրմէն բոլորովին երեսէ ձգուած էր, եւ իրեն մէկ հպարտ ու ագահ տալն ալ զինքը յանիրաւի կը չարչարէր, հարկ համարեցաւ աղքատիկ տան մը առջի դատիկոնին երկու պղտիկ խցիկներուն մէջ քաշուիլ, եւ հոն անձանօթ գրեթէ վերջին աստիճանի աղքատութեամբ իր օրերն անցընել: Իր դժբախտութիւնը աւելի եւս սաստկանալու համար իր որդիքը, զորոնք սրտանց կը սիրէր, բնական ծաղկի ախտէն բռնուեցան, որն որ ցաւալից մայրը շատ օրեր դառնագին անձկութեան մէջ ձգելէն ետքը, վերջապէս աղէկի դարձաւ, բայց միանգամայն մայրը ստիպուեցաւ, որ դեռ քովը մնացած քիչ մը բանն ալ զիրենք դարմանելու համար ծախէ: Ամսէ մը աւելի սպասելու էր մինչեւ որ ան փոքր ուժիկը, իր օժտին մնացորդին պտուղն ընդունի, որն որ եղբօրը չարութեամբը իր միակ պարէնը եղած էր: Տղաք սկսած էին առողջանալ, բայց իրենց տկարութիւնը կը

պահանջէր, որ բաւազոյն սնունդով մը սնանին, միայն թէ մայրերնին ալ չէր կրնար իրենց աս տեսակ բաներ հոգայ: Աս վերջին աստիճանի խեղճութեան մէջ ուրիշ միտց չմնաց, բայց եթէ մնացած քանի մը փոքր կահ կարասիներէն ալ բոլորովին մերկանալ, եւ դանտը դրամի դարձնել:

Իր հաւատարիմ Բէթթի սենեկապանին, որն որ իրեն ամէն թէ յաջող եւ թէ դժբախտ պարագայից մէջ իրեն հետ ընկերանայէն ետքը աս վերջին թշուառութեան ատենն ալ չէր ուղած երբեք իրմէ բաժնուիլ, յանձնեց որ եղանակաւ մը թէ իրեն եւ թէ իր որդուցը համար կերակուր հոգայու միտց մը գտնէ: Միրելի աղախինը կարեկցութեամբ իրեն երեսը նայելով կը ցուցնէր, թէ ներքուստ որչափ ցաւ կը զգայ: Չէ, չէ, ըսաւ իրեն յողզողդ ու շիտթած ձայնով մը, Խաթուն, դեռ այնչափ խիստ կարօտութեան հասած չէք: — Այնպէս է, Բէթթի, ինչ որ ունէի, որչափ որ շնչին ալ ըլլար, ամէնն ալ սպառեցաւ: Բայ անկից ալ ասանկ ունայն դարգերութեամբ չարկաւորութիւն չունիմ, եւ չեմ կրնար տանիլ, որ իմ խեղճ տղոցս բոլորովին առողջանալու համար պէտք եղածը պակսի: — Չէ, Խաթուն, անոնք ալ չեն պակսիր, բաւական որ ինձի հրաման տաք, որ ես զանոնք ձեզի հոգամ: — Իմ սիրելի Բէթթիս. կը ճանչնամ քու բարի սիրտդ, բայց ինչպէս կրնաս դուն աս օգնութիւնն ընել: — Գիտէք արդէն որ քանի մը անային գործքերու յաջողակութիւն ունիմ: Մեր պանդոկապետու հին այսպիսի գործքերով միշտ մաստիկ զբաղած է, իմ ծառայութիւնս իրեն սատուցի, եւ աս վերջի օրերս գործքի մը համար արդէն երեսուն շիլին վասակեցայ: — Ի՞նչ, երեսուն շիլինկ, ես զքեզ գրեթէ ամենեւին ուրիշ բանի զբաղած չէի տեսներ, բայց եթէ ինձի հետ փոփոխակի իմ տղուս քովը կենալու: — Ինչ որ ցո-

րեկը չէի կրնար ընել, գիշերը անոր տեղը կը լեցընէի, եւ այսպիսի յարատեւութեամբ իմ ի սկզբան յուսացածէս ալ շատ աւելի բան վաստակեցայ: Ուստի եթէ կը հաճիր եւ իմ օգնութիւնս կ'ընդունիր, պատրաստ եմ ձեր կամացը հետեւելու, եւ ան ատեն կը յուսամ, որ իմ ձեռաց աշխատանքս միայն ձեզի բաւական կ'ըլլայ, առանց ան քիչ մը բանէն ալ մերկանալու, որն որ դեռ քովերնիդ մնացած է:

Միտնի սիրոյ եւ շնորհակալութեան արցունք թափելով. «Իմ սիրելի Բէթթիս, ըսաւ, իմ արցունքներս միայն քեզի բաւական կը ցուցընեն, որ քու սրտիդ բարութիւնը զիս որչափ շարժած է: Բայց Աստուած չիհաճիր, որ քու ձարտարութեանդ ու աշխատանացդ պտուղը ես անու՛մ: Ինչ որ դուն քեզի կրնաս վաստակիլ, պէտք է որ քուկդ ըլլայ: Երբեք չեմ ուզեր, որ նոյնը ինծի համար ծախես:

Իննամտ աղախինը շիտթութեան ու տառապանաց մէջ իյնալով. «Աղաչեմ, ըսաւ, թողութիւն տուէք, թէ որ չափէ դուրս համարձակութիւն ունեցեր եմ նէ, որովհետեւ վաստակած դրամիս մէկ մասը արդէն նոյն վախճանաւ գործածած եմ: Ենթագրեցի որ ձեր տղաքը, որ հիմակ առողջանալու վրայ եմ, զորանալու համար ինչ եւ իցէ սիրտանքի մը հարկաւորութիւն ունին, նոյնպէս ինծի պատշաճ երեւցաւ, որ նոյն իսկ դուք ալ, տղոց հիւանդութեան պատճառաւ այնչափ աշխատութիւն եւ վիշտ կրելէն ետքը, դոնէ այսպիսի օգնութիւն մ'ունենաք: Ուստի աս պատճառաւ քանի մը փոքր խաղալիքներ գնեցի, զորոնք ամենէն աւելի աս բանիս յարմար տեսած էի, եւ կ'աղաչեմ որ չըլլայ թէ ասոր համար գժկամակիր:

Ո՛հ, իմ սիրելի Բէթթիս, պատասխանեց Միտնի, մտերմութեամբ մը իրեն ձեռքը սխմելով եւ սաս-

տիկ լայով, չեմ կրնար ասոր համար գժկամակիլ, մանաւանդ թէ սիրտս շատ շարժած, կ'ընդունիմ քու պարգեւդ, բայց վերջինն ըլլայ, ապա թէ ոչ չափէ դուրս կը շարժիմ: Հիմա տղաքս ինծի ժամանակ թով տալով ես ալ անձամբ գործքի պիտի զբաղեմ, փոխանակ ան քոյս մնացած քանի մը բաներէն ալ զրկուելու, որուն համար կը տեսնամ որ այնչափ կը դժուարիս:

Աղախինը շատ ուրախացաւ, որ իրեն խաթունը իր փոքր պարգեւը չանարգեց. եւ Միտնին ալ իր վերջին աստիճանի տառապանաց մէջ աղքատ կնոջմէ մը դուռ ան օգնութիւնը, զորն որ իր հարուստ եղբայրը անիրաւութեամբ իրեն զացած էր: Բայց ո՛չ ասոր բարբարոսութիւնն անպատիժ մնաց, եւ ոչ ալ անոր բարութեան եւ գթութեան վայրած վարձքը պակսեցաւ: Թէ ինչ կերպով աս բանս կատարուեցաւ հետեւեալ պատմութեան մէջ պիտի ծանուցուի:

ԻՆՆԵՐՐԻԳ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Միտնի ու Ստորնի:

ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆԸ դեռ չէր կշտացած համբերող Միտնին տանջելէն: Հազիւ թէ տղաքն սկսած էին առողջանալ, մէյ մ'ալ ինքը ծանր հիւանդութենէ մը բռնուեցաւ, որն որ տղոց հիւանդութենէ կրած վիշտերէն ու տառապանքներէն պատճառաւ էր, այնպիսի հիւանդութենէ մը, որն որ օրէ օր աւելի եւս սաստկանալով զինքը կենաց վտանգի մէջ ձգեց եւ երկայն ատեն անկողնոյ մէջ փակուած մնաց: Աս ժամանակս Միտնի ակամայ տեսաւ որ ստիպուած է իր հաւատարիմ Բէթթիին դրամական օգնութիւնները գործածելու, որն որ ինքը զինքը շատ երջանիկ կը համարէր նոյններն ասանկ աղէկ գործածել կրնա-

լուն համար: Վերջապէս հիւանդութիւնն սկսաւ աղէկի դառնալ, եւ նոյն միջոցին իր փոքր թուշակին երեք ամսուան մասն ընդունեցաւ, որուն մէկ մասսոյն ուղեց Բէթթիին իրեն համար ըրած ծախքերը հատուցանել, իսկ մնացածն ալ իրեն եւ իր արօցը համար գործածել:

Վեռ բոլորովին առողջացած չէր երբոր աղքատ հագուստով ծեր մը իրեն տունը մտնալով ուղեց իրեն հետ խօսիլ: Տիկինը զինքը ներս առնել տուաւ եւ բարեկամաբար ընդունելէն ետքը, հոն գալուն պատճառը հարցուց: Ծերը մտադրութեամբ իրեն նայելով սկսաւ հառաչել, ետքէն երկիւղալից կերպարանքով մ'ըսաւ իրեն. Արդեօք կը յիշէք, որ ատեն մը Ռուորնէր աւնուամբ աղգական մ'ունէիք, որն որ Արեւելեան Հնդկաստան անցաւ, ուստի որ մինչև հիմակ շուրջ երեսուն տարի է: — Կը յիշեմ, պատասխանեց քաղցրութեամբ մը Սիանի: — Ո՛ր, զարմացէք ուրեմն հիմակ աս դժբախտին վրայ, ըսաւ ծերը: Հոն աննշան բախտ մ'ունեցայ: Հայրենիքս նորէն տեսնելու բաղձանքս ինձի պատճառ եղաւ, որ իմ բոլոր ինչքս նաւի մը վրայ բեռնաւորեմ եւ Անգղիա դառնամ: Պրեդանի մօտ վրանիս Գաղղիացի ծովահէներ յարձակեցան, որոնք մեղմէ աւելի զօրաւոր էին. սաստիկ կոռէ մ'ետքը զմեզ յաղթելով ամէն բաներնիս կողպտեցին: Նորէն Պրէսթ նաւահանգիստը թող տրուելով ես կրցայ յարողութեամբ մինչև Լոնտոն հասնիլ: Անցեալ օրս հոս հասնելով շուտ մը Պիտալֆ լորտը մտնուեցի, որն որ ձեր հայրն ու իմ քեռիս է, որովհետեւ, ինչպէս որ գիտէք, իմ մայրս անոր քոյրն էր: Լսելով որ ինքն ալ կենդանի չէ, ուղեցի ձեր միւրտ եղբօրը ներկայանալ, բայց ինքը զիս անպատուութեամբ մ'ընդունեցաւ եւ առանց օգնութեան ձամբեց: Հիմակ եկայ, որ գոնէ ձեզմէ ողորմու-

թիւն ինդրեմ. բայց ձեր գտնուած եղկելի վնասակէն կը տեսնեմ, որ չեմ կրնար յոյս մ'ունենալ, ուստի ինձի ուրիշ բան չիմնար բայց եթէ խաղաղութեամբ իմ դժբախտութեան վնասերս կրել եւ մեռնիլ:

Սիանին շատ անգամ լսած էր Մ. Ռուորնէրին վրայ խօսուիլն, եւ մտադրութեամբ զինքը զննելով իրեն վրայ մօրը գծագրութիւնը դատաւ, որուն դիմապատկերը նոյն ատեն աչքին առջեւ բերած էր: Իրեն դժբախտութիւնը լսելով վրան սաստիկ գուժ ունեցաւ: Իմ հօրաքեռորդիս, ըսաւ իրեն, Աստուած գիտէ, որ ինչպիսի կը ցաւիմ ձեր դժբախտութեանն ուղղածիս պէս օգնել չկրնալուս համար, բայց գոնէ ձեռքէս եկածին չափ օգնելու հաճութիւնը պիտ'որ ունենամ. իմ չորաքեկ սեղանս մէջերնիս կը բաժնենք, որն որ ինձի եւ իմ որդւոցս կը ծառայէ. մեր պանդոկապետուհին մէկ սենեակ միայն ունի, զորն որ իրմէ կ'առնում եւ նոյնը ձեզի համար կ'ըլլայ: Եթէ որ աս ստակն ալ առ այժմ աս օրերս ընելու ծախքերնուդ կրնայ բաւել նէ, ան ատեն ահաւասիկ նոյնը կը մատուցանեմ, եւ եթէ աւելի պէտք ըլլայ, բաւական է որ ինձի ծանուցանէք միայն. Աստուած ողորմած է, եւ ինչ եւ իցէ եղանակաւ երկուքնիս ալ կը նախախնամէ: Աս լսելով իրեն հինգ շիկն տուաւ:

Ծերը ձեռքն երկնցուցած ատեն սիրտը շարժած սկսաւ քաղցր արցունքներ թափել եւ հառաչել: Ո՛ր, Աստուած, ըսաւ, Աստուած պիտի նախախնամէ այսպիսի առաքինութիւն մը. եւ շատ երջանիկ կը համարիմ զիս, ինչու որ Աստուած զձեզ վարձատրելու համար զիս կ'ուզէ գործածել: Իմ սիրելի մօրեղբօր դուստրս, կ'ընդունիմ ձեր պարգեւը, եւ նոյնը պիտի պահեմ իբրեւ անմահ յիշատակ ձեր մեծանձնութեանը, բայց անոր փոխարէն սկսեցէք դուք ալ աս թուղթս

ընդունել. աս ըսելով իրեն երկու հազար լիրա սխերիկն լուսնայափոխութեան տոմսակ մը տուաւ: Միտնին աս տեսնելով սարասիեցաւ մնաց, եւ երազելու պէս ոչ ուր ըլլալը գիտէր եւ ոչ ինչ խօսուիլը: Ուորնէր բարեկամաբար իր ձեռքը սեղմելով: Միրելի մօրեղբօր գուստը, ըսաւ, թողութիւն տուէք, որ ասանկ ուղեցի զձեզ յանկարծակիի բերել: Ես այնպէս աղքատ չեմ ինչպէս որ ձեւացած եմ, աս ցնցոտեաց տակ Անդրայի ամենէն հարուստ անձը կը տեսնէք: Իմ հօրս բոլոր ժառանգութեամբը Հնդկաստան երթալով հոն ինքը զինքս վաճառականութեան տուի, եւ Աստուած գործքերս անանկ յաջողոց որ սոսկալի գումար մը ժողովեցի: Արդէն վեց տարիէ վեր առանց կնոջ մնալով, եւ վերջերք մէկ հատիկ զաւակս ալ կորսունցընելով միտքս դրի որ հայրենիքս դառնամ եւ ինչքս քու ու քու եղբօրդ մէջ բաժնեմ: Բայց ուղեցի նախ իմ ժառանգներուս սիրան իմանալ, ուստի աս հագուստը հագնելով, ինչպէս որ կը տեսնէք, սկսայ լորտ Պիտալֆին ներկայանալ. բայց չեմ կրնար ալ պատուել զինքը ձեր եղբայրը կոչելով. ինքն աս պատուանուան արժանի չէ: Ապիւրատը, ինչպիսի ամբարտաւանութեամբ եւ ինչպիսի բարբարոսութեամբ զիս վունտեց: Յառաջւրնէ գուշակելով, որ եթէ այսպիսի աղքատ հագուստով եւ իմ անունն ճանչցընելով գաւիթ մանելու ըլլամ՝ ներս պիտի չառնուիմ, անոր համար ինքը զինքս միայն իբրեւ այնպիսի անձ մը ծանուցանել տուի, որն որ Հնդկաստանէն նոր եկած ըլլայ եւ կ'ուզէ յանուն Մ. Ուորնէրին խօսիլ: Աս հնարքով կրցայ ներս մտնել: Պիտալֆ բազմոցի մը վրայ ընկողմանած էր, քովն ունէր իր Միլէտի (տիկին) կինը, որն որ դատարկ նստած պզտիկ շան մը հետ կը զբօսուէր: Ներս մտնելու ատենս սկսան զիս գլխէս մինչեւ ոտքս

քննել, եւ մէջերնին ժպտիլ: Իսկ ես գետին խոնարհած պատկառութեամբ լսի. Յիշեցէք զիս դժբախտս, որ համարձակեցայ ձեր առջեւն ելլալու: Պիտալֆ պատասխանեց, որ ստուգիւ զինքը տեսած չունի: — Ուրեմն բոլորովին մոռցաք ձեր դժբախտ հօրաբեռորդին Ուորնէրը: Աս անունը լսած ատեն զարմանալով եւ ծաղրելով մը Միլէտիին երեսը նայեցաւ. աչքը նորէն իմ վրաս դարձընելով սկսաւ զիս զննել. ետքէն վերջապէս ասանկ պատասխանեց. «Աղէկ գիտեմ, որ նոյն անուամբ աղբական մ'ունեցած եմ, բայց այնչափ երկայն ատեն է որ ասկից գացած է, որ ալ ստուգիւ չեմ կրնար զինքը ճանչնալ:», Ես զձեզ աղէկ կը ճանչնամ, պատասխանեցի իրեն, արդէն տասն ու երկու տարւան էիք երբոր ես ճամբայ ելայ. քանի մը հեղ զձեզ իմ բաղկացս մէջ գրկած եմ, նոյն ժամանակէն վեր անշուշտ փոխուած պիտ'որ ըլլամ. աշխատանքը, կլիման, հասակը իմ գծագրութիւնս փոխած պիտ'որ ըլլան. բայց անանկով դեռ քանի մը նշմարանք մնացած պիտ'որ ըլլայ, ինչպէս ձայնին աստիճանը : «Աղէկ է, ըսաւ անհամբերութեամբ մը, բայց ձեր անձին ստուգութեան վրայ վիճելը օգուտ մը չունի, հիմա ինչ կ'ուզէք հրամայել:», Ա՛, ես ողորմելիս. պատասխանեցի իրեն, հնազանդիկ կ'ուզեմ եւ ոչ թէ հրամայել: Հոս սկսայ իմ ենթադրեալ դժբախտութիւնս իրեն առջեւը դնել գրեթէ ան ոճով ինչպէս որ ձեզի ըրած էի: Միլէտիին երբեմն արհամարհելով մը ինձի նայիլէն ետեւ իր շանը հետ զբօսուելը յառաջ կը տանէր. իսկ Միլորտը անհամբարտութեամբ մը կը շարժէր, եւ երբոր Գաղղիացի ծովահաններուն զմեզ կողպտելուն հասայ չուղեց ալ ուրիշ բան լսել: Բարկութեամբ ոտք ելլելով սենեկէն դուրս ելլել ձեւացուց, եւ ետքէն ետ դառնալով զայրացմամբ. Բարեմիտ մանուկ, կան-

չեց, որ իմ մէկ ազգականէս լուր տալու պատճառանքով առնես կը մտնէ, եւ ետքէն ինքը զինքը նոյն ազգականը յայտնելով իզմէ ողորմութիւն խնդրելու կու գայ: Յիրաւի շատ զարմանք: Թողութիւն կը խնդրեմ, ըսի իրեն, եւ թէ իմ ով ըլլալս ճշմարտութեամբ ճանչցուցած չեմ. բայց չէր վայելեր, որ աս հագուստով ինքը զինքս ձեր ծառաներուն ճանչցնէի: «Աղէկ է, կրկնեց, ինչ որ ըլլալու ըլլայ, չեմ կրնար բան մ'ընել քեզի համար, դուն ինչ կը բաղձաս որ քեզի ընեմ», էս միտք չունիմ, ըսի իրեն, ձեզի ծանրութիւն ըլլալու: Վաճառակա՛նութեան մէջ կը թուած եմ, աղէկ անուն ունիմ, վաճառականութեան վերաբերեալ գործքերու մէջ հմուտ եմ. ուստի միտք ունիմ վաճառականի մը քով ծառայութեան մտնելու, եւ յոյս ունիմ որ զիս կ'ընդունի, բայց աստ եւ այժմ անօթիութեան կը մեռիմ, անոր համար քանի մ'օրուան համար փոքր օգնութիւն մըն է միայն խնդրածս: Ինքը ձեռքը գրպանը տարաւ, քանի մը դրամ հանելու համար: Միջտին աս տեսնելով. «Փէհ, ըսաւ, ինչո՞ւ ասանկ մտաբացկաններու հոգ կ'ունենաս: Մէկու մը տալու ըլլաս, հարիւրաւորը պիտի թափուին, եւ դուռը միշտ այսպիսի դժբախտներով պաշարուած պիտ'որ ըլլայ, ըսէ իրեն որ իր Հնդկիներուն դառնայ, կամ ինքը զինքը հոգալու համար ուրիշ տեղ մ'երթայ», Կրնաք երեւակայել, սիրելի մօրեղբօր դուստրս, որ այսպիսի անգութ եւ նախատական խօսակցութիւն մը զիս ինչպիսի բարկութեամբ լեցուց, բայց ջանացի որ ինքը զինքս բռնեմ: Ար յուսայի որ ձեր եղբայրը, որն որ զիս աղէկ կը ճանչնար, անկից աւելի քիչ անգութ կը գտնեմ, բայց անիկա, զգջալով ան պատրաստութեան վրայ, որով կը պատրաստուէր ինծի ողորմութիւն տալու Ասիկա ստոյգ է, ըսաւ, ես տաղտկալի բարեպաշտու-

թեան մը տեղի կու տամ. գնա՛, հոս քեզի համար բան մը չկայ, եւ աս ըսած ատենը կուպտուութեամբ կոնակն ինծի դարձրնելով զիս ստիպեց որ երթամ: Ես բարկութեան կը դողայի, բայց ուզեցի ծածկել, սպասելով որ աւելի յարմար ժամանակ մը երկուքին ալ պատիժնին կրել տամ: Անմիջապէս զձեզ վնասեցի, եւ հոս մտնելով, կը խոստովանիմ ձեզի որ բարկութիւնս աւելի եւս սաստկացաւ: Ի՞նչպէս կարելի է, որ հոյակապ պալատի մէջ փառաւորութեամբ բնակող իշխան մը ձեզի նման քոյր մը թող տայ, որ ասանկ տառապի, ասանկ անպիտան բնակութեան մէջ բանտարկուած, զորն որ հոս կը տեսնեմ: Չամչցա՛ւ նոյն իսկ ինք իրմէն:

Իմ եղբայրս, ըսաւ Միանի, ուզեց զիս իր մէկ բարեկամին հետ ամուսնութեան կապով կապուած տեսնել, որուն արդէն զիս խօսաացած էր. մայրս ասոր ընդգիմացաւ, ես ալ պարտք համարեցայ իրեն հնազանդիլը. աս վայրկեանէս վեր սկսաւ ինծի ունեցած յառաջուան սէրը նուազընել: Մօրս խորհրդովն ետքէն ընտրած ամուսնոյս գէշ աչքով կը նայէր, եւ իրեն հաճոյիցը համաձայն չէր երեւար: Բարկութիւնը սաստկանալով ալ զիս ամենեւին տեսնել չուզեց: Ամուսինս դժբախտութեան պատահեցաւ, անիրաւ գատաստան մ'իրեն ամէն բանը ձեռքէն առաւ, քիչ մը վերջը մեռաւ: Բայց ասով չկոցանք եղբօրս հետ հաշտուիլ. ինքն ըսաւ որ կրած թըշուառութեանս արժանի էի, եւ թէ նոյնը ես ուզեցի, եւ արժանի եմ որ նոյնը կրեմ. եւ ասոր վրայ յամառելով զիս երեսէ թողուց:

Չար եւ անօրէն ոգի, կանչեց Ուորներ. ալ չեմ զարմանար, որ հօրաքեռ որդի մը ասանկ անօրէնութեամբ վնասեց, երբոր քրոջ մը հետ եւ ասանկ ձեզի պէս յարգելի քրոջ մը հետ, այսպիսի բարբարոսութեամբ վարուեր է: Բայց

իր տմարդութեան պատիժը պիտի վճարէ. կ'ուզեմ որ անով կորսուցնուցածին բոլոր արժէքը զգայ. կ'ուզեմ որ նախանձէն ու բարկութենէն չալի ու մաշի: Ասկէ ետեւ իմ բոլոր հարստութիւնս ձեզի համար է, բայց ան պայմանաւ, որ անկէ եւ ոչ մէկ փոքրիկ մաս մը իրեն պիտի տրուի: Միտնի, որ անկից ինչ եւ իցէ եղանակաւ անիրաւութիւն կրած ալ էր նէ, անանկով ալ երբեք չէր դադրած զինքը սիրելէն ան սիրով, զորն որ առաքինութիւնը մեծանձն հոգւոյ մը կը մատակարարէ, ջանաց որ իր ծեր մօրեղբօր որդին աս որոշումէն ետ կեցընէ. բայց ինքը պնդութեամբ նոյնին վրայ յամառ կեցաւ: Մանաւանդ թէ, աւելի բան մըն ալ կ'ուզեմ, ըսաւ, պատիժը չ'արժեր եթէ անօրէնն անոր բոլոր ծանրութիւնը չզգար: Հիմակ անսիրապէս կ'երթամ քեզի ամենէն փառաւոր պալատը գտնելու, որն որ կրնայ գտնուիլ. որչափ որ իրեն մօտ կ'ըլլայ պալատը, այնչափ աւելի ծանր պիտի գայ իրեն: Կ'ուզեմ, որ ամենէն ծանրագին եւ դուրնագիւտ կարասիքներ աս պալատին զարդերն ըլլան, արքունի սպասաւորներու բազմութիւն մը քեզի ծառայեն. հագուստի, պատուական քարերու, կտաքերու եւ ուրիշ ամէն տեսակ շքեղութեանց մէջ կ'ուզեմ որ Լոնտոնի տիկիներէն եւ ոչ մէկը կարող ըլլայ քեզի հաւասարիլ: Ապիրատը պիտի տեսնէ ան շքեղութիւնը, որուն բարձրացած է, եւ զորն որ քեզի հետ պէտք էր բաժնել. պիտի տեսնէ իր ամբարտաւան ամուսինն ալ ան շքեղութիւնն ու փառաւորութիւնը, որուն պիտի բարձրացընէ զքեզ իրմէ նախատուած մուրացիկը: Նախանձներնէն պիտի ծախին, եւ ես իրենց կատաղութիւնն ու խոնարհիլը տեսնելով վրանին պիտի ծիծաղիմ: Ինչ որ միտքը դրած էր ճշտիւ կատարել: Շատ օր չէր անցած Լորտ Պիտայֆին տան մօտիկները փառաւոր պալատ մը գտնելով

եւ նոյնը զարդարել տալով Միտնի դրեթէ յաղթանակ ընելու պէս հոն տարաւ: Չիկրնար զուցուիլ, թէ ինչպիսի նախատինք կրեց Միլորտը. եւ ալ աւելի հպարտ Միլէտին, եւ քանի անգամ իրենց խստութիւնն ու հպարտութիւնը փոփոխակի իրարու երեսը զարկին: Բայց եղածն ալ չէր կրնար ուղղուիլ:

Իսկ Միտնի առհասարակ ամենէն սիրուելով եւ յարգուելով վեշտերու եւ դժբախտութեանց կոյտէ մ'ետեւ վերջապէս կրցաւ ուրախ եւ երջանիկ կեանք մը վայելել, իր տղոց կրթութիւնը դիւրութեամբ հոգալ, որոնք իր ամենէն քաղցր հոգերն էին, եւ միանգամայն իր հաւատարիմ բէթթին արժանապէս վարձատրել, որն որ քանի մը տարի իրեն հետ աւելի իբրեւ ընկեր քան թէ ծառայ անցընելէն ետքը հարուստ օժիտով իր ընտրած շնորհալից եւ առաքինի երիտասարդին հետ ամուսնացաւ, որն որ իր կենացն երջանկութիւնն եղաւ:

ՏԱՆՆԵՐՈՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Փրնդերիկոս Լանուչի:

ԵՐԲԵՐՍ հարկ կ'ըլլայ որ անմեղութիւնը զարհուրելի հալածանքներ քաշէ. բայց ամօթխածութեամբ եւ զրպարտութեան ու չարութեան պատժովը վերջապէս յաղթող կը գտնուի: Ահաւասիկ ասոր օրինակ մը:

Երբոր Փիլզա ու Ֆիորենցա քաղաքներն երկու ինքնագլուխ հասարակապետութիւններ կը կազմէին, երկուքն ալ անդադար կուելֆեան ու կիպպելիներեան կողմնակցութեան ներքին պատերազմներովն զբաղած էին, դէպք եղաւ որ Ֆիորենցայի մէջ Անտոն Պանտինելլի, որն որ կուելֆեան էր, կողմնակցութեան պատճառներուն վրայ

սեփական պատճառներ ալ աւելցրնելով՝ Փրե-
զերիկոս Լանուչչիին դէմ, որն որ Վիպպելլինեան
էր, բարբարոսական թշնամութիւն ստացաւ: Օր
մը զինքը պատնէշէն դուրս գտաւ, ուր Անոյ
գետին քով առանձին ժուռ կու գար, եւ սկսաւ
հեռուանց նախատական ու չար խօսքերով զինքը
գրգռել, եւ ետքէն սուրը քաշած, անյարգու-
թեամբ վաղեց որ յարձակում ընէ: Լանուչչի
ինքը զինքը պաշտպանելու ստիպուած հաստատուն
ոտքով թշնամին ընդունեցաւ, եւ երկայն կուռէ
մ'հտեւ թշնամին ետ քաշուելու ատեն գետին
ինկաւ, ինքն իր սուրն անոր վեղը գրած հրա-
մայեց որ ձայն չհանէ: Հիմակ կը տեսնես, ըսաւ
իրեն, որ կեանքդ իմ ձեռքս է, բայց այնպէսով
ալ ինքնակամ նոյնը քեզի կը պարգեւեմ, բայց
միայն թէ այնու պայմանաւ որ աս վայրկենէս
սկսեալ մէջերնիս եղած առանձնական թշնամու-
թիւնը պիտի վերջանայ: Պանտինելլի աս վերջին
ճիգին մէջ գտնուելով ամենայն ինչ խոստացաւ,
բայց հաղիւ թէ մեծասիրտ հակառակորդն ետ
քաշուեցաւ, ինքն ոտք ելլելով կատաղաբար
հարուած մը տուաւ, որով կ'ուզէր զինքը մէկ
կողմէն մէկալ կողմ խոցել: Լանուչչի հազիւ
կրցաւ ժամանակ ունենալ ինքը զինքը պաշտպա-
նելու, ետքէն սաստիկ զայրացած՝ Անդգամ, ըսաւ,
ամենայն եղանակաւ մեռնիլ կ'ուզես, ուրեմն լաւ
է մեռիլ. եւ ուժգնութեամբ մը զինքը խոցե-
լով արեան հեղեղի մէջ թողուց:

Վիպպի մէջ իր մէկ բարեկամին քով փախ-
չելով շուտ մը Ֆիորենցա գրեց ինչ որ պէտք
էր գրել ինքը զինքը արգարացընելու համար:
Բայց իր դժբախտութեամբն անօրէն Պանտինելլի
դեռ կ'ապրէր: Ինքը յարմար ժամանակին նոյն
ձամբուն վրայ պատահող գեղացիներէն գտնուե-
լով Ֆիորենցա տարուեցաւ, եւ վէրքը, որն որ
թէպէտ շատ ծանր էր, բայց անանկով ալ մա-

հացու չհամարուեցաւ: Անօրէնն իր հին ատե-
լութեան վրայ յաղթուելուն նախատիքն ու կա-
տաղութիւնն ալ աւելցրնելով վրէժն հանելու
համար ամենայն կարելի չար զուպարտութիւնները
մտածեց: Չանիկա սուտ հանելու համար պէտք
եղած վիպպութեանց պակասութիւնն իրեն աւելի
եւս քաջալերութիւն տուաւ: Ըսաւ թէ խա-
բէութեամբ յարձակում կրեց, եւ խարբու-
թեամբ վիրաւորուեցաւ, բոլոր կուռքեան կող-
մնակցութիւնը Լանուչչիին դէմ ելաւ. խեղճն
իր անմեղութեանն ու բողոքմանց հակառակ գըլ-
խապարտութեամբ արսորեալ հրատարակուեցաւ
եւ իր բոլոր ստացուածները յարբունիս գրաւուե-
ցան:

Իր ասանկ խղճալի դժբախտութեան մէջ իրեն
մէկ հատիկ մխիթարութիւնը Պելֆիորէ բարեկամն
էր, որն որ զինքը պաշտպանելու համար ամէն
բան ի գործ դնելէն ետքը, մեծանձնութեամբ
Փիզա իր տան մէջ իրեն մշտնջենաւոր ապաս-
տանարան մը մատոյց: Բայց նոյն ապաստանարանը
քիչ մը վերջը ալ աւելի դառն ու զարհուրելի
պիտ'որ ըլլար: Լանուչչիին պառկած սենեակը
իր մեծասիրտ բարեկամին սենեկէն պզտիկ սրա-
հով մը միայն կը բաժնուէր, որն որ անոնց մէջ
տեղն էր եւ երկուքին հետ ալ հաղորդակցու-
թիւն ունէր: Գիշեր մը քնացած ատեն յանկարծ
ազմուկէ մը ինքը զինքը արթնցած կը գտնէ,
զորն որ կը կարծէ որ սրահէն լսեց: Գլուխը
վերմակէն դուրս կը հանէ, ականջները վեր կը
տնկէ, բայց ուրիշ բան մը չիլսեր: Եղածը ցնորք
կարծելով նորէն կ'ընկողմանի. բայց քանի մը
վարկեան վերջը դարձեալ ցած ձայնիւ հեծե-
ծանք կը լսէ, որն որ անանկ կը կարծէ որ իր
բարեկամին սենեկէն կու գար: Անմիջապէս կը
ցատկէ անկողնոյն վրայ կը նստի ու մտադրու-
թիւնը կը կրկնապատկէ. հեծեծանքը կը կրկնուի

աւելի տկար ձայնով: Ան ատեն անհանգստութեամբ Պելֆիորէին սենեակը կը վազէ, շատ անգամ իրեն անունը կը կանչէ, բայց ոչ զք կը պաշտասխանէ: անկողնոյն կը մերձենայ, բարեկամը կը փնտռէ, զինքը կը շարժէ, անիկա չարթննար: Միտքը հազար ու մէկ երկիւղներով պաշարուած իր սենեակը կը դառնայ, ճեպով լոյս կը վառէ, նորէն Պելֆիորէին անկողնը կը դառնայ. բայց զարհուրելի տեսարան, խեղճ բարեկամը վեղը դաշոյն մը խոթուած կը գտնէ, որն որ իր սեփական արեանը մէջ թաթաւած տկար ձայնիւ իր վերջին շունչը կու տար: Աս տեսնելով սաստիկ աղաղակ մը կը հանէ, ձեռքէն լոյսը կ'իյնայ, ինքը զինքը Պելֆիորէին վրայ կը նետէ եւ անզգայ կը մնայ:

Երջն միջոցին աղմուկը ծառաները կ'արթնցընէ եւ զերենք ամէն կողմանէ հոն վազցընել կու տայ: Ներս կը մտնեն աս զարհուրելի տեսարանը կը տեսնեն. տանուտէրն սպանուած, Լանուչչին բոլորովին արիւնլուայ եւ իրեն վրայ փռուած. աչուրներն անշարժ երեսը գունատած եւ այլայլած, ճրագն ալ ոտքին քով ծխելու վրայ: Ամէնքը մէկանց զարհուրանաց աղաղակ մը կը հանեն. Լանուչչին կ'արթննայ, եւ կատղած ոտք ելլելով, «Ո՛հ, ո՛ւր է, կը պուայ, ո՛ւր է անզգամը, ո՛ւր է դաւաճանը: Աս դաշոյնը, նոյն իսկ ասիկա ինչու չեմ կրնար եւ անօրինին սիրտը խոթել...: Խեղճ բարեկամ, դժբախտ Պելֆիորէ... սաստիկ լալու սխելով առանց որիչ բան մ'ըսելու նորէն ինքը զինքն անոր վրան կը ձգէ: Ամէնքը շփոթած, ապշած, զարհուրած մնացին, եւ ամէնքն ալ ոչ ըսելիքնին ոչ մտածելիքնին գիտէին:

Երբորդ օրն աս զարհուրելի դէպքին լուրը շուտ մը ամէն կողմ տարածուեցաւ, եւ բոլոր փիղա քաղաքը անով լեցուեցաւ: Սպանուած

Պելֆիորէին տան մէջ որչափ որ անձինք կային եւ նաեւ դժբախտ Լանուչչին անմիջապէս բռնուեցան: Ո՞վ կրնայ պատմել թէ ինքը որչափ ողբաց ինքը զինքն անոնց մէջ խառնուած տեսնելով, որոնք ան գարշելի սպանութեան պատճառ եղած կրնային ըլլալ: Բայց դժբախտութեամբ ամէն նշաններն ալ իր վրայ միայն կ'իյնային: Յարձակման տեղն, արիւնն, որով թաթաւած էր, երեսին գունատութիւնն ու այլայլութիւնը, դեռ նոր մարած ճրագը որն որ իր ոտքին քովն էր, ֆիւրսնցայի մէջ ըրած դաւաճանութեան համբաւը, աս ամենայն զինքը յանցաւոր ցուցունող նշաններ էին: Լսելով որ կասկածն իր վրայ կ'իյնայ, սաստիկ կատղեցաւ. Ես, կ'ըսէր, եւ աշխարհքիս մէջ ունեցած մէկ հատիկ բարեկամն մեռցընեմ, զանի, որուն պարտական եմ իմ աս խեղճ կեանքս, զորն որ երբեք ատած չունիմ, զանի, զորն որ իղձե աւելի կը սիրէի եւ որուն համար իմ արիւնս մինչեւ վերջին կաթիլը հաղար անգամ կը զոհէի. ես բարբարոսութեամբ սպաննեմ, ես անձամբ իմ ձեռքովս անգթութեամբ մեռցընեմ: Եւ ան ալ ինչ եղանակաւ. գիշերանց քնացած ատեն, հիւրընկալութեան եւ բարեկամութեան քողին եւ պաշտպանութեան ներքեւը: Կարելի է որդնն որ իմ վրաս ասանկ անգութեմ եւ վատ ոգւոյ մը կասկած ունեցէի: Ուրեմն ասանկ վերջին աստիճանի ցածութեան հասանք: Ո՛ւստուած արդար, Աստուած ահաւոր, դեռ զիս ըստ բաւականի չփորձեցիր: Չարագործ մը, որուն կեանքը շնորհած էի, նենգութեամբ զիս կը վիրաւորէ, զիս կը ստիպէ, որ ակամայ զինքը խոցուեմ. եւ իբրեւ վատ մարդասպան կ'ամբաստանուիմ, հայրենիքէս ու իմիներէս ընդ միշտ կ'աքսորուիմ եւ բոլոր ինչքերս կը դրաւուին: Բարեկամ մը մեծանձնութեամբ զիս կ'ընդունի, իմ դառն դժբախտութիւնս մեղմացընելու հա-

մար ամէն միջոց ի գործ կը դնէ, ինքը կ'ըլլայ իմ միակ մխիթարութիւնս, ես իրեն համար միայն յանձն կ'առնում ապրիլը, աս բարեկամն անգթութեամբ իզմէ կը բարձուի, եւ ես չեմ կրնար եւ ոչ մատնիչը գտնել, գոնէ վրէժն առնելու կամքս ալ չեմ կրնար կատարել, եւ աս զարհուրելի կորստեան ցաւն իմ սիրտս չարչարելու եւ զիս ընկճելու ատեն՝ ինքը զինքս նոյն անողորմ դաւաճանութեան համար ամբաստանուած կը տեսնեմ. նոյն իսկ ես, ո՞ւր տուած արդար, աս հարուածին ալ պիտի սպասեմ եղբր:

Ըսանկ ըսելով խորին տրտմութեան մէջ ինկաւ: Բայց այս ամենայն՝ կասկածները չփարատեցին, նշանները չբարձին, որովք շատ պայծառ եւ յայտնի իրեն դէմ կ'աղաղակէին: Ծերակուտին մէջ գտնուեցաւ մէկն, որն որ իրեն տրտմութենէն եւ անմեղ կերպարանքէն շարժած, յանդդնեցաւ զինքը պաշտպանելու. բայց մեծ մասը իրեն ողբը շինծու եւ խղճի անհանգստութենէ յառաջ եկած համարեցան. ըսին թէ իր Ֆիտրենցայի մէջ ըրած դաւաճանութիւնը նոյնն աւելի եւս կը հաստատէ, եւ թէ օրինաց զօրութիւնը պէտք է յարգուիլ, թէ յանցանքին սաստիկութիւնը օրինակ մը կը պահանջէ, եւ թէ ժողովուրդն ալ նոյնին կը սպասէ, ուստի եւ չիկրնար ալ աւելի ուշացուիլ. խեղճը գրեթէ լի քուէով գատապարտուեցաւ:

Վժբախտ վճռոյն գոյժն իրեն բերուեցաւ. երբոր ինքը սաստիկ ցաւէն տառապած, շղթաներու մէջ գետինը փռուած ինքն իրեն կ'աղաղակէր. ես զինքն սպաննող ամբաստանուիմ, ես դաւաճան համարուիմ, եւ դուն, արդար Աստուած, նոյնին հաւանութիւն կու տաս: Երբոր վճռոյն կարդացուիլը լսեց, որն որ զինքը մահուան յանցաւոր կը հրատարակէր, արտաքոյ կարգի կատղեցաւ, այնչափ, որչափ որ գթած

մարդ մը կրնայ կատղել, որն որ իր անմեղութեան վրայ ապահով եղած ատեն ինքը զինքը նուաճուած կը տեսնէ, ինչպէս նաեւ պատուաւոր մարդ մը, որն որ ինքը զինքը զարհուրելի եղանակաւ վատահամբաւուած կը գտնէ, դարձեալ սիրելի բարեկամ մը, որն որ չէ թէ միայն չի կրնար իր բարեկամը պաշտպանել, այլ միանգամայն կը տեսնէ որ հրապարակաւ կը հաստատուի ան տխուր կարծիքը, թէ ինք զանի սպաննած ըլլայ: Կատարութենէ ետքն ընդհանուր ապշուածիւն ու սրտաբեկութիւն մ'եկաւ, որն որ մահուան նման կ'երեւար: Ասկից ինքն իրեն կու գար, որպէս զի ալ աւելի գազանային կատղութեան մէջ մտնէ եւ ետքէն նորէն իր վճատութեան մէջ իյնայ: Բոլոր գիշեր ասանկ կատաղեցայլութեանց մէջ անցուց: Ներկայ գտնուողները կու լային, եւ պարապ տեղ կ'ուղէին համոզել, որ յանձն առնու, ինչու որ մահուան երկուղը չէր զինքն այլայլողը: Բարեկամին կորսուելէն ետքը նոյն մահուան վայրկեանն արգէն իբրեւ իր շարիքներուն վախճանը կը համարէր. նոյն իսկ ինքը սպանութեան պատճառ հրատարակուելու մտածութիւնը միայն էր որ զինքը դառնապէս կը տառապեցընէր:

Վ երջապէս կրօնը վճատեալ բնութիւնը մխիթարելու սկսաւ: Հանդարտութեան մէջ եղած ատեն անգամ մը աշուրները մտադրութեամբ խաչելութեան մը վրայ ուղղեց, որն որ իր առջեւը դրուած էր: Նոյնը դիտելու համար քանի մը վայրկեան անշարժ կեցաւ: Երբոր իր մտածութեանցը մէջ ընկղմած էր, իրեն անանկ երեւցաւ, որ քաղցր ու սիրելի ձայն մը իրեն աս խօսքերը կ'ըսէր. «Ես քեզմէ շատ աւելի անմեղ էի, բայց անանկով ալ տես ինչ վախճան ունեցայ»: Աս երկնային ձայնէն խոցոտեալ, յանկարծ ցատքեց նուիրական պատկերը գրկեց, եւ ուրա-

խութեամբ կուրծքին վրայ սեղմելով. «Աստուած իմ, կանչեց, Աստուած իմ, յաղթեցիր, ո՛հ, ներէ իմ յիմարական յուզմանցս, մահուան եւ վատահամբաւութեան ալ չեմ ընդդիմանար: Կենդանութեանս ատեն քեզ չնմանեցայ, գոնէ մահուանս ժամանակը պիտի կարենամ հեռուանց քու ետեւէդ երթալ: Ո՛վ պատուական եւ դժբախտ բարեկամ, քու հաւատարիմ Լանուչ չիդ քեզն կը թուչի, դժբախտութիւնը չուղեց որ զքեզ քու անագորոյն դաւաճաններուդ ձեռքէն ազատելու համար ժամանակին հասնիմ. գէթ հիմակ գոհ կու գամ զքեզ գրկելու: Փէ՛հ, թող փութայ հասնի ան դժնդակ վայրկեանը, կը համբերեմ նոյնին,»: Այսպէս զրուցելով քաղցր արտասուաց հեղեղ մը սկսաւ թափել, որն որ բոլոր հանդիսատեսները սաստիկ լացքի շարժեց: Ալ նոյն ատեն ոչ զք կը տարակուսէր իրեն անմեղութեան վրայ, ամէնքն իրեն համար երաշխաւոր կ'ըլլային, ամէն կողմանէ քրթմնջիւն ելաւ, որն որ երթալով կը սաստկանար, կը տրտնջուէր թէ արտաքոյ կարգի հապճեպով հաստատուած վճիռը պէտք է ի կախ թողուլ, թէ նոր տեղեկութիւններու եւ նոր քննութիւններու հարկաւորութիւն կայ, ժամանակը կը յայտնէ յանցաւորը, Լանուչի չիկրնար անմեղ չըլլալ. աւելի երկայն յապաղումն եւ զգուշութիւն պէտք է ըլլալ կ'ըսէին. շատերն արդէն միտքերնին գրած էին որ հրապարակաւ դատաւորներուն դիմեն. արդէն հասարակաց կարծիքն իրեն կողմն էր, երբոր բարեբախտութեամբ Ֆիորենցայէն ճեպով խրկուած սուրհանգակ մը հասաւ նոյն կարծիքը հաստատելու, եւ բոլոր Փիզա քաղաքն ուրախութեամբ ու բոմբիւնով լեցուց: Պելֆիորէն սպաննողը սրիկայ մըն էր, որն որ բարբարոս Պանտինելիէն խաւրուած էր, որպէս զն Լանուչին սպաննէ: Անորէնը ամբարշտ զոպարտութիւններով ի-

րեն ամէն ինչքը ձեռքէն կողոպտելն ու մինչեւ ցմահ պստորել տալը բաւական համարելով՝ ուղեց որ զինքն իր կեանքէն ալ զրկուած տեսնէ: Չարագործին մեկուն առատ վարձք խոստացաւ թէ նոյնը կատարելու ըլլայ: Ասիկա Փիզա գալով, եւ պէտք եղածին չափ լրտեսելէն ետքը գաղտուկ Պելֆիորէին տունը մտաւ, եւ հոն մինչեւ կէս գիշեր պահուրտած կենալէն ետեւ, սաստիկ մթան եւ լուսութեան մէջ ցատքած էր իր անօրէն դիտաւորութիւնը կատարելու համար: Բայց Լանուչին սպաննելու տեղ, նոյն զարհուրելի վայրկեանին շփոթութեան մէջ խուցերուն ուղղութիւնը շփոթելով, Պելֆիորէն սպաննեց: Փիզայէն փութալով փախաւ, բայց Ֆիորենցայի մօտ վրան ուրիշ իրեն նման մէկը յարձակեցաւ, զորն որ անօրէն Պանտինելիէն խաւրած էր, որ զինքն անհետ ընէ, վախնալով որ չըլլայ թէ բռնուելով խոստովանի, թէ որուն հրամանաւը Լանուչին սպաննած էր: Բայց հրէշ ոճրագործին նոյն իսկ աս նոր դաւաճանութիւնն իրեն մահուան իսկ իր անիրաւութեամբ հալածած թշնամոյն փրկութեան պատճառն եղաւ: Պելֆիորէն սպաննողը մահացու վիրաւորուած երբոր ինքը զինքը հոգեւարքի մէջ տեսաւ յայտնեց որ Փիզայի մէջ եղած մարդասպանութիւնը Պանտինելիէն հրամանաւն եղած է, եւ ասիկա բանտարկուելով Փիզա ճեպով սուրհանգակ մը խաւրուեցաւ, որպէս զն պատահածն իմացընէ:

Իոլոր ժողովուրդը, որն որ արդէն Լանուչիին վրայ սաստիկ գութ ունեցած էր, արտաքոյ կարգի ուրախացաւ: Բայց քիչ մնաց, որ աս յաջող լուրը փոխանակ զինքն աղատելու իրեն մահը պիտի փութացընէր: Իր անմեղութեան յայտնուիլն յանկարծ լսելով այնպէս մէկէն տակն ու վրայ եղաւ, որ շնչասպառ եւ գրեթէ անկենդան գետինն ինկաւ: Իրեն մատուցուած դարման-

ներով կամաց կամաց արթնցաւ, եւ բանտապահ-
ներն սկսան իրեն հետ սաստիկ յարգութեամբ
վարուիլ, եւ իր առջի ազատութեան մէջ ձգե-
ցին զինքը: Իսկ չարագործ Պանտինելին չէ թէ
միայն երկու մարդասպանութեանց իրեն հրամա-
նան ըլլալը խոստովանեցաւ, այլ նաեւ ան զըր-
պարտութիւնները՝ որոնցմով յառաջագոյն իր
անմեղ հակառակորդը յաղթահարած էր, եւ իր
ամէն ոճրագործութեանց արժանի պատիժն ինչ-
պէս որ պէտք էր նէ կրեց: Անոր հակառակ
Լանուչի պատուաւոր հրովարտակաւ մը ֆիորեն-
ցա կանչուեցաւ, եւ գրեթէ յաղթանակաւ ներս
ընդունուելով, անմիջապէս բոլոր ինչքերն ետ
առաւ, եւ անոնց վրայ քանի մը մաս ալ Պան-
տինելիին ստացուածներէն աւելցուեցաւ: Բայց
անանկով ալ չկրցաւ մտիթարուիլ իր Պելֆիորէ
բարեկամին մահուանը համար, որուն թէպէտ
անմեղութեամբ բայց մեծ զժբախտութեամբ պատ-
ճառն եղած էր:

ՏԱՆՈՒՄԷԿԵՐՈՐԳ ՊԱՏՄՈՒԹԻՐՆ

Փիրքոյ եւ Մենիքուչիոյ:

ՓԻՐԲՈՅ եւ ՄԵՆԻՔՈՒՇԻՅ Սարեւնոյի մօտ մի
եւ նոյն գեղի մէջ ծնած, միշտ մէկտեղ ապրած
եւ մեծցած ըլլալով՝ պոտիկուց ի վեր իրարու
հետ սաստիկ սերտիւ եւ մտերմաբար բարեկա-
մացած էին: Անանկ կ'երեւար որ մէկը չէր կրնար
առանց մէկային ապրիլ. մեծ հոգ ընելով փոփո-
խակի իրար կը փնտռէին, երկուքին ալ զբաղմունք-
ներն ու զբօսանքները նոյն էին, մէջերնին միայն
մէկ կամք կար: Փիրքոյ տասն ու մէկ տարւան
իր ծնողացմէ որք մնալով իրեն հայրը զինքը Մե-
նիքուչիոյին հօրը յանձնած էր, որն որ իբրեւ
խնամակալ զինքն իր տունն առած էր եւ իր զա-

կին պէս կը մեծցընէր: Այսպէս երկու պատա-
նիները մինչեւ քսան տարւան միշտ իրարու սէր
ձգած ապրեցան, մինչեւ որ Փիրքոյին մէկ անակն-
կալ բախտը զերենք բաժնեց:

Մտիկա հօրեղբայր մ'ունէր, որն որ տղայու-
թեան ատենը անէն հեռանալով զանազան ճամ-
բորգութիւններէ ու փոփոխմունքներէ ետեւ Գա-
տիքս տեղաւորուեցաւ, եւ սեղանաւորի մը քով
ծառայութեան մտաւ, ուր իր ճարպկութեամբն
իրեն տիրոջն անանկ սիրելի եղաւ, որ անոր մէկ
հատիկ դուստրն իրեն ամուսին ընդունեցաւ:
Ատիկա իր ծեր հօրը մահուանէն ետեւ շատ չա-
պրեցաւ, եւ մէկ զաւակ թողուց, որն որ նոյնպէս
չուտով մը մեռաւ: Այսպէս Փիրքոյին հօրեղ-
բայրը մեծագանձ հարստութեան մը բացարձակ
տէրն եղաւ, եւ ինքն ալ մահուան դուռն հաս-
նելով, բոլոր ժառանգութիւնը Փիրքոյին միայն
մնաց, որովհետեւ ինքը միայն հանգուցելոյն մեր-
ձաւորը մնացած էր:

Այ լուրը Սալեւնոյ հասնելով երկու բարե-
կամները հաւասարապէս ուրախութեամբ լեցուց.
Փիրքոյ Գատիքս երթալու ստիպուելով՝ ամենէն
աւելի սգոյ պատճառ եղաւ Մենիքուչիոյէն բաժ-
նուելու հարկը: Աստի արցունքներով աղաչեց
իրեն, որ զինքը չմոռնայ, յաճախ թուղթ գրէ,
եւ ասանկով իրեն հետ նաեւ հեռուանց ինչ եւ
իցէ եղանակաւ խօսակցելու հաճութիւնը հօգայ.
խոստացաւ ալ որ ինքն իր կողմանէ պիտի չթու-
ղու որ սուրհանգակ մ'երթայ առանց իրմէ նա-
մակ մ'ունենալու, եւ թէ միշտ պիտի չմոռնայ
իր սիրելի եւ քաղցր յիշատակը, եւ գործքերը
փութացընելով, կամ ժառանգութիւնը ժողկե-
լով ձեպով Սալեւնոյ պիտի դառնայ իր ժա-
ռանգութիւնն իրեն հետ վայելելու:

Իրօք ալ քիչ մ'ատեն իր խոստումը պահեց:
Գրած թուղթերը սիրոյ զգածմունքներով լեցուն

էին, երբեք այնչափ գոհ չէր ըլլար, որչափ երբոր Մենիքուչչիոյին պատասխաններն ու լուրերը կը հասնէին, եւ Գատիքս հասնելուն պէս ի շնորհս անոր հրաժարեցաւ նաեւ Սալեոնոյ ունեցած հայրենի ժառանգութենէն: Բայց աս եռանդն ու փոյթը չկրցաւ երկայն ատեն տեսել:

Մինչեւ որ իր գործքերը կարգի դրաւ, իր հօրեղօրը զանազան տեղեր ցրուած գումարը ժողովեց, եւ բոլոր ժառանգութեան տէր եղանէ, հարկ եղաւ որ երեք տարիէն աւելի Գատիքս անցնէ: Առջի տարւան լմնալու ատեններէն սկսեալ արդէն առջի եռանդը դաղջանալու սկսած էր: Հեռաւորութիւնը, զբաղմունքները, նորանոր առարկաները կամաց կամաց բարեկամին յիշատակը խաւարի մէջ կը ծածկէին: Երկրորդ տարին ալ շատ քիչ եւ պաղութեամբ կը գրէր: Երրորդ տարին իրեն թուղթերուն ամենեւին չպատասխանեց, եւ ամէն թղթակցութիւններն ընդհատեցան: Մեծամեծ հարստութիւններն որոնց տէր եղած էր, սկսան իրեն ճոխութեան եւ փառաւորութեան մեծ խորհուրդներ ծնանել տալ, եւ Մենիքուչչիոյին բարեկամութիւնն ալ իրեն վիճակին վայելուչ չէր երեւար: Մանկական բարեկամութիւն մը, կ'ըսէր, այնչափ ատեն միայն կը մնայ, որչափ որ առջի հասակը կը տեսէ եւ նոյնը յառաջ բերող պարագաները կը շարունակուին: Առջի հասակն անցաւ, պարագաները փոխուեցան, ուրեմն պէտք է որ ան ալ դադրի:

Առջի անգամ որ Մենիքուչչիոն առանց պատասխանի մնաց, կարծելով որ իր թուղթը կորսուած է, նոյնը երկրորդ անգամ կրկնեց. ան ալ առանց պատասխանի մնալով սկսաւ Փիլեբոյին իրեն լուութեանը համար քաղցրութեամբ քանքատիլ, եւ տեսնելով որ ասանկով ալ լուութիւնը կը շարունակուի, բարեկամական համարձակութեամբ բայց միանգամայն ազնուական կերպով

մը իրեն պաղած բարեկամութիւնն ու անհոգութիւնը երեսը զարկաւ: Փիլեբոյ արդէն ամբարտաւանութեան մէջ շատ մեծցած ըլլալով՝ ասոր վրայ բարկացաւ: Աս մարդս, ըսաւ, կը յանդգնի մինչեւ աներեսութեան եւ կշտամբանք ընելու հասնիլ. ստուգիւ կը վայլէ իրեն ասանկ յանդգնութիւն մը. ինքն իրաւունք ունի իմ քիչ սէր ցուցունելուս վրայ արտնջելու, երբոր ես խենթութեամբ իր հօրմէն յուսացածէն շատ աւելի բան ձգեցի իրեն: Պէտք է բախտին շնորհակալ ըլլալ, որ ասանկ փոքր առարկաներ ալ իմ մտածութեանս նիւթ ըլլալու արժանի չէն, ապա թէ ոչ կրնայի իրեն աներեսութիւնը պատժել: Աս ժամանակէս ետեւ Մենիքուչչիոյին յիշատակը բողբոջին ջնջուեցաւ, ետքէն եկած իր նոր թուղթերն առանց կարգացուելու կրակ նետուեցան, Մենիքուչչիոն եւ անոր հետ եղած բարեկամութիւնը յիշեցընող ամէն յիշատակներն իբրեւ չար եւ նախատական բան մը անմիջապէս իր մտքէն կը հեռացուէին:

Գործքերը լմնալով, իր բոլոր հարստութիւնը ժողովեց, եւ փառաւորութեամբ Նաբոլի եկաւ: Հոս իր ունայնասիրութեանը մեծաշուք պատուանուն մը փնտտելու սկսաւ, գանձեր որոշեց գնելու համար, եւ ահաւասիկ մեր Փիլեբոն Գալանտորոնէի իշխան կ'ըլլայ: Մենիքուչչիոն իրեն հոն հասնիլը լսելուն պէս, իրեն մտացն այսպէս փոփոխուելուն վրայ ամենեւին չկասկածելով, իր լուութիւնն ալ ուրիշ պատճառէ մը եղած համարելով, եւ ուրիշ կողմանէ փափաքելով որ իր յարատեւ սէրն ու մտերմութիւնն իրեն ցուցնէ, աճապարեց Նաբոլի գնաց, որպէս զի զինքն ընդգրկէ: Գալանտորոնէի իշխանն արժանի չհամարեցաւ որ զինքն ընդունի: Շատ անգամ պատահեցաւ, որ մեր նոր իշխանը փառաւոր կառքի մէջ ընկողմանած բազմամարդ ճամբաներէ անցած ա-

տեն հետի քալող բազմութեան մէջ Մենիքուզ չին տեսաւ եւ զինքը ճանչցաւ, բայց ամէն անգամ գարշելով մը երեսը մէկդի դարձուց, ինչպէս որ սիրտ խառնող առարկայէ մը կը դարձուի:

Ըսիկա իր գանձերովը լեցուած սկսաւ նոյնները առատութեամբ վատնել: Քիչ արժած էր իրեն նոյններն ստանալը, քիչ ալ կ'արժէր վատնելը: Իր պալատն ամենահարուստ զարդերով զարդարուեցաւ, եւ հոս ամէն հացկատակներու դուռը բաց էր, որոնք անվճար անմիջապէս իրեն չորս կողմը շարուեցան: Իր ծառաներուն թիւը այնչափի հասաւ, որչափ որ ամենէն մեծ իշխանին հազիւ կրնար պատշաճիլ, եւ առատութեամբ վարձատրուելէն ետեւ ան առաւելութիւնն ալ ունէին, որ ձեռքերնին անցած բանրէն ուղածուն պէս իրենց շահ կը հանէին: Հագուստի, կտրքերու եւ ամէն տեսակ զարդերու ամենանոր եւ ծանրագին նորաձեւութիւններն իրեն քով մուտք կը գտնէին, եւ Խալիպի բաները իրեն համար ստուրին եւ սովորական ըլլալով՝ ամէն բան ծանր դիներով Լոնտոնէն, Համպուրկէն, Ամստըրդամէն, Պրիւսսիէն, եւ մինչեւ Բորէնհայմէն ու Բեռլինը կ'ըլլային բերել կու տար: Շարունակ կոչուներն կ'ըլլային քաղցրաճաշակ կերակուրներով պատրաստուած, որչափ որ Գաղղիացի խոհակեր մը կրնայ եփել: Նոյնպէս յաճախ էին կարաւահանդէսներն ալ, որոնց շնորհով զովացուցիչ ու քաղցրահամ ըմպիւիքներն ալ կը հաւասարէին: Իր կալուածները որկրամոյժներու ժողովարան մ'եղած էր, որոնք կու գային կ'երթային եւ ուղածներնուն պէս կը վարուէին: Գիւրաւ կ'իմացուի որ աս եղանակաւ պալատականներու եւ շողջորդներու բազմութիւնն որչափ կը շատնար. Գալանարոնէի իշխանին անունն ամէն կողմ կը հնչէր, ինքը միայն ամենէն դուրսագիւտ ձիրքերն ուներ, ինքը միայն ըստ պատշաճի ապրիլը

գիտէր, ինքն էր միակ օրինակ, որուն ամէն իշխանները պիտի հետեւէին: Պարզամիտ իշխանն ասոնցմով կը պարծէր, եւ ինքն իրեն կը խայտար, գովեստներն ու ծախահարութիւնները մեծ խնտումով կ'ընդունէր, եւ սնապարծութեամբ փրացած ուրախութեանէն ինքը զինքը կորսուեցուցած էր:

Բայց աս հեշտ զուարճութիւնն երկայն չտեսցաւ: Աս անխոհեմ զբօսանքներուն համար եղած անհնարին ծախքերը, ինք զինքը վտահացած չար անձանց յախշտակութիւնները խաղի մէջ ունեցած սոսկալի կորուստները քիչ ժամանակուան մէջ զինքը անանկացուցին: Ամէն կողմանէ պարտքերով ծանրացած յանկարծ ինքը զինքը պարտատէրներու բազմութենէ մը պաշարուած գտաւ, որոնք իրեն տունը, կահ կարասիքը եւ ամէն ունեցածը ձեռքէն առին: Աս միջոցիս մէջ շողջորդները, սուտակասպաններն եւ ուրիշ ամէն նոյն տեսակ անձինք, որոնք ի սկզբան այնչափ փութով իրեն քովը ժողովուած էին, ամէնքն ալ վայրկեանի մը մէջ աներեւոյթ եղան: Առանձնացած եւ աղքատացած ի վերայ այսր ամենայնի դեռ ինքը զինքը կը մտիլմարէր, յուսալով որ կրնայ այնչափ բարեկամներէն օգնութիւն գտնել որոնք իր անցեալ հարստութիւնն իրենց օգտին գործածած էին: Բայց ինչ զուր եւ սխալ անկախութիւն: Ոմանք հազիւ կը ցուցնէին որ զինքը կը ճանչնան, ոմանք ալ ամէն հնարքներով կը ջանային իրմէ փախչիլ, գտնուեցան ալ ոմանք, որ ան աստիճանի բարբարոսութեան հասան, որ զինքն սկզբան թշնամանել եւ ծաղրել. ամենէն չափաւորները կարեկցութիւն ունենալ կը ձեւացնէին, բայց մի եւ նոյն ժամանակ իրեն օգնել չկարենալուն համար մեծ տհաճութիւն կը ցուցնէին: Ինչ զարհուրելի խրատ եղաւ ասի իրեն ուրիշ անգամ չխաբուելու համար: Խեղճութեան եւ

յուսահատութեան վերջին ծայրն հասնելով ալ ընելիքը չէր գիտեր: Նոյն ատեն միտքն եկաւ Մենիքուչչիոյ. ան քաղցր, սիրցընող եւ գլած բնութիւնը, զորն որ միշտ իր բարեկամին վրայ գտած էր, կրնար իրեն անցապաղ օգնութեան յոյս մը տալ, բայց զինքն ան աստիճանի թշնամանելէն ետքն ինչպէս կրնար յանդգնիլ իրեն երեսնալու: Թէպէտեւ հարկը շատ կը ստիպէր, բայց ամօթը զինքն աս բանէս ետ կեցուց, եւ փոխանակ Սալեոնոյ իր բարեկամին երթալու, միտքը դրաւ որ շոտմ երթայ եւ հոն ապրելու միջոց մը գտնայ, ուր որ կը յուսար անծանօթ հասնիլ եւ զինքը խոնարհեցընող մէկը չունենալ:

Աս գիտաւորութեամբ Նաբոլիէն ճամբայ ելլելով իրիկուան դէմ գեղի տուն մը հասաւ, ուր խնդրեց որ գիշերն անցընէ: Գեղացի աղջիկ մը, զորն որ հոն նստած գտնելով անոր գիմած էր, զինքը բարեկամաբար ընդունելով, Քիչ մը սպասեցէք, ըսաւ, եթէ կը հաճիք. այրս քանի մը վայրկենէն աւելի չեկրնար ուշանալ, ինքը շատ կը բաղձայ իր վեճակին պատշաճող ծառայութիւններն անցաւորներու մատուցանել, որոնց կը վայլէ որ երբեմն երբեմն հանգիստ գտնեն. ստուգիւ քու դալուստդ հաճութիւն պիտի պատճառէ. հիմակու հիմա հրամայեցէք ներս եւ հանգչեցէք, մինչեւ որ ես մնացած քանի մը փոքր գործքերս ալ լմացընեմ: Խեղճ իշխանը ներս մտաւ եւ զարմացաւ մնաց տեսնելով տուն մը, որն որ իր պարզութեամբն ամէն կողմանէ հանգիստ առատութեան կերպարանք մը կը ցուցընէր: Երբ որ տունը զննելով անոր երջանիկ բնակիչներուն վիճակին կը նախանձէր, ահա տանուտէրն է հասաւ: Ո՛հեր Աստուած, ինչ կը տեսնեմ (կանչեց) հեռուանց զինքը դիտելով) Մենիքուչչիոն է. ո՛ր պահուրտիմ, ո՞ր ծակը մտնեմ: Ամօթոյ

կարմրութիւն մը յանկարծ իր երեսը կասկարմիր ներկեց, իր բոլոր անդամներն ընդհանուր դող մը բռնեց:

Մենիքուչչիոն պզտիկ կառքով մը փութալով կու գար. բայց երեսը տրտմութիւն մը պատած էր: Աինն աճապարեց դիմացն ելաւ. իսկ ինքը հեծելով մը, Արչափ որ փնտռեցի, ըսաւ, աշխատանքս պարապի ելաւ, անիկա յուսահատած Նաբոլիէն ճամբայ ելեր է եւ ոչ ալ կրցան ինծի ցուցնել թէ ինչ ճամբայ բռնած է: Ով գիտէ թէ ինչ վախճան ունեցած է, կամ ինչ տխուր վախճան պիտ'որ ունենայ: Հոս չկրցաւ իր արցունքը բռնել, եւ իր կնոջն արցունքն ալ իրեն հետ ընկերացաւ: Ասկէ ետքը կինն իրեն օտարականին գալը ծանոյց, որն որ քիչ մը յառաջ հոն հասած էր՝ նոյն գիշերուան համար հոն օթեան խնդրելու, եւ սրահին մէջ իրեն կը սպասէր: Մենիքուչչիոն Փառք Աստուծոյ, ըսաւ, գոնէ մէկու մը բարիք ընելու հաճութիւնը պիտ'որ ունենամ. աս մխիթարութիւնն ինծի հարկաւոր էր, որպէս զի իմ բարեկամիս օգնութիւն ընել չկարենալուս համար ունեցած տխուր ցաւս թեթեւնայ: Ո՛հ, եթէ օր մը յառաջ իր դժբախտութիւնն իմացած ըլլայի . . . : Ասանկ ըսելով սրահը մտաւ:

Փիրբոյ անկիւն մը պահուրտած եւ ձեռուրներովը երեսը ծածկած՝ որն որ սաստիկ տաքցած կրակ դարձած էր եւ գլխէն մինչեւ ոտքը կը դողար, աչուրները վեր վերցընելու չէր համարձակեր: Մենիքուչչիոն ասանկ վիճակի մէջ մարդ մը տեսնելով իսկզբան անշարժ մնաց, ետքէն մօտեցաւ, սկսաւ զննել: — Արգեօք կը խաբուիմ — Աւելի մօտանց կը քննէ: — Իրօք անիկա է. հոս տարակոյս չկայ . . . : Ո՛ երկինք. իմ բարեկամն — եւ բազուկները բացած իրեն վազելով սկսաւ զինքը պագնել եւ արցունքով թրջել առանց ու-

րիշ խօսք մը կարող ըլլալու զըուցել: Փիբբոն ուրախութեան եւ ամօթի մէջ արտաքոյ կարգի շփոթած էր. Մենիբուչչին ելլելով եւ նորէն իրեն վրայ իննալով, Աւրեմն զքեզ իմ բաղկացս մէջ առած եմ եւ ստուգիւ դուն նոյն անձն ես: Ո՛հ, Աստուած, Աստուած չուզեց որ ես դժբախտ ըլլամ, օրհնեալ ըլլայ: Քու դժբախտութիւնդ դեռ երեկ լսեցի: Աս առտու հաւ բողի վազեցի զքեզ գտնելու համար, հազար ու մէկ տեղ փնտտելէն ետեւ՝ լսելով որ անկից գացած ես, եւ որ կողմ դացած ըլլալդ չգիտնալով՝ ալ զքեզ գտնելու յոյս չունէի, վերջէ աստիճանի տրտման էի. հիմակ աշխարհքիս աւմենէն երջանիկ մարդն եմ: Հոս սկսաւ դարձեալ զինքը գրկել եւ պագնել:

Փիբբոյ այլայլած եւ սիրտը շարժած վերջին ճիգն ի գործ կը դնէր որ ինքն ալ խօսք մը զըուցէ, բայց չէր կրնար խօսք մը գտնել. բարեկամը իրեն եւ ոչ ժամանակ թող տալով՝ իր խօսքն ասանկ շարունակեց. «Գուք ալ մեծ իշխան մը չէք, բայց դեռ բաւական մեծ էք ինքզինքնիդ մսիթարելու համար: Իմ հողաբարձութեանս յանձնուած հայրենի ժառանգութիւննիդ տասը հազար տուգաթ կ'արժէր. շուրջ նոյնչափ մըն ալ իմ հօրմէս ժառանգեցի, եւ երկուքին գումարովը աս կալուածը դնեցի, զորն որ հոս կը տեսնէք: Աս երկիրն իմ իշխանութեանս տակ մտած ատեն շատ գէշ վիճակի մէջ էր: Բայց իմ յարատեւ ջանքովս անանկ ըրի, որ սկսաւ ամէն տարի հազար տուգաթէն աւելի բերել: Մշակութիւնը շարունակելով կրնայ ժամանակաւ աւելի բերել: Ուստի նոյնք մէջերնիս կը բաժնենք իբրեւ հասարակած ինչք, կամ եթէ կ'ուզէք, ընկերութեամբ կը գործածենք: Ուստի ասով կրնաք բաւական ապրուստ գտնալ:

Փիբբոն չկրցաւ աս անակնկալ մեծանձնական

գործքին շատ ընդդիմանալ. արտասուաց հեղեղ մը թափելով եւ սիրով իր բարեկամը գրկելով, «Ո՛հ, ինչպիսի բարեկամ, ինչպիսի անզուգական հոգի մը իմ չար հպարտութիւնս բոլորովին երեսէ ձգեր է: Ինչ մեծ զանազանութիւն ան չար անձինքներէն, որոնք իմ մինչեւ վերջին բանս ալ կողոպտելէն ետքը զիս ասանկ ողորմելի թող տուին: Բայց մի կարծեր որ քու մեծանձնութեամբդ զեղծանիլ ուզեմ, թէպէտ եւ խեղճ վիճակի մէջ ըլլամ. ասով աւելի անարժան կ'ըլլայի. ան ժառանգութիւնն, որուն համար կ'ըսես թէ վարչութիւնը միայն քեզն յանձնած ըլլամ, ինքնակամ եւ մշտնջենաւոր պարգեւով իմ ձեռքէս ելաւ, եւ հիմա քուկդ է, եւ ես ալ չեմ կրնար անոր վրայ իրաւունք մ'ունենալ: Գժբախտութեանս, որչափ որ մեծ ալ ըլլայ, արժանի եմ. միայն ասանկ անարգանք զքեզ թող տալս աւելի մեծագունին արժանի էր. եւ ես պէտք եմ նոյնը կրել: Իմ բախտս զիս ինչ բանի որ առաջնորդելու ալ ըլլայ, քու բարեկամութիւնդ նորէն ձեռք բերելս ինձի բաւական պիտ'որ ըլլայ:

Մենիբուչչին պատասխանեց. «Նոյն բարեկամութիւնը նորէն չես ստանար, մանաւանդ թէ անարգած կ'ըլլաս եթէ իլմէ հեռանալու միտք կ'ունենաս: Ինձի յանձնածդ կ'ուզէ աւանդ ըլլայ, կ'ուզէ պարգեւ, պէտք է որ հիմա քուկդ ըլլայ. նոյնը մերժելով զիս մի թշնամաներ: Աս յետադարձութիւնը կ'ուզես կամ իբրեւ արդարութեան կամ իբրեւ բարեկամութեան գործք մը համարէ. ան հոգս չէ. բայց պէտք է որ ընդունիս: Ասոր ոչ կը պարտաւորուիմ եւ ոչ ալ կրնամ, ըսաւ Փիբբոն արտասուելով եւ հեծեծանքն աւելի եւս սաստկացրնելով. բայց անչափ ապաշնորհ ալ չեմ ըլլար՝ որ ալ այսպիսի բարեկամէ մը հեռանամ: Մինչեւ ցմահ քեզն հետ պիտի մնամ, իմ հոգս ու հաճութիւնս քու

Տոգերուդ մասնակից պիտ'որ ընեմ. շատ երջանիկ պիտի համարիմ զիս եթէ քեզի հպատակելով քեզի դէմ ըրած անիրաւութիւնս ըստ մասին ուղղելու ըլլամ: Ո՞ մեծանձն եւ անզուգական ոգի: — Աւրեմն աղէկ է, ըսաւ, Մենիքուչիոն, դուն հոս պիտի մնաս, իմ հոգս ալ աս էր. հոս գտնուած ամէն բանէն ազատութեամբ պիտի վայլես իբրեւ քու բանդ, աս է իմ ուզածս. բայց ի՛նչ անուամբ, անոր վրայ ուրիշ անգամ կը խօսիմք: Ահաւասիկ քեզի իմ սիրելի բարեկամս, ըսաւ նոյն ատեն իր կնոջը դառնալով, որն որ պոսպիսի սրտաշարժ տեսարան մը տեսնելով արդէն չէր կրցած իր արցունքը բռնել, ան բախտաւոր օրէն ետքը, որ օրը քեզի հետ պսակուեցանք, աս օրս իմ կենաց ամէնէն գեղեցիկ եւ ամէնէն երջանիկ օրն է:

Փիբբոն երկայն ժամանակէ մը ետքը հաղիւ կրցաւ իր ապշութենէն եւ պլայլութենէն արթննալ: Ի՛նչ անզուգական հոգի, ասանկ կը կրկնէր ինքն ամէն օր, ի՛նչ մեծ տարբերութիւն ան անձինքներէն, որոնց շահախնդիր եւ սուտ բարեկամութիւնը զիս ասանկ հպարտացուցին:

ՏԵՍՆՈՒԵՐԿՈՒԵՐՈՐԿ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Ոսկիեր ջաւիմարագիւն:

Ուրեմ, Տանիմարգայի կոթֆրիտ թագաւորին որդին՝ կարոլոս Մեծին ժամանակուան ամենէն քաջ զինուորներուն մէկն էր: Երբ որ Մեծն կարոլոս բազմաթիւ բանակով՝ զՀոմ Սարակիսոսաց ձեռքէն ազատելու համար Իտալիա կարչաւէր, Ռեկկեր ալ Պաւլիերայի նամոյ դքսին հետ՝ որմէ զինուորական արուեստը սորված էր՝ Իտալիա գնաց, եւ հոն իր գեռ առջի պատերազմին մէջ այնպիսի քաջութեան գործքեր ըրաւ՝ որ

հաղիւ թէ ամենաքաջ եւ երկայն ժամանակ կրթութեամբ ասպետէ մը կրնայ յուսացուիլ: Սարակիսոսք բրիտանոնէից նուիրական եւ մեծ դրօշն առած էին: Աւստի Ռեկկեր զիւցազնական եռանդեամբ եւ անյողդողդ քաջասրտութեամբ վառեալ անոնց վրայ յարձակեցաւ եւ նոյն դրօշը նորէն ետ առաւ. բայց ասով միայն դո՛՛՛՛՛ չըլլալով, եռանդուն հոգեով բորբոքած միակուկ թշնամեաց մէջէն յառաջ քայլելով՝ կրցաւ նաեւ անոնց ձեռքէն իրենց դրօշը յափշտակել: Իր այսպիսի մեծամեծ քաջութեանցը համար թէ կայսրմէ եւ թէ բոլոր զօրքէն չափէ դուրս գովեստներ ու պատիւներ ընդունեցաւ:

Ի՛նչանկէն մեջ կը գտնուէր նաեւ կայսեր որդին, որն որ կարոլոս կը կոչուէր: Ասի Ռեկկերին հասակակիցն եւ միանգամայն զինուորակիցն էր. բայց որչափ ծոյլ եւ վատ՝ նոյնչափ ալ նախանձոտ ու չարասիրտ բնութիւն մ'ունէր: Ռեկկերին պատիւն ու փառքը փոխանակ իր վրայ մեծանձնական նախանձաւորութիւն կամ յորդոր մը զարթուցանելու, զինքն անոր դէմ գաղանային ատելութեան միայն կը գրգռէին: Աս նախանձը չէ թէ վայրկենական եւ անցաւոր բան մըն էր, հապա մանաւանդ թէ որչափ որ Ռեկկերին համբաւն օր ըստ օրէ կ'աճէր կ'եւելնար, ու թէ Պաղղիայի եւ թէ նաեւ կամաց կամաց բոլոր Եւրոպայի մեջ կը հռչակուէր, նոյնչափ իր անօրէն նախանձորդին ատելութիւնը կը սաստկանար: Չարասիրտը զանիկա պատուէ ձգելու համար ամէն տեսակ միջոցն ի գործ դրաւ. երբեմն գաղտնի դարաններ պատրաստելով, երբեմն ալ պատերազմի մէջ զինքն ամենէն վտանգաւոր կողմը գնել տալով. բայց Ռեկկեր աս ամէն բաներու մէջ միշտ յաղթող կը գտնուէր:

Ռեկկեր Պալտուին անուամբ որդի մ'ալ ունէր, որն որ իր հօրը մեծ յոյս կու տար: Ի սկզբան

զատիկա Տանիմարգայի արքունիքը թողուցած էր, բայց երբ որ տեսաւ որ այլ ժամանակն է, իր քովը Փարիզ կանչեց, որպէս զն հոն զննքը պատերազմական գործոց մէջ անձամբ կրթէ: Քաջ պատանին քիչ ժամանակուան մէջ զարմանայի յառաջադիմութիւն ըրաւ, եւ ցուցուց որ թէ քաջասրտութեան, թէ զօրութեան, թէ ճարպկութեան ու թէ խելքի կողմանէ իր հօրը ստուգիւ արժանի որդի է: Արդոյս, որ միշտ նոյն անօրէնն էր, նոյն ատելութիւնը, զորն որ սրտին մէջ այնչափ ժամանակէ ի վեր Ռւկկերին դէմ սնուցած էր, անոր որդւոյն վրայ այլ դարձուց. եւ որպէս զն կարենայ իր կատաղութիւնը երկուքին վրան ալ մէկէն թափել, օր մը Պալտուին իրմէ կոպտութեամբ նախատուած ըլլալով երբ որ ինքն ալ համարձակեցաւ ըստ պատշաճի անոր պատասխան տալ, անգութ անօրէնը կատաղութեամբ սուրբ քաշեց եւ անգթութեամբ առանց իրեն պաշտպանելու ժամանակ թող տալու զխեղճ Պալտուինը զարնելն ու գետինը պառկեցընելը մէկ ըրաւ:

Աս լուրը թշուառ հօրն ահանջն որ հասաւ իսկզբան այլայլած՝ պաղեցաւ անշարժ մնաց: Բայց ետքն աս ապշութիւնը զարհուրելի կատաղութեան մը դառնալով՝ սկսաւ վեր վար բոլոր պատահին մէջ խելագարի պէս զկարողոս փնտռել, որպէս զն իր վրէժը յագեցրնէ: Արդոյս կայսեր քովն ապահնած էր: Ռւկկեր անոր ուր ըլլալն իմանալով՝ սուրբ մերկացած, աչուրներէն կրակ ու բոց թափելով, ու մահաշունչ սպառնալուօք կը հասնի կայսեր խուցը կը մտնէ: Ատասիրտ մարդասպանը սարսափած ու դողդողալով կայսեր ետեւի դին պահուրտած կեցեր էր: Ռւկկեր որ նոյն րոպէն իր կատաղութեան կիրքէն զատ որ իշ բան չէր զգար, Անգգամ, կը պոռայ անոր, ահա հասայ քեզի, պաշտպանէ զքեզ թէ որ

կրնաս: Աս կ'ըսէ ու անոր վրան կը նետուի: Փուճ տեղ դէմ կը դնէ կայսրը. եւ արդէն ան եղեռնագործը սպաննուած կ'ըլլար՝ եթէ կայսեր բալորտիքը կեցող ասպետներն ու թիկնապահները զնք չկարենային ազատել:

Ասոնց մէջ կը գտնուէր նաեւ Նամոյ դուքսը, զորն որ Ռւկկեր հօր պէս կը մեծարէր: Ասիկա զննքը սրահէն դուրս հանելով իմացուց իրեն ընելու ոճրագործութեան մեծութիւնը, որուն որ զննքն իր մոլեգնութիւնն առաջնորդած էր. եւ ստիպեց որ անկից շուտով հեռանայ երթայ: Ան միջոցին՝ ինքն ու իր պաշտօնակից մեծամեծները կայսեր բարեխօս ըլլալով ամէն կերպ միջոցն ի գործ դրին որ թողութիւն տայ: Բայց կայսրն ան ստիճանի բարկացած էր՝ որ չէր կրնար աղաչանաց զննքի: Եւ իրօք՝ Ռւկկեր ձեռքը զէնք կայսեր խուցին մէջ եւ անոր աչքին առջեւ՝ նոյն իսկ կայսեր որդւոյն վրայ յարձակելովը կայսերական պատիւն խիստ անարգած էր: Միայն ան պարագաները կրնային զննքն արդարացընել, որոնք զննքն այնպիսի այլայլութեան մէջ ձգած էին: Բայց Մեծն կարողոս այլ ուրիշ բան չէր մտածեր՝ բայց եթէ իր արհամարհուած պատուոյն իրաւունքը: Ռուստի հարկ եղաւ որ Ռւկկեր երկայն ժամանակ արքունիքէն եւ բոլոր Գաղղիայէն սքստորուած ամէն կողմ՝ թափառի. սակայն ան ժամանակն ալ հոս հոն իր քաջութիւնը ուրիշ ներուն օգտին համար գործածելով՝ այնպէս եղաւ որ վերջապէս նոյն իսկ կայսրն ստիպուեցաւ ահամայ զննքը նորէն ետ կանչելու:

Մարակինոսը Պրուելրին առաջնորդութեամբը նորէն պատերազմը սկսած, ու Բրովանսի մէջ յաղթութիւն մ'ալ ըրած ըլլալով՝ արդէն մինչեւ Փարիզ յառաջ քալելու էին: Կայսրը պաշարուած քաղքին մէջ ամրացած ու բոլոր իր զօրքն հոն ժողված էր, բայց նոյն ժամանակն իր քաջ

պալատականներն իր քովը չունենալով՝ խիստ դժուարութեամբ կրնար թշնամւոյն զօրութեանը գիմանայ: Բարեբախտութեամբ Պրույէր իր զօրութեանը վրայ վստահացած եւ փութալով որ յաղթութիւնը ժամ մը յառաջ կատարէ, առաջարկեց որ մենամարտութեամբ մը պատերազմին վերջ տրուի: Ուկկեր նոյն ատեններն Անգղիա կը գտնուէր, եւ ամէն մարդ ակներեւ կը տեսնէր որ ինքը միայն կրնայ ան զարհուրելի թշնամւոյն Տետ Տամեմատութեան դալ ու դիմացն ելլել: Արդէն արքունիքն ու զօրքը ասոր գալստեանը կը փափաքէին, ու կայսրն ամէն կողմանէ կը յորդորէին որ ետ կանչէ, բայց ամենէն աւելի հարկը ստիպեց զկայսրն որ ասոր զիջանի: Ուկկեր հրաւերն ընդունեցաւ, բայց միայն աս պայմանաւ որ եթէ ինք յաղթող ելլէ, Կարողոս իրեն ձեռքը գերի տրուի: Այլայլեցաւ կայսրն այսպիսի առաջարկութեամբ մը, ու պայմանը մերժեց, ինք զինքն ամէն ուրիշ ընծան ընելու յօժարակամ ցուցնելով: Բայց Ուկկեր պնդեց կեցաւ. մինչեւ որ Մեծն Կարողոս հարկէն ստիպեալ վերջապէս ասոր ալ պարտաւորեցաւ զիջանիլ:

Այնպէս զօրականը դարձաւ Քաղղիա. ու կռուոյն պայմանաժամն երրորդ օրուան որոշուեցաւ: Առտուանց կանուխ պատերազմին ասպարէզը բացուեցաւ, երկու քաջ ախոյեաններն ալ հոն մտան, իսկ երկու բանակները մէյմէկ կողմանէ դիմացէ դիմաց ձակատած շարուած կը կենային որ պատերազմին հանդիսատես ըլլան: Պրույէր յաղթանդամ, վիթխարի ու զարհուրելի զօրութեամբ մէկն էր: Ուկկեր չափով ու թափով շարժուածքի ու զէնք խաղցրնելու մէջ զինքը կը գերազանցէր: Սոսկալու բան էր առջն անգամ զարնուելին. մէկէն փշոցեցան նիզակներն ու բլուր կտոր եղան, բայց եւ այնպէս երկու հեծեալներն ալ իրենց թամբին վրայ անշարժ մնացին: Ան ա-

տեն երկուքն ալ սուրբերնին քաշեցին, եւ սկսան ուժգին հարուածներու մէջ չարաչար տագնապիլ: Պրույէր իր զօրութիւնը բանեցրնել ուղեւրով, միայն անոր միտ կը դնէր որ դիմացինը միտսէ. բայց Ուկկեր ճարպիկ ու յարողակ դարձուածքներովը հակառակորդին յարձակումները պարապի կը հանէր, եւ անոր զարնելու առիթները ձեռքէ չէր կորսընցընէր: Արդէն իրօք ալ Պրույէր շատ կողմանէ արիւնոտած կը տեսնուէր, իսկ Ուկկեր դեռ վէրք առած չէր: Ան ատեն վայրագ Սարակինոսը՝ կատաղութենէն կրակ կը տրած, սաստիկ ուժգնութեամբ ասոր կունակը կը նետուի, եւ այնպիսի ահագին սրոյ հարուած մը կու տայ, որ բոլոր Քրիստոնէից բանակը ահով դողով կը լեցընէ: Ուկկեր կրցաւ յաջողակութեամբ ինքը զինքն աս հարուածէն զերձուցանել, բայց չկրցաւ այնչափ շուտ շարժիլ, որ ան զարհուրելի հարուածը նսեւ իր ձիուն ետեւի դին ալ չիջնար, որով կենդանւոյն սատակը անոր ոտիցը տակ ինկաւ փուռեցաւ: Ինք բարեբախտութեամբ ոտքի վրայ կանգուն գտնուեցաւ, եւ թշնամւոյն ձիուն կողը վերաւորելով ան ալ ձիէն վար գետինն իջեցուց: Ան տեղն երկուքն ալ ոտքի վրայ՝ ալ աւելի անագորոյն կու մը սկսան: Արդէն երկուքին ալ զէնքերը զանազան կողմէն կտորտած էին, երկուքին ալ արիւնը հեղեղ էր դարձեր: Բայց Ուկկեր մինչեւ նոյն ատեն շատ աւելի յաջողութիւն ունեցած էր: Աւստի Ափրիկեցի թագաւորը միջնգնած եւ անհամբերութեամբ պատերազմին վերջ տալ ուզելով, ձեռքի վահանը մէկդի կը նետէ, կը յարձակի Ուկկերին վրայ սաստիկ զօրութեամբ ու բոլոր ոյժը մէկտեղ ժողվելով, երկու բազուկներովը մէկտեղ այնպիսի սոսկալի հարուած մը կու տայ, որ պրծելու համար հարկ էր որ Տանիմարգացին բոլոր իր արագաշարժութիւնն ի գործ դնէր: Բայց ինք

չուտ մը ցատքեց միւս կողմը, գտաւ յարմար ատենը, ու իր սուրբ թաղեց Պրոպետերին մերկ կողին մէջ: Աս հարուածին՝ յաղթանդամ Ափրիկեցին գետինը կործանեցաւ. մէկ սարսափման եւ յուսահատութեան վայնասուն մըն է փրթաւ Սարակինոսաց բանակէն. քրիստոնէից բանակէն ցնծութեան եւ տնախմբութեան աղաղակներ սկսան հնչել: Ուկկերի չորս դին պատած՝ առին զինքն յաղթանակաւ կայսեր վրանը բերին: Հոս բոլոր զօրքէն գովեստ եւ ծափահարութիւն ընդունելէն ետեւ, խնդրեց որ իրեն տրուած խոստումը կատարուի: Մեծին Վարդապետի երեսին գոյնը նետեց, եւ թէպէտ կ'ուզէր ինքը զինքն աս անձկութենէ ազատել, ինչու որ Ուկկերի սրտմտութեանն ու վրէժխնդրութեանը հետեւութիւններէն շատ կը վախնար, բայց ըրած խոստումը շատ հանդիսական ըլլալուն՝ ալ ժամանակը չէր ետ առնելու:

Արդ՝ Ուկկերի որդին սպաննողն անդէն ու գունատ, ու սիրաբ զող՝ իրեն առջեւը բերուեցաւ: Ահարկու կերպով մը պոռալով, Հիմակ աւասիկ, ըսաւ, ատենն է՝ որ ալ քու ոճրագործութեանդ հատուցումն ընես: Աս ըսաւ ու ձախ ձեռքովն անոր մազերէն բռնած, միւս ձեռքով սուրբ քաջեց որ զարնէ ու փողոտէ: Քստմնեցաւ սարսուցաւ կայսրը, ու աչքը անդին դարձուց, դողացին մտաւորներն, ահն ու սարսափը տիրեց վրանին, իսկ գերի եղած չարագործը զարհուրանքէն կիսամահ ինկաւ մնաց: Ան ատեն Ուկկեր սուրբ կայսեր ոտիցն առջեւ նետելով եւ ինքն ալ նմանապէս անոր առջեւն իյնալով, Աս վայրկենէս, ըսաւ, պէտք ես իմանալ, Տէր Արքայ, թէ Տօր մը սրտին ինչ կսկիծ է իր որդւոյն սպանումը: Բայց ես քու որդիդ կը հատուցանեմ քեզի. թող այն անագորոյնն ալ նոյնպէս իմ ինծի հատուցանէ տեսնեմ:

Ասոր վրայ ամէնքը լուռ մունջ ու ապշած մնացին. զկարողս մէկդի քաջեցին հանեցին. կայսեր սոսկումը խանդաղատանքի դարձաւ, եւ աչքերն արցունքով լեցուած՝ զՈւկկեր իր բազկացը մէջ պնդեց. ամէն ասպետներն ալ իրեն պսակներ յօրինեցին՝ իր մեծանձնութիւնն ու քաջութիւնը հաւասարապէս բարձրացընելով: Բայց ասանկով ալ Մեծին Վարդապետ անարժան որդին Վարդոս անպատիժ չմնաց՝ իր վատութեանը մէջ թաղուած եւ լի խայտառակութեամբ՝ շատ չտեւեց օրերը թշուառութեամբ լմնցուց:

ՏԱՄՆՈՒԻՐԵՔԵՐՈՐԳ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Անտոն Լեոնկոյի:

ԱՍՏ անգամ աղքատութիւնը պատրուակ մը կ'ըլլայ, որով շատերն այնպիսի բաներ կ'ուզեն իրենց օրինաւոր ընել, որոնց չեն կրնար ամենեւին տեղի տալ արդարութեանն ու համեստութեան անբռնաբարելի օրէնքները: Բայց Անտոն Լեոնկոյի անուամբ զգծնամիտ պատանի մ'այսպիսի պատրուակէ չնաբուեցաւ եւ ոչ այնպիսի ատեն մը՝ ուր որ սոսկալի նեղութենէ մը կը տուտապէր, եւ միայն իր արդարասէր համեստութեամբը գոհ եղաւ:

Ասիկա Իտալիայի երեւելի քաղքի մը մէջ շատ տարիներ յաջող բախտի մը քաղցրութիւնը վայելէն վերջը, անակնկալ փոթորիկի մը պատճառաւ ինքը զինքը յանկարծ վերջին աստիճանի խեղճութեան մէջ ինկած գտաւ: Իրեն հայրն, որն որ թէպէտ սկզբան շատ հարուստ վաճառական մըն էր, բայց միանգամայն ամէն բան ինք իրեն անձամբ ու միանկ կառավարելու նախանձաւոր ըլլալով՝ երբեք անոր խորհուրդ չէր հարցընէր, իր գործքերուն գէշ առաջնորդութիւնը եւ անկնկալ դժբախտութեան մը պատճառաւ յանկարծ սնան-

կացաւ, եւ բազմութեամբ վրան թափուած պարտատէրներէն բոլորովին կորսպտուեցաւ:

Լէոնելլի պատանին գեղեցիկ եւ իմաստուն կնոջ մը հետ ամուսնացած էր, զորն որ իր անձին պէս կը սիրէր, եւ իրմէն ալ սերտիւ կը սիրուէր: Իրենց երկու տղաքը՝ աշխարհքիս երկու ամենէն շնորհալից եւ սիրուն արարածներն, իրենց հասարակաց զուարճութիւններն էին: Իրենց ուրախութեան վայրկեաններուն մէջ՝ աս իրենց սիրոյն քաղցր պտուղներուն մեծնալուն, անոնց վախճանին յաջող գուշակութեանց եւ ապագայ հարստութեանց վրայ հազար ու մէկ յուսալից խորհուրդներ կ'երեւակայէին, երբոր մէկ վայրկեանի մէջ ամենայն ինչ ինկաւ կործանեցաւ: Ամէն բան կորսուեցուցած՝ խեղճ Լէոնելլին ձեռքը միայն փոքր արտ մը մնաց, որն որ իր ամուսինէն իբրեւ օժիտ առած էր:

Ընանկով ալ չէ թէ միայն չյանդգնեցաւ ամենեւին իր անդգոյշ հայրը ինչ եւ իցէ ամենաթեթեւ եղանակաւ մը վշտացընելու, այլ մանաւանդ թէ ամէն միջոց գործածեց որպէս զի զինքը մխիթարէ եւ եղած դժբախտութիւնն իրեն տանելի ընէ, որն որ ըստ մեծի մասին իր պատճառաւն եղած էր: Եղեսարէթ, ասանկ կ'անուանուէր իրեն մեծարոյ ամուսինը, իրեն հետ միացաւ որ ինքն ալ ամէն ճիգն ընէ, որպէս զի խեղճ ծերն իրեն վերջին աստիճանի վճատութենէն ազատէ: Իմ օժտիս պտուղը, թէպէտ եւ քիչ է, կ'ըսէր, բայց զմեզ պահպանելու համար կը բաւէ: Ապագան Աստուած կը նախատեսամէ, քաջախրութիւն ստանանք եւ մխիթարուինք: Բայց կարծէք թէ Աստուած կ'ուզէր աս երկու դժբախտ ամուսիններուն համբերութիւնը վերջին փորձով մը փորձել:

Պլտիկ երկիրնին, որն որ իրենց ունեցած մէկ հատիկ ստացուածքն էր, գետի մը եզրքը կը գտնուէր. ձիւներու հալած ժամանակը սոսկալի

հեղեղ մը նոյն տեղը կոխեց. խեղճերը չկրնալով անոր գէմ թուամբ մը կամ պատնէշ մը քաշել՝ ստիպուեցան թողուլ որ մեծ մասը ջրին բռնութենէն յափշտակուի: Ջրին կատարութենէն ազատ մնացած մասին բերած մուտքը ալ իրենց ապրուստին չէր բաւեր: Աստի հարկ եղաւ, որ հետզհետէ ինչ որ քիչ մը ստակ կ'արժէր ծախեն, մինչեւ որ բոլորովին չբաւորցան:

Պժբախտ Լէոնելլին ցաւէն սրտաբեկ կ'ըլլար ամէն անգամ որ իր սիրելի ամուսինը կը տեսնար, որն որ իրեն համար սաստիկ հարստութենէ հրաժարելով տառապալից վշտաց մէջ կը գտնուէր. բայց պաշտօնի մը ակնկալութիւնը, որն որ ամէն օր մերձենալու վրայ էր, իր ցաւոցը մէջ մխիթարութիւն մը կու տար: Յոյս ունէր որ կրնայ ի վախճանի անցած դժբախտութեան գոնէ ըստ մասին առջեւն առնուլ: Քանի մը զանազան պաշտօններէն, որոնք յաջորդաբար իրեն յոյս կու տային, եւ ոչ մէկն իրեն ակնկալութիւնը ստուգեցին: Շատ հոգերէ եւ հազար ու մէկ աղաչանքներէ ետքը, նաեւ շատ անգամ հարկ ըլլալէն ետքն, որ երբեմն հպարտ անձանց առջեւ ամօթով երեսները կարմրցնէ, որոնք մեծ դժուարութեամբ կ'ընդունէին զինքը, եւ երբեմն ինքը զինքը գաղջ բարեկամներու յանձնէ, որոնք ամէն հնարքով փախուստ տալու կը ջանային, երբեմն ալ խոնարհութեամբ նոյն իսկ այնպիսիներու դիմէ, զորոնք ուրիշ անգամ յաճախ իր եւ իրեն հօրը առջեւ իբրեւ մուրացող տեսած էր, երբոր այսպէս յարատեւութեամբ ու անյաղթելի գործունէութեամբ ամէն արգելքներու յաղթելով ամէն բան իրեն նկատմամբ յաջող կ'երեւար, մէկալ կողմանէ մեկու մը բռնութիւնը, ուրիշի մը անհաստատութիւնը, երբոր գիմալ դժբախտութիւնն ամէն բան կը կործանէին եւ իրեն ամէն յոյսերը կը փարատէին:

Վերջապէս վայրկեան մը եկաւ, որուն մէջ կը կարծէր որ ալ կասկածելու բան չունի: Կոմսին մէկը, որն որ շատ յաջողակ էր եւ արբունեաց առջիւ համարում ունէր, նոյն ատեն քարտուղարներուն մէջ պարապ տեղ մը գտնուելով՝ ջանաց որ նոյնը անոր տրուի, եւ հրաման ընդունեցաւ: Ալ քանի մ'օր միայն մնացած էր նոյն պաշտօնին մէջ մտնելու, երբոր անօրէնը նոյն իսկ իր ձեռքովն անձամբ կործանեց ան շէկքը, զորն որ այնպիսի յաջող վախճանի մը հասցուցած էր, եւ իր պաշտպանութիւնը կատարել թշնամութեան դարձրնելով, ուրիշ ամէն ակնկալութեանց ճամբան անիրաւութեամբ գոցեց: Լէոնէլլին ցուցուցած խնամքները, զորոնք Լէոնէլլին մեծանձն բարեգործութեան հոգւոյ մը արդիւնք կը համարէր, ուրիշ բան չէին՝ բայց եթէ անկարգ սիրոյ մը հետեւութիւնը, զորն որ Եղիսաբէթին վրայ ձգած էր: Մինչեւ նոյն ատեն կեղծաւորիէն ետեւ, կարծեց որ ալ ինքը զինքը յայտնելու ժամանակն է, եւ խելացի ու պարկեշտ Եղիսաբէթին արդար մերժման համար զայրացած եւ ունեցած չար սէրը անհաշտ ատելութեան դարձրնելով, չէ թէ միայն անանկ ըրաւ, որ խոստացուած պաշտօնն ուրիշ մը տրուեցաւ, այլ նաեւ Լէոնէլլին ամէն շարժմանքները լրտեսեց, որպէս զն զինքը ուրիշ ինչ եւ իցէ յաջողութեան ճամբաներէն խոտորցրնէ:

Վախճանը դրեթէ ամենէն լքեալ եւ չարագործ զօրաւոր անձէ մը հայածուելով վերջն աստիճան յուսահատութեան մէջ ինկած էր: Արդէն ինչչափ որ թէ ինքն եւ թէ իրեն առաքինի ամուսինը մեծագին բան մ'ունէին, եւ նոյն իսկ ընտանեաց մը գործածութեան եւ դիւրութեան համար պէտք եղածներուն մեծ մասն ալ ծախուած ըլլալով, ալ չէին դիտեր թէ ապրուստ գտնելու համար ինչ պէտք են ընել: Իրենց եր-

կու բարեկամները, որոնք միայն մնացած էին յառաջուան իրենց բոլորտիքը գտնուող այնչափ բաղմութեան մէջէն, իրենց միակ նեցուկներն էին: Բայց ասոնք ալ իրենց օգնելու համար բաւական յաջող բախտ մը չունէին: Կինը չկրնալով ալ նոյն չքաւորութեամբ, որուն մէջ կը գտնուէր, հասարակութեան մէջ երեւալ, ստիպուած էր միշտ իր հիւղին մէջ բանտարկուած մնալ. հայրը իր ծերութենէն եւ վիշտերուն ծանրութենէն ընկճած անկողնոյ մէջ կամաց կամաց կը հիւժէր. երկու պղտիկ տղաքը վատուժցած եւ նիհարացած անօթիութենէ կը հիւժէին, ինքն ալ արդէն դեղեցած, վտիտցած ու զօրութիւնը կորսնցուցած, տենդէ մըն ալ բռնուելով, որն որ զինքը բոլորովն կը մաշեցընէր, աչուքները սաստիկ խորունկցած, եւ դէմքն ալ գրեթէ մեռելի դէմք դարձած, ամէն ըստէ իր դժբախտ կենաց վախճանը մտնեցած կը կարծէր:

(Որ մը իր տառապանքը վերջին աստիճանի հասաւ: Գրեթէ ամէն բանէ մերկացուած կը գտնուէր. հայրը նուազած կը տեսնէր, որդիքը լալով իրմէ հաց կը խնդրէին, ամուսինը իր հեծեծանքները լուսութեամբ կը կատարէր որպէս զն զինքն ալ աւելի չտրտեցընէ, բայց չէր կրնար իր ցաւը ծածկել: Ուստի ասանկ արտմութեամբ ծանրացած իր բարեկամները փնտուելու կ'երթայ, որոնցմէ կրնար օգնութիւն մը յուսալ, բայց երկուքն ալ չիկրնար գտնել. չկրնալով որոշել, թէ ո՞ր կողմը դառնայ, վերջապէս բնական ամօթոյն կը յաղթէ եւ առջի պատահողին մերձենալով իրմէ ողորմութիւն կը խնդրէ, բայց ընդունելութիւն չիգտներ, երկրորդէ մը կը խնդրէ, ան ալ ինքը զինքն արդարացընելով կ'անցնի կ'երթայ, երրորդի մ'ալ կը մերձենայ, բայց նախատանօք կը մերժուի: Աստուած իմ, կը պոռայ համբերութիւնը հասած, գոնէ դուն տես իմ եղկելն ըն-

տանիքս, որոնք ամէնքն ալ պսօր անօթիութենէ պիտի մեռնին: Աերջին աստիճանի լքած ու վճատած, ուր շարժելիքը չէր գիտեր, եւ ծուկերը զինքն ալ վեր չէին կրնար բռնել: Երբոր ծանր քայլերով, գլուխն ընկճած եւ գետին խոնարհեցուցած եւ միտքէն անհամար տխուր խորհուրդներ անցընելով, մարդկային ընկերութենէն եւ նոյն իսկ օրուան լոյսէն խորշելով ամալի ճամբէ մը յառաջ կ'երթար, ըստ պատահման գետինը թղթերու պղտիկ ծնար մը տեսաւ, մեքենական շարժմամբ մը գետին ծռեցաւ առաւ, եւ բացաւ. (անակնկալ հրաշք): մէջը հարիւր սկուտի մուրհակ մը գտաւ . . . : Ո, Աստուած անմահ, Աստուած որորմած, ազէկ գիտէի որ դուն զիս չես թողուցած: Աստուած մեծ եւ անմահ: Աւրասութենէն արդէն ինքը զինքը կորսնցուցած էր: — Ա՛հ, դժբախտ ընամանիքս ալ պիտի չկորսուի: Ո՛հ, որորմած Աստուած, Աստուածդ մեծ: Աւրասութիւնը զինքը նորէն ուժովցուց, մեծ մեծ քայլերով սկսաւ վազել, որ իւր ցաւագին հայրը, վշտալից ամուսինն եւ նուազեալ տղայքը միտքարէ՛ծաբան հազար ու մեկ անոյշ խորհուրդներ իրեն կ'ընկերանային, եւ Աստուծոյ իրեն խրկած անակնկալ բախտին եւ նոր տեսակ ուրասական օրերու վրայ զանազան յուսալից խորհուրդներ կ'երեւակայէր երբոր յանկարծ հակառակ խորհուրդ մը զինքը կեցուց, եւ պաղեցաւ մնաց: — Ի՛նչպէս կրնամ ես աս գիտաւորութիւններն ունենալ այնպիսի բանի մը վրայ, որն որ իմ չէ: Ասի կորսուած բան մըն է. տէրն իրաւունք ունի նոյնը պահանջելու, եւ ես պարտական եմ նոյնը ետ դարձընելու . . . : Բայց ես ի՛նչ ընեմ. իմ թողեալ լքեալ եւ սովաբեկ ընտանիքս ի՛նչ ընեն . . . : Աստուած կրնայ զերենք պահպանել, Աստուած գիտէ որ անոնք կան, գիտէ նաեւ իրենց ի՛նչ ներութեան մէջ ըլլալը, ես չեմ կրնար ուրիշին

բանը իրենց համար գործածել: — Բայց եթէ ասի չէի կրնար նէ գործածել, ինչո՞ւ ուրեմն Աստուած այսպիսի վերջին աստիճանի ներութեան մէջ նոյնը ինծի գտնել տուաւ. ի՛նչ վաստանաւ արդեօք . . . : Պէտք չեմ իրեն խորհրդոյր դատաւոր ըլլալ, այլ պէտք եմ իրեն նախախնամութեան հրամանները յարգել. բայց ասիկա որ ուրիշինն է, պէտք է որ ետ դարձնեմ: Քանի մը վայրկեան ասանկ տատամներէն վերջը, Աստուած հօր, կանչեց, քու անբռնաբարելի օրինացդ առջեւ գլուխս կը խոնարհեցընեմ. եւ դէպ ի ժողովոյրապետին տունն սկսաւ երթալ: Հոս թղթէ դրամը ժողովոյրապետին մատոյց, որ անոր տէրը գտնէ. գտած տեղը ծանոյց, եւ առջի այլայլութեան մէջ անոր վրայ ունեցած դիտաւորութիւններն իրեն խոստովանեցաւ, ու իրեն ստորագրեց նաեւ ան սոսկալի վիճակն, որուն մէջ կը գտնուէր: Բարի հովինն աս պատմութենէն լալու չափ սիրտը շարժեցաւ: Աստուած, ըսաւ իրեն, քու արդարապիտութիւնդ ստուգիւ պիտ'որ օրհնէ: Առ պիժմ ասիկա ձեր պարուստին համար պիտի ծառայէ (աս ըսելով իրեն քանի մը դրամ տուաւ), աս թղթին տէրը կը յուսամ որ պիտի չյագի զձեզ աւելի եւս առատութեամբ վարձատրելէն:

Աննէլի գտած օգնութեան եւ իր ըրած աւաբիտական գործքին վրայ գոհ ըլլալով, անմիջապէս վազեց որ ուտելիք հօգայ, եւ թուչելով իր լքեալ ընտանեացը գնաց: Հօրը, կնոջն ու տղոջն, որոնք արդէն շատոնցուրէն իրեն կը սպասէին եւ վերջին աստիճանի անօթեցած էին, իրեն գալուստը միտքարիչ հրեշտակի մը գալուստ երեւցաւ: Երբեմն մէկը, երբեմն մէկալը գրկելով. Հայր իմ, սիրելի ամուսինս, կանչեց, Աստուած զմեզ դեռ բողբոջին մոռցած չէ, վերջին աստիճանի յուսահատութեան մէջն ալ հաճեցաւ մեզ աս

անակնկալ օգնութիւնը խաւրելու. եւ հոս սկիզբէն սկսելով մանրամասն ամէն պատահածներն իրենց պատմեց: Երբոր պատմութեան ան վերջի մասին հասաւ, թէ զանազան հակառակութիւններ կրելէն ետքը ծրարը ժողովուրդայետին ձեռքը յանձնեց, ան ատեն Եղիսաբէթ, որն որ մինչեւ նոյն վայրկեանը կասկածանաց մէջ էր, քաղցր արցունքներով զննքը գրկած կանչեց. Ո՛հ, այո՛, Աստուած զքեզ դեռ չէ մոռցած, որովհետեւ թող չէ տուած որ նոյն իսկ կարօտութիւնը զքեզ յանցանք գործելու ստիպէ. քու աս առաքինի գործքդ ինձի մեծ յոյս տուաւ, նոյնը ստուգիւ Աստուծմէ պիտի վարձատրուի, բարեկամ՝ մի տարակուսիր:

Ժողովուրդայետը պէտք եղած փոյթն ընելով կորսուած թղթին տէրը գտաւ: Ասիկա հարուստ իշխան մըն էր, որմէ նոյն թուղթն անկից անցած ատեն ըստ պատահման ինկած էր: Բարի հովիւը նոյնն իրեն յանձնած ժամանակը չկրցաւ Լէոնէլը լինի արդարասիրութիւնը չբարձրացընել, եւ անոր պատահածներուն ու իր չքաւորութեան սրտաշարժ ստորագրութիւնը չընել: Ա. Ա. Մարքէզը, աս պատմութենէն շարժելով անմիջապէս եօթը ոսկի տուաւ ժողովուրդայետին. ասոնք, ըսաւ, իմ կողմանէս նոյն արժանաւոր անձին տուէք. ետքէն ալ իր բոլոր ճոխութիւնն ու յաջողութիւնն անանկ բանեցուց, որ շուտ մը Լէոնէլը պատուով պաշտօն մ'ընդունեցաւ ան ոճրագործին կամացը հակառակ, որն որ մինչեւ ան ատեն անիրաւութեամբ նոյնը խափանած էր եւ որուն քիչ մը վերջն ինչ ըլլալն յայտնուելով՝ արքունեաց առջեւ բոլորովն ատելի եղաւ եւ ցոխնջնաւորը արքորուեցաւ:

ՏԵՍՆՈՒԶՈՐՍԵՐՈՐԿ ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ

Դոյրիկըմս Դիլ:

ՆԵՒՈՒԵՏԻԱ զնուր իր ազատութիւնը դեռ չտացած, զորն որ ձեռք բերելէն ետեւ միշտ հաստատուն պահեց, Ալգորֆ քաղաքին մէջ Արիւլէր անուամբ կառավար մը կար, որն որ իրեն յանձնուած իշխանութիւնը չարի գործածելով, ամպարշտութեամբ սոսկալի բռնաւորութիւններ կ'ընէր: Իրեն վճիռներուն կ'առաջնորդէին կամ շահասիրութիւնը եւ կամ իր քիմքն ու հաճոյքը, անոնցմէ բոլորովն հեռու էին արդարութիւն եւ իրաւունքը. դատաստանական վճիռները դրամով կը գնուէին, անմղները դառն պատիժներով կը պատժուէին, իր պաշտօնեաները առանց պատժուելու ամէն տեսակ անօրէնութիւն կ'ընէին, եւ բոլոր բնակիչք խռովութեան եւ սարսափման մէջ էին:

Ասիկա անգթութեան վրայ այլանդակութիւնն ալ աւելցուց: Հրապարակին մէջ ցից մը կանգնել տուաւ, վրան ալ խոյր մը, եւ մահուան պատժով հրամայեց, որ ամէն անկից անցնողն անոր առջին դուխ ծոռէ, եւ զանի իբրեւ նոյն իսկ իր անձը մեծարէ:

Նոյն կողմերը շինական բայց անկեղծաւոր եւ ազատասիրտ անձ մը կը գտնուէր Գուլիելմոս Գէլ անուամբ: Ասիկա իր գործքերուն համար Ալգորֆ գալով նոյն հրապարակը հասաւ, եւ ցիցն ու վրայի խոյրը տեսաւ. վայրկեան մը ծիծաղելով եւ զարմանալով կեցած նայելէն ետեւ, ինչ ըլլալը չգիտնալով եւ իմանալու ալ հետաքրքրութիւն չունենալով, անհոգութեամբ եւ ժպտելով առջեւէն անցաւ գնաց: Ցցին եղած անպատուութիւնն եւ խիստ հրամանին զանցառութիւնը շուտ

մը կառավարին անկանջը հասաւ, որն որ կատ-
ղած հրամայեց, որ յանցաւորը շուտ մը բռնեն:
Երբոր իրեն առջեւը բերուեցաւ՝ այնպիսի դատան
կերպարանքով զինքն ընդունեցաւ, ինչպէս որ
անագորոյն մարդ մը կ'ընդունի, որն որ ցած հոգ-
ւով ու իր իշխանութեանը արտաքոյ կարգի վրէժ-
խնդիր ըլլալով՝ սոսկալի կը կատող երբոր իր պա-
տիւն ուրիշէն կը նախատուի: Անշարժ իրեն նայե-
լով եւ խոռոված աչքերէն ու բորբոքած երես-
ներէն կրակ ու բոց արձակելով, «Աստ՛նկ, ան-
օրէն, ըսաւ իրեն, աստ՛նկ կը պատուես հրաման-
ներս, ինչպէս յանդգնեցար զիս անարգել, ինչպէս
կրցար իմ իշխանութիւնս ժպրհուրթեամբ ոտքի
տակ առնուլ: Լաւ է ուրեմն, ասոր բոլոր ծան-
րութիւնը պիտի զգաս, անդգամ, եւ ուրիշներուն
սխուր օրինակ պիտ'որ ըլլաս, որ իմ պատիւս
անպատիժ չ'անարգուիր: Գուլիելմոս Գէլ աս յան-
գիմանութեան վրայ զարմանալով, բայց միանգա-
մայն առանց վախնալու ու պլլայլելու, ինչպէս որ
ամենեւին յանցանքի մը համար խիղճը չզարնող
անձ մը կ'ընէ, համարձակութեամբ հարցուց, թէ
ի՞նչ բանի համար կ'ամբաստանուի: Ասոր պատ-
ճառն իմանալով, իրեն անանկ պլանդակ բան ե-
րեցաւ, որ չկրցաւ իր ծիծաղը բռնել: Նախ պա-
տասխանեց որ հրամանը չէի գիտեր, ետքէն ալ
չինական համարձակութեամբ վրան աւելցուց, որ
երազիս մէջն ալ չէի մտածած, որ ցցի մը պէտք
է բարեւ տալ, եւ առանց գլուխը բանալու անոր
առջեւէն անցնիլը քրէական յանցանք ըլլայ: Զայ-
րացած դատաւորը աս եղանակաւ հեղնութեան
վրայ վերջին աստիճանի կատողեցաւ, եւ պատաս-
խանին իրաւացիութիւնը զինքն ալ աւելի խոնար-
հեցրնելով աւելի եւս կը մոլեգնէր: Հրամայեց
որ զինքն ամենէն խաւարչտին բանտը դնեն, եւ
հոն շղթաներով ծանրաբեռնած իրեն վրէժխն-
դութեանը սպասէ:

Խոռոված եւ գողգողալով մտքէն հազար ու
մէկ նորահնար չարչարանքներ կը մտածէր, որ-
պէսզի իր կատաղութիւնն աւելի եւս զարհուրելի
օրինակով մը մարեցնէ: Երբոր անորոշութեան
մէջ կը ծփար, մէկն ի գուլթ շարժելով, որն որ
համարձակեցաւ նաեւ ետեւէն ինչալ, որ զինքը կա-
կողքնէ եւ խեղճ Գէլին կոպտութեանն համար թո-
ղութիւն առնու, իրեն խորհուրդ տուաւ որ վրէժ-
խնդրութեան բոլորովին նոր ու խիստ զարհու-
րելի եղանակ մը չբանեցնէ: Անոր վրայ բաց ի
ուրիշ բաներ ըսելէն, սկսաւ անոր զարմանալի
յաջողակութիւնն ալ գովել, զորն որ նետ նե-
տելու եւ միշտ ուղած նպատակին ապահովու-
թեամբ հասցրնելու մէջ ունէր, եւ վրան աս ալ
աւելցուց, թէ ինձի շատ ցաւալի կու գայ, որ
այսպիսի քաջ անձ մը ասանկ խեղճութեամբ մեռ-
նի: Ուրեմն շատ աղէկ, ըսաւ, անգուլթ դատաւո-
րը, ասոր փորձը տեսնենք եւ եթէ նպատակին
կը հանդիպցնէ՝ ազատի, բայց եթէ սխալելու
ըլլայ՝ ոչ ոք զինքը մահուրնէ պիտ'որ ազատէ:

Գուլիելմոս շուրջ տասը տարւան մէկ հատիկ
որդի մ'ունէր, զորն որ շատ կը սիրէր: Ուստի
բռնաւորը կարծեց, որ իր կատաղութիւնն ուրիշ
եղանակաւ չիկրնար յագեցրնել, բայց եթէ խեղճ
հայրը իր տղան իր սեպական ձեռքովը խոցելու
վտանգի մէջ ձգելով: Անոր համար հրամայեց,
որ տղան անմիջապէս իրեն բերեն, եւ հրապարա-
կին մէջ անոր գլխուն վրայ խնձոր մը դնեն, եւ
հայրը մահուրնէ ազատելու համար՝ նոյն խնձորը
որոշ հեռաւորութեան մը մէջ մէկ նետածգու-
թեամբ զարնէ: Խեղճ հայրը այսպիսի բարբարո-
սական պայմանէ մը զարհուրելով պաղեցաւ մնաց,
աւելի յանձն կ'առնուր ուրիշ հազար ու մէկ վիշտ
կրել, քան թէ այսպիսի անագորոյն փորձով ինքը
զինքը վտանգի մէջ ձգել: Շատերն այսպիսի ա-
նիրաւ պայմանէ մը զարհուրած պարապ տեղ կը

ջանային դատաւորը հաւանեցրնելու որ նետը ուրիշ տեղ ուղղուի. անգուժը շատ կ'ուրախանար իր պայպիսի բարբարոսական գիւտին վրայ: Տառապեալն ստիպեց, որ կամ առանց ուրիշ բանի մը աս փորձն ընդունի, եւ կամ չէ նէ անմիջապէս պատժոյ տեղը տարուի: Աս զարհուրելի անձկութեան մէջ խեղճը վայրկեանի մը մէջ հազար ու մէկ մտածմունքներ կ'ունենար: Մէկ կողմանէ սարսափելի վտանգը երեւակայելով կը դողար, անանկ կ'երեւակայէր որ մատաղ տղուն նոյն իսկ իր ձեռքը խցուելին, արեան մէջ թաթախիլն եւ հոգեվաբքի մէջ տապալտըկիլն արգէն կը տեսնէ, մէկալ կողմանէ ալ կ'երեւակայէր ան թշուառութիւնը, որուն մէջ պիտի գտնուէր տղան իրեն մեռնելովը, եւ ասանկով սարսափով ու տառապանք կը լեցուէր: Ասանկ պատերազմի եւ շփոթութեան մէջ, սրտին մէջ անձանօթ ձայն մը լսելու պէս եղաւ, որն որ զինքն աս անորոշութենէս հանեց: Քու որդիդ կորսուած է, կ'ըսէր, եթէ աւելի դէմ կենալու ըլլաս: քու մահուանէդ ետքը ալ չեկրնար ապրիլ, ինքն ալ շուտ մը պիտի մեռնի կամ ցաւէն եւ կամ թշուառութենէն. յանձն առնելով դուն կրնաս զինքը փրկել: Աստուած արդար է, ինքը անոր եւ քու անմեղութիւնդ առանց օգնութեան չիթողուր: Աս մտածման վրայ ինք զինքը որոշեց, եւ դատաւորին դառնալով համարձակութեամբ. Արդ, լաւ է, ըսաւ իրեն, ո՞ անողորմ, վերջապէս բաղձանքդ պիտ'որ կատարուի. կ'ընդունիմ ան զարհուրելի պայմանը, հոս բերէք աղեղն ու նետերը:

Դատաւորն իր թիկնապահներուն հետ ընկերացած հրապարակը կ'իջնայ. խեղճ տղան հոն բերելով ցիցին կը կապեն, եւ չարաբախտ խնձորը գլխուն վրայ կը դնեն. հրապարակին մէկ կողմն ալ խեղճ հայրը կը բերեն, որուն երեսին վրայ ամենազարհուրելի զգածմունքներ նկարուած կը

տեսնուէին. չորս կողմը ամէն տեղ ժողովրդեան անթիւ անհամար բազմութիւնը լեցուեցաւ: Անագորոյն կրիսէրն արգէն սկսած էր զէնքերու մէջ չար եւ անօրէն ուրախութեամբ մը խայտալու, իսկ ժողովրդեան մէջ ամէն կողմանէ սարսափման եւ ծածուկ անէծքներու շռուք մը կը լսուէր. մատաղահասակ տղան կը դողդղար եւ արտասուաց հեղեղ մը կը թափէր. աւելի եւս կը դողար դժբախտ հայրը, եւ սարսափելի թնդիւնով սիրտը կը զարնէր: Բայց վերջապէս ոգի առաւ եւ ինքը զինքը քաջաբերեց եւ աչքերն ու ձեռուրները երկինք ուղղեց. Գուն Աստուած ողորմած, կանչեց, դուն Աստուած արդար, դուն ուղղէ ու կառավարէ հարուածը: Աս ըսելով հաստատուն բազուկներով աղեղը կը լարէ եւ նետը կը դնէ. աղաղակ մըն է կը փրթի բոլոր հրապարակին մէջ, եւ խոր լուծիւն մը անոր կը յաջորդէ: Գէլ հաստատուն հայեցուածով նպատակին կ'ուղղէ, լարը կը քաշէ եւ նետը կը թռչի կ'երթայ: Հանգիստեաներէն ոմանք աչքերնին կը խոնարհեցրնեն եւ զարհուրած նոյնը կը գոցեն. ոմանք ալ սրտերնին աչքերնուն հետ միացուցած հետաքրքրութեամբ վախճանը կը դիտեն: Այնպէս գլուխ ելաւ, ինչպէս որ ամէնքը կը բաղձային. նետը արագընթաց թռչելով անվրէպ խնձորին զարկաւ, եւ տղան փետուրներուն իր մազերը շօշափելը հաղիւ զգաց: Ուրախութեան եւ գովասանաց աղաղակ մը եւ ցնծալից ծափահարութիւն մը ամէն կողմանէ կը լսուէին, բոլոր ժողովուրդն ուրախութենէ գինովցածի պէս էր, միայն դատաւորն իր անողորմ ակնկալութենէն խաբուած կատաղութենէ կը դողար:

Բայց դժբախտութեամբ աչքերը Գէլին վրայ պտըտցուցած ատեն դիտեց, որ անոր քովէն ուրիշ նետ մըն ալ գետին ինկաւ, զորն որ իրեն հետ բերած էր, եւ աս գիւտին վրայ ուրախա-

ցած շուտ մը սկսաւ վրէժխնդրութեան համար նոր միջոց մը փնտռել: Չինքը կանչել տալով, եւ աւելի դիւրաւ խաբելու համար քաղցր ու ընտանեկան վարմունք մը ձեւացընելով սկսաւ գովել իր յարողակութիւնը, որուն անանկ գեղեցիկ փորձն ըրած ցուցուցած էր, եւ դրուատել այնպիսի յարող նետաձգութիւնը, եւ ծանուցանել որ ինքը բոլորովին գոհ եղած է եւ այ ամէն պատիժներէն ազատ է: Ետքէն քաղցրութեամբ մը հարցուց որ ինչու հետը երկու նետ առած էր, որ միայն մէկ անգամ նետելու հարկաւորութիւն ունէր: Երբեք սովորութիւն չունիմ, պատասխանեց Գէլ, մէկ նետով միայն պտտելու: Չէ, պատասխանեց կառավարը՝ շինծու ծիծաղով մը, կ'ուզես իզմէ անոր պատճառը ծածկել, բայց ես անի բաւական յայտնի կը տեսնեմ. եւ որովհետեւ հիմակ ալ ամէն բան լմացած է, ծածկելիք ինչ օգուտ ունի: Ինծի համար պահուած էր մէկալ նետը. խոստովանէ համարձակութեամբ. անկեղծաորութիւնը ինծի հաճելի պիտ'որ ըլլայ, եւ կանխիկ քեզի թողութիւն կուտամ: Գէլ աս եղանակաւ ապահովուած, Որովհետեւ համարձակութեամբ խօսիլս քեզի հաճելի կու գայ, պատասխանեց, չեմ ըսեր որ նոյնը մասնաւոր քեզի դէմ գործածելու միտք ունէի. բայց թէ որ դժբախտութիւնն ուղեւոր ըլլար, որ քու պատճառաւ իմ մէկ հատիկ որդիս խոցուած առջեւս աշունչ գետին փռուած տեսնէի, ան ատեն ստուգիւ չեմ գիտեր թէ յուսահատ հօրմէ մը քու գլուխդ ինչ կու գար: Արեմն խաբուած չեմ, պատասխանեց կատուութեամբ դատաւորը՝ չար գիմակը մէկդի վերցընելով եւ իր սովորական դազանութեանը դառնալով: Արեմն աղէկ է, ըսաւ, մանտիչ զքեզ, քու յանդգնութիւնդ խաւարչտին բերդի մը մէջ բանտարկեմ, որպէս զի կարենամ զիս քու դարաններէդ ապահովցը-

նել. նորէն շղթայի զարկէք եւ բանտ դրէք: Կերկայ գտնուողներն աս խտուութեան եւ նենգութեան վրայ դարձեալ զայրացած կը մրմուային, ալ աւելի սարսափած մնաց Գէլ եւ օգնութեան կը կանչէր, բայց ոչ որ յանդգնեցաւ զինուց դէմ դնելու, եւ դժբախտը ստիպուեցաւ գլուխ ծռել եւ հնազանդիլ:

Ըլլորֆէն սկսեալ մինչեւ Լուցերն քաղաքը տարածուող Լուցերն լճակին եզերքը քուսնախոզ անուամբ հին դղեակ մը կար: Անագորոյն Արիսէր մտածեց որ զինքը աս բերդին մէջ քշէ, ուստի փախչիլն անկարելի կը համարուէր, եւ ասոր համար փութով նաւ մը պատրաստել տուաւ, եւ զինքը պահպաններով մէջը դնել տուաւ, եւ իր վճռոյն կատարուէն աւելի եւս ապահովցընելու համար՝ ուզեց որ ինքն ալ իրեն ուղղեկից ըլլայ: Երբոր լճին մէջ տեղը հասան, յանկարծ թանձր ամպերու կոյտ մըն է սկսաւ լեռան մ'ետեւէն բարձրանալ, որն որ կատաղէ հովի մը մըլուելով քիչ ատենուան մէջ բոլոր երկինքը պատեց. որոտմունքները սուկալի եղանակաւ կ'որոտային, կայծակները կը շառաչէին, հովին սաստկութիւնը այլքները կը յուզէին, եւ տատանող նաւակն ընկղմելու վրայ էր: Թիափարները փուռ տեղ կը ջանային այէկոծութեան բռնութեանը դէմ դնելու. նոյնը կը սաստկանար եւ մահը արդէն անսոթիներէ կ'երեւար: Այսպիսի զարհուրելի դէպքի մը մէջ իրենցմէ մէկը կառավարին դառնալով, Ամէնքս ալ կորսուած ենք, ըսաւ, եթէ որ Գէլին հրաման չես տար մեզի օգնելու. միայն իր զօրութիւնը կրնայ զմեզ փրկելութեան հասցընել: Կառավարը մտադուտ վտանգէն զարհուրած առանց երկայն մտածելու հրաման տուաւ, որ զինքը կապանքէ ազատեն: Աւժեղ մարդն երկու թի առաւ ձեռքն եւ սկսաւ բոլոր զօրութեամբը այլքներուն դէմ կուռիլ, եւ

ուրիշներն ալ իրեն օգնելով, որոնք իրեն օրինակաւը նոր քաջալերութիւն ստացած էին, կըրցան նաւակը լճին մէջ տեղէն եղերք մօտեցընել: Հոս ժայռ մը կար, որն որ քիչ մը դուրս ցցուած էր, եւ երբեմն երբեմն ալիքներէն կը ծածկուէր: Գուլիելմոս Գէլ երբոր աս ժայռը մօտեցած տեսաւ՝ ձեպով մը թիւրը նետելով մէկ ոստումով անոր վրան ցատկեց, եւ ինքը զինքն ազատեց. միւսները չկրցան իրեն պէս շուտ շարժիլ, եւ նաւակը մորկին բռնութենէն նորէն ալիքներու մէջ տարուեցաւ:

Արդէն հարկ չկայ զտուցել թէ ինչպէս խաբուած Կրիսէրն ինքը զինքը նոր վտանգի մը մէջ եւ ալիքներուն ձեռքը թափառելու ստիպուած տեսնելով կատարութենէն եւ վախէն սկսաւ ստակալի եղանակաւ ունալ: Գուլիելմոս թռչելով գնաց իր գէնքերն առաւ եւ դարձաւ, որ բարձր տեղէ մը տատանող նաւակին վախճանը դիտէ: Երկայն ատեն ալիքներէն ասդին անդին տատանելէն ետքը, վերջապէս հովը դադրելով կրցաւ ցամաք մերձենալ: Կառավարը զայրանալէն դողդողալով՝ ամենէն աւելի աս անգամ վրէժխնդրութեան ծարաւած՝ հաղիւ թէ նաւէն դուրս ելաւ հապճեպով Ալդորֆ դարձաւ, որպէսզի հրաման տայ, որ շուտով ամէն տեղ Գէլը փնտառուի: Իսկ Գէլ լեռնային ձամբու մը վրայ, ուստի որ ինքը պիտ'որ անցնէր, այնպիսի տեղ մը պահուրտեցաւ, որ կարենայ զինքը տեսնալ առանց իրմ տեսնուելու: Երբոր մօտիկցաւ կատաղի ձայն մը լսեց, որն որ ասանկ կը կանչէր, Եթէ անդուսնդներու խորն ալ մտած ըլլայ, զինքը դուրս պիտ'որ հանեմ. ոչ ոք պիտի կարենայ զինքը ձեռքէս յափշտակել, եւ անողորմ մահ մը իմ վրէժխնդրութեան փափաքս պիտի կշտացընէ: Գուլիելմոս աս անգութ բողբոման վրայ զայրանալով, Ո՛վ բարբարոս, կանչեց՝ դարան մտած տեղէն. լաւ է, նախ դուն մե-

ուր. եւ սրտին նետ մը նետելով զինքը անշունչ գետին պառկեցուց: Այսպէս մեռաւ հրէշը, զարհուրելի օրինակն անգութներու, եւ իրեն մեռած տեղը, ինչպէս նաեւ ան ժայռին վրայ, ուր որ Գէլ իր ազատութիւնը գտած էր, երկու մատուռներ կանգնուեցան, որոնք մշտնջենաւոր յիշատակի համար մինչեւ հիմակ ալ գեռ կը մնան:

ՏԱՄՆՈՒՀԻՆԳԵՐՈՐԿ ԳԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Երկու եղբայր:

Կեսար ու Եփերարտոս մի եւ նոյն հօրէ բայց զանազան մօրմէ ծնած էին, եւ իրարու բոլորովին հակառակ բնութիւն ունէին: Արչափ որ առջինը քաղցր, սիրելի, իմաստուն, փութաբան էր, այնչափ ալ երկրորդը դաժան, անասնելի, բարկացող եւ միտքը ցրուած էր: Աս ամէն բաներուն գլխաւոր պատճառը մայրերնին էր: Իր հարազատ որդւոյն վրայ չափազանց սէր մը ձգելով, անոր ամէն ակտերն աւելի եւս կ'արծարծէր. զինքը ջատագովելու եւ փայտայելու մէջ շատ առատ էր. տղուն բաղձալը միայն բաւական էր, որպէս զի ուղածը շուտ մ'ընդունի. իրեն ամէն հաճոյքները բաւական որ իմացընէր՝ անմիջապէս կը կատարուէին: Անոր հակառակ Կեսարին նկատմամբ ինքը զինքը շատ անիրաւ եւ խիստ մօրու մը կը ցուցընէր. ամենայն խտութիւն ու յանդիմանութիւն անոր միայն կ'ըլլային. երբեք իր կամքը չէր կատարուեր: Եփերարտոսին հպարտ ու վայրենի բնութեան պատճառաւ երկու եղբայրք մէջ շատ անգամ ծագած գժտութեանց մէջ զովանքը միշտ Կեսարին վրայ կ'իյնար: Քարի տղան չէ թէ միայն ամէն բան համբերութեամբ կը կրէր, հապա որչափ որ եղբայրը դաժան եւ անկիրթ էր,

նոյնչափ ինքն ալ կը ջանար իր քաղցրութեամբը իրեն յաղթել, եւ իր մօրուին անիրաւ վարմանցը նկատմամբ ինքը զինքը կը մտիթարէր իր հօրն իրեն ցուցուցած արդարութեամբը, որն որ իրեն ընթացքին շատ աղէկ աչքով կը նայէր:

Ապրը մեռաւ չմեռաւ խորթ մայրը շուտ մ'ուզեց, որ իր որդին եղբօրմէն բաժնուի: Միանգամայն ինչքերն ալ բաժնուեցան, եւ Եվերարտոս իրեն ինկած մասը ժողվելով իր մօրը հետ ուրիշ տեղ մը գնաց: Իրեն ինկած մասը գրեթէ քսան հազար լիւրայի եկամուտ մըն էր: Բայց ինչ են ասոնք շուայի մը ու անմիտի մը համար: Քանի մը տարւան ընթացքին մէջ խաղերով, կոչունքներով, զեղեռութիւններով, եւ ամէն տեսակ շուայութեամբ թէ մուտքը թէ գլուխը սպառեց, մինչեւ ան աստիճանի հասաւ, որ բան մըն ալ չունէր: Անանկ իր աղբարութեան մէջն ալ դեռ էր վախար չէր զարհուրեր. իր մէկ ծեր հօրեղբօրէն սպասած հարուստ ժառանգութիւնը զինքն ամէն բանի մէջ կը քաջալերէր:

Իրօք ալ հօրեղբօր մահը հասաւ ճիշտ ան տեն որ ամէն բան սպառած եւ շատ պարտքերով ծանրաբեռնած սաստիկ հարկաւորութեան մէջ կը գտնուէր: Վախճանելոյն դեռ վերջին պաշտօնները չէին կատարուած երբօր ասիկա իր մօրը հետ սկսաւ իր եղբայրը նեղել որպէս զի ձեռք ձգէ ան ստակը, որն որ կը կարծէր թէ իրեն պիտ'որ լինայ: Աեսար, որն որ գիտէր արդէն թէ Եվերարտոս ինչպիսի եղանակաւ յիշուած է կտակին մէջ, չգիտնալ ձեւացրնելով, եւ նոյն միջոցին մէջ մեծանձնական ոգիէ մը շարժած, Չեղն ինկածէն ալ աւելի կ'ուեննաք, ըսաւ, բայց նախ վերջին պարտքերը պէտք են կատարուիլ: — Ես գիտեմ, պատասխանեց հպարտ Եվերարտոս, թէ իմ պարտքերս ինչպէս եւ երբ պէտք եմ կատարել, հարկաւորութիւն չունիմ որ ուրիշն ինծի

վարդապետէ: Հիմակ ինծի վերաբերածը կ'ուզեմ, եւ առանց յապաղման կ'ուզեմ. հոս բերուի կտակը եւ տեսնենք որ ինծի ինչ ժառանգութիւն ինկած է: Աեսար քաղցրութեամբ, դեռ ժամանակը չէ, ըսաւ իրեն, աս գործքիս վոյս խօսակցելու, եթէ այնչափ հարկաւորութիւն ունիք, ուզածնուզ չափ ես ձեզի կը հոգամ, բայց առայժմ ուրիշ բան մի փնտռէք: — Ինչ առ այժմ, ինչ կը նշանակէ ես կը հոգամ, պատասխանեց Եվերարտոս բարկացած. ինչու քեզմէ կախում պիտ'որ ունենամ այնպիսի բանի մը մէջ, որն որ իմն է, կամ ո՞վ կու տայ քեզի աս համարձակութիւնը, որ կ'ուզես ուրիշին բանը քու կամացը համաձայն բռնակալել: — Ես քու բանդ գրաւել չեմ ուզեր: — Արեւմն կտակը բացուի: — Բայց դեռ յարմար ատենը չէ, ասիկա աւելի պատշաճ ժամանակին կ'ըլլայ. ինչ այսչափ ետեսէն կ'իջնաք: Եվերարտոս աւելի եւս կատողելով, եւ մօրմէն ալ գրգռուած, սկսաւ զինքը ամէն տեսակ թշնամակներով ծանրաբեռնել, զինքն իբրեւ չարագործ, հպարտ, բռնակալ, եւ մինչեւ նաեւ իբրեւ ամպարիշտ եւ խաբեբայ զըրպարտել, եւ իբրեւ թէ կ'ուզէ կտակն իրմէ ծածկել, որպէսզի զինքը խաբելու համար ժամանակ վաստրկի: Ան ատեն Աեսար արդար բարկութեամբ մը ըսաւ. Արդ դուն ասի բացարձակապէս կ'ուզես. ուրեմն այսօրուքնէ տես, ապերախտ, քու սխալմունքդ ու ամէջիր: Կտակը կը բացուի. Եվերարտոս անձկութեամբ նոյնը կը կարգայ, եւ կարողաւ ատեն իրեն զիմացը կ'ելլեն աս զարհուրելի խօսքերը. «Իմ եղբօրդիս Եվերարտոս իր ցաւալի վարքովն ինքը զինքը իմ ժառանգութեանս բոլորովն անարժան ցուցընելով, իմ բոլոր ինչքերուս միտակ եւ ընդհանուր ժառանգ կը կացուցանեմ իր Աեսար եղբայրը»: Ասոր վոյս թէ ինքը եւ թէ մայրը ապշած մնացին, եւ ար-

դէն յուսահատութենէ խնթենալու վրայ էին, երբոր Աեսար չքնաղ օրինակաւ մը նոյնին ճամբան իրենց առջեւը գոցեց՝ զիրենք ասանկ մտիթարելով. Արդէն քիչ մը յառաջ ձեզի բաժնէի, որ յուսացածներնէդ աւելի պիտ'որ ընդունիք, եւ փոխանակ միտքս փոխելու՝ ահաւասիկ Տիմա նոյնը նորէն կը հաստատեմ: Ամէն բանէն ձեզի ալ մաս պիտ'որ հանեմ, եւ սիրով. բայց ասոր փոխարէն մը կը խնդրեմ, պսիւքն՝ որ դուք ճշմարտապէս իմ եղբայրս ըլլաք, եւ ան ալ ճշմարտապէս իմ մայրս: Աղէ. պսօրուրնէ ետեւ մէջերնիս ամէն գժտութիւնները վերջանան, եւ սկսինք քաղցր միութեամբ մէջերնիս միաբան ապրիլ: Ի՞նչ պտուղ ունեցանք մեր երկարատեւ անմիաբանութենէն, նոյնը դուք ալ կը տեսնէք, ձեզի պատճառ եղաւ ձեր ունեցած այնչափ կորստեանը, իսկ ինծի ալ ձեզմէ հեռու մնալու ցաւին: Եվերարտոս եւ իր մայրն առջի բերան այլայլեցան, բայց ետքէն վրայ դալով թէ խոնարհեցան եւ թէ զղջման եկան: Երկուքն ալ զինքը սիրով գրկած իր մեծանձնական պայմանը հաղարուսէկ շնորհակալութեամբ ընդունեցան. եւ Աեսար իրենցմէ աւելի ուրախացաւ տեսնելով, որ վերջապէս կրցաւ հաստատել իր տանը մէջ ան միաբանութիւնն, որուն այնչափ ժամանակէ վեր կը փափաքէր: — Բայց որչափ Եվերարտոսներ կը գտնուին եղբարց մէջ, եւ որչափ դժուար է Աեսար մը գտնելը:

ՀՀ Ազգային գրադարան

NL0685765

Յ Ո Ւ Յ Ա Վ

ԿՐԹԱԿԱՆ ԵՒ ԶԲՕՍԱԼԻ ՏԵՏՐԱԿԱՅ

- Ա. Ճառ վանն Հայրենասիրութեան :
- Բ. Քր. Կորնթոս, կամ Ամբիկայի դմնուիլը . Ա :
- Գ. Պետ թ.ին մէկ ստեղծութեանը եւ Աւարիայի եւ պիսկոպոսայ հովուականը :
- Դ. Քր. Կորնթոս . Բ :
- Ե. Համառօտ օղերեւութարանութիւն :
- Զ. Քր. Կորնթոս . Գ :
- Է. Բարոյական վէպեր, կամ տղոց սիրաբ կրթելու յարմար պատմութիւններ . Ա :
- Ը. Յովհաննա ա'Արգ, կամ Օրէանի օրիորդին պատմութիւնը :
- Թ. Առողջութեան կանոններ :
- Ժ. Բարոյական թատրոններ . Ա :
- ձԱ. Տրդատայ ասանձնանայ, վերջին օրերն ու մեռիլը :
- ձԲ. Արեւելեան Յիշատակագիրներ . Ա :
- ձԳ. Բարոյական վէպեր . Բ :
- ձԴ. Փեան. Գորդէզ, կամ Մեքսիկոյի անուիլը . Ա :
- ձԵ. Դաստիարակ մանկանց, կամ բարոյական խորհրդածութիւնը տղոց համար :
- ձԶ. Փեան. Գորդէզ . Բ :
- ձԷ. Բարոյական վէպեր . Գ .
- ձԸ. Փեան. Գորդէզ . Գ :
- ձԹ. Կերտէս Մեծ եւ Հոյատանի վրոյ ունեցած արդեցութիւնը :
- Ի. Պատմութիւն մասնագրութեան Հայոց . Ա :
- ԻԱ. Տարւոյն Դ. եզանակները, կամ նկարագիր արմնշէնաց բնութեան . Ա :
- ԻԲ. Բարոյական թատրոններ . Բ :
- ԻԳ. Արտաշեսեան Արտաւազդայ բարբն ու վախճանը :
- ԻԴ. Տարւոյն Դ. եզանակները . Բ .
- ԻԵ. Բարոյական վէպեր . Դ :
- ԻԶ. Տարւոյն Դ. եզանակները . Գ :
- ԻԷ. Միրզայեան Մանուկ Պէյին վարուց պատմութիւնը :
- ԻԸ. Տարւոյն Դ. եզանակները . Դ :
- ԻԹ. Արկածք Արազայ Մամիկոնեանց . Ա :
- Լ. Զուարճալիք բնագատմութեան . Ա :
- ԼԱ. Արկածք վարդայ Մամիկոնեանց . Բ :
- ԼԲ. Կիւսեղան Պատմութիւնը :
- ԼԳ. Ուսուցիչներ :
- ԼԴ. Բարոյական վէպեր . Ե :
- ԼԵ. Արթուր Կորսան Բիլին պատահարները :
- ԼԶ. Գուգ Կուսակետ :
- ԼԷ. Փրանկիկոս Սուսէին պատմութիւնները :